

Minna Säävälä
NAISIA KOTOUTUMASSA
EUROOPPAAN

Vertailevan Femage-hankkeen loppuraportti

Minna Säävälä

NAISIA KOTOUTUMASSA EUROOPPAAN

Vertailevan FEMAGE-hankkeen loppuraportti

Väestöntutkimuslaitos • Katsauksia E 35/ 2009

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos

Kalevankatu 16 B, 1. krs.

PL 849

00101 Helsinki

(09) 228 050

www.vaestoliitto.fi

ISBN 978-952-226-020-8 (nid.)

ISBN 978-952-226-021-5 (PDF)

ISSN 1455-2191

Sisällys

ALKUSANAT.....	5
1 TAUSTAA	7
2 EUROOPPALAISTEN MAAHANMUUTTOTILANTEIDEN KIRJO.....	8
2.1 Perinteiset maahanmuuttomaat Saksa ja Itävalta	9
2.2 Viro ja Slovenia – liittovaltioiden hajotessa syntyneet valtiot	9
2.3 Suomi, Puola, Tšekki, Unkari – uudet maahanmuuttomaat.....	9
3 KYSELY ULKOMAALAISASENTEISTA: SUOMI EROTTUU MYÖNTEISESTI MUISTA	10
3.1 Ketä kantaväestö pitää tyypillisenä ulkomaalaisena?	10
3.2 Onko ulkomaalaisia liikaa?	11
3.3 Onko ulkomaalaisten läsnäolo etu vai taakka?	11
3.4 Mitä integroituminen kansalaisten mielestä tarkoittaa?	12
3.5 Maahanmuuttoon suhtautuminen ja muut asenteet.....	12
3.6 Miten kyselyn tulokset suhteutuvat muihin asennetutkimuksiin?	13
4 ELÄMÄNTARINAT: NAISET NÄKEVÄT ITSENSÄ SITKEINÄ SELVIYTYJINÄ	14
4.1 Muuton tyypit.....	14
4.2 Mitä muutosta seurasi?	20
4.3 Kotoutuminen	22
4.4 Elämäkertatutkimuksen tulokset ja johtopäätökset	23
4.5 Suomen haastatteluista nousevat suositukset	25
5 FOKUSRYHMÄHAASTATTELUT: TYÖELÄMÄ KESKUSTELUN KESKIÖSSÄ	30
5.1 Työelämä keskustelun keskiössä	30
5.2 Suomen fokusryhmäkeskustelu	30
5.3 Vertailua muiden maiden fokusryhmäkeskusteluihin	41
6 POLITIIKKAJOHTOPÄÄTÖKSET	43
6.1 Väestön ikääntyminen.....	43
6.2 Kotoutumisen merkitys ja integroitumisen velvoite.....	44
6.3 Johtopäätökset: Molemminpuolista mukautumista?.....	47
7 TIIVISTELMÄ	48
6.1 Maahanmuutto osana yhteiskuntaa	48
6.2 Naisten kotoutuminen	48
LÄHTEET	50
LIITTEET	51

Alkusanat

Maahanmuuttokeskustelu on vilkastunut Suomessa viime aikoina huomattavasti. Osasyynsä tähän on kiihtyvällä taloudellisella taantumalla: työttömyyden lisääntyessä kasvaa yleensä myös keskustelu maahanmuuton suuruudesta ja tarpeesta. Tilaisuuden ovat huomanneet myös poliitikot ja johtavat poliittiset puolueet. Nyt vaaditaan avointa keskustelua tyyliin ”maahanmuutosta on voitava keskustella oikeilla käsitteillä”. Suomi on tältä osin eurooppalaistumassa: saanemme poliittisen puolueen ja sen myötä poliitikoita, jotka ratsastavat maahanmuuttovastaisuudella ja yleensäkin siirtolaisuuteen liittyvällä populismilla.

Monen yhteiskunnallisen vaikuttajan saatikka ns. tavallisen kansalaisen on vaikea ymmärtää maahanmuuttajien kokemuksia uudessa ja vieraassa ympäristössä. Huomattava osa tulijoista ei osaa maan kieltä eikä tunne sen kulttuuria. Toisaalta monia tulijoita ympäröi heidän oman kulttuurinsa normit ja säännöt, jotka eivät helpota heidän elämistään uudessa kotimaassa.

Erityisen vaikeana maahanmuutto kohtaa naisia: kotimaassaan heillä on usein ollut turvallinen suku- ja perheyhteisö ympärillään. Nyt uudessa tulomaassa päiväkotit ja koulut hoitavat lapset, toisaalta viranomaiset patistavat työllistymään tai osallistumaan kielikurssille. Heillä ei ole välttämättä enää omia tuttuja turvaverkkoja, ystäviä ja niiden myötä tuttuja elämänympyröitä.

Suomen väestö ikääntyy nopeasti, samoin sen työvoima. Kunhan selviämme lamasta, koemme työvoimapulan entistä konkreettisemmin. Mistä saamme hoivaavia käsiä ellemme maahanmuutosta? Toisaalta Suomi on jo ”löydetty”, täällä on jo yli 200,000 ulkomailla syntyneitä. Tieto maastamme leviää ja perhemuutto sen myötä lisääntyy. Olemme väestöllisesti kokemassa vastaavan suuruisen prosessin kuin 1960-luvulla. Nyt suunta on vain toinen – Suomi on muuttokohteena.

Euroopan Unioni on tiedostanut maahanmuuttajien integroitumiseen liittyvät haasteet. Nyt valmistunut loppuraportti on Suomen osuus Needs for female immigrants and their integration in ageing societies -hankkeesta (FEMAGE). FEMAGE:ssa tutkittiin maahanmuuttaneiden naisten kotoutumista ikääntyvissä yhteiskunnissa. Hanke rahoitettiin Euroopan komission 6. puiteohjelmasta vuosina 2006–2007. Hankkeen koordinaattorina toimi Prof. Dr. Charlotte Höhn (Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, Wiesbaden, Saksa).

Hankkeen ulkomaisina partnereina ovat toimineet Dragana Avramov (Belgia), Majda Černič Istenič (Slovenia), edesmennyt Kalev Katus (Viro), Marek Kupiszewski (Puola), Attila Meleg (Unkari), Dimiter Philipov (Itävalta) ja Ladislav Rabušic (Tšekin tasavalta). Hankkeen käytännön koordinaattorina on toiminut Robert Naderi BiB:stä. Muista maista hankkeeseen ovat osallistuneet erityisesti Robert Cliquet, Sanja Cukut, Silvia Dallinger, Kateřina Dvořáková, Katrin Fliegenschnee, Richard Gisser, Irén Gödri, Duska Knezevic Hocesvar, Éva Kovács, Izabela Korys, Beatrice Chromaková Manea, Asta Pöldma, Allan Puur, ja Zsolt Speder. Haluan kiittää professori Höhniä ja ulkomaisia kollegojamme erittäin menestyksekkään ja tärkeän tutkimushankkeen toteuttamisesta. FEMAGE toteutti hienosti EU:n missiota kansainvälisen yhteistyön tärkeydestä.

Suomen osuus toteutettiin Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella. Koko hankkeen ajan tutkijana on ollut dosentti Minna Säävälä (Ph.D.). Minnan toimesta on valmistunut tämän loppujulkaisun ohella useita muitakin raportteja, artikkeleita ja esitelmiä sekä koti- että ulkomaisilla areenoilla. Haluan kiittää Minna Säävälää erinomaisesti toteutetusta hankkeesta. Tuloksilla on jo tähän asti ollut paljon annettavaa koti- ja ulkomaisille alan toimijoille. Minna Säävälä on myös hienolla tavalla edustanut Suomea ja Väestöliittoa hankkeen kansainvälisissä kokoontumisissa. Toisaalta hankkeen – ja erityisesti tämän loppuraportin – ansiosta saamme tärkeää ja ajankohtaista tietoa muiden maiden toteuttamista hyvistä käytännöistä maahanmuuttajanaisten integroitumiseen liittyvissä kysymyksissä.

Tutkimushankkeen kotimaisina tutkimusapulaisina ovat toimineet fil.yo. Päivi Rönkkö ja Aurora Kërveshi, sekä harjoittelijana opiskelija Ilona Sljonskaja. He haastattelivat osan naisista, sekä litte-roivat ja käänsivät albanian- sekä venäjänkielisiä haastatteluja. Suunnittelija Arja Haikara Venäjän ja Itä-Euroopan Instituutista, projektikoordinaattori Terhi Joensuu Suomen Pakolaisavusta, diakoni Heli Mattila Herttoniemen seurakunnasta, toimittaja Katri Merikallio Suomen Kuvalehdestä ja johtaja Anita Novitsky päiväkotia Kalinkasta (Anita työskentelee nykyisin Väestöliiton Kotipuussa) ovat vaikuttaneet keskeisesti hankkeen käytännön osan onnistumiseen.

Julkaisun saattamisessa painokuntoon ovat auttaneet suuresti Väestöntutkimuslaitoksen assistentti Stina Fågel, julkaisusihteeri Mika Takoja sekä informaatikko Ulla-Maija Mattila. Stina on hionut kieliasua, Mika hoitanut taittotyön ja Ulla-Maija on auttanut tiedonhankinnassa ja kirjallisuuden hankkimisessa.

Esitän kaikille edellä mainituille lämpimät kiitokset. Suuri kiitos kuuluu haastatelluille, jotka olivat valmiita jakamaan kokemuksiaan ja toiveitaan meidän kaikkien käyttöön. Samoin haluan kiittää fokusryhmäkeskusteluun osallistuneita nimeämättömiä henkilöitä. Heidän kokemuksensa, luovuutensa ja avoimuutensa edesauttoivat ymmärtämään maahanmuuttajanaisten tilannetta eri näkökulmista.

Tämän kirjan valmistuttua olemme jälleen entistä paremmin valaistuja maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvissä kysymyksissä. Maallamme on edessään pitkä mutta rikas tie: maahanmuutto lisääntynee edelleen, samalla uussuomalaisiin liittyvät kotoutumiskysymykset saavat alati uusia ulottuvuuksia. Maahanmuuttajat tulevat olemaan suuri lisävoimavara Suomelle. Vain aidosti tulojoista välittämällä ja suurella kansallisella yhteisymmärryksellä pystymme luomaan uussuomalaisille turvallisen kodin ja elinympäristön.

Helsinki 3.3.2009

Ismo Söderling

Johtaja

Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos

1 Taustaa

Kahdeksan EU-maan vertaileva hanke *Needs for female immigrants and their integration in ageing societies* (lyhenne FEMAGE) toteutettiin vuosina 2006–2007. Siinä tarkasteltiin maahanmuuttajanaisten integroitumista uusiin kotimaihinsa ja muotoiltiin tutkimuksen pohjalta käytännön politiikkaehdotuksia. Hankkeen rahoitti Euroopan komission kuudes puiteohjelma ja Suomessa projektiin toteuttamisesta vastasi Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos. Tavoitteena oli lisätä tietoa muualta maahan muuttaneiden naisten näkemyksistä ja elämäntarinoista, selvittää niitä toimia, joilla lisättäisiin maahan muuttaneiden ja kantaväestön vuorovaikutusta sekä kehittää suosituksia poliittiseen päätöksentekoon ja viranomaistyöhön. Mukana FEMAGE:ssa oli kahdeksan maata:

- Saksa
- Unkari
- Puola
- Tšekin tasavalta
- Slovenia
- Itävalta
- Suomi ja
- Viro

Lisäksi työskentelyyn osallistui belgialainen yhteistyötaho (yhteistyölaitokset ja vastuuhenkilöt, ks. liite 1). Hanke muodostui kolmesta tutkimuksellisesta osiosta:

- **tilastollinen analyysi** aiemmin kerätystä maahanmuuttaja-asenteita käsittelevästä kyselyaineistosta
- elämäkerrallinen muualta muuttaneiden naisten **haastattelututkimus** sekä
- maahanmuuttokysymysten kanssa toimivien sidosryhmien **ryhmähaastattelu**

Kaikki kolme tutkimuskokonaisuutta toteutettiin kussakin maassa samaan tapaan, joten hanke tuotti vertailukelpoisen erittelyn maahan muuttaneiden naisten integroitumisesta ja julkisen vallan sekä kansalaisten vastaanottavuudesta ulkomailta tulevia muuttajia kohtaan. Hankkeessa valottiin muuttaneiden naisten taloudellisen ja sosiaalisen integroitumisen ehtoja. Samalla tutkimus pyrki parantamaan kansalaisten tietoisuutta ja ymmärrystä maahan muuttaneiden naisten tarpeista ikääntyvissä yhteiskunnissa. Lisäksi tehtiin yhteistyötä sidosryhmien ja viranomaisten kanssa, jotta tutkimushankkeen tulokset saataisiin valtavirtaistettua.

FEMAGE-hankkeen taustalla oli eurooppalaisten yhteiskuntien ikärakenteen vanheneminen sekä työvoiman kasvava tarve (ks. liite 2, kuvat 1 ja 2) ja toisaalta siirtolaisten, erityisesti naisten, alhainen työllisyysaste ja työvoimaosuus. Esimerkiksi Suomessa asuvista yli 15-vuotiaista vieraskielisistä naisista vain 36 prosenttia on työllisiä, 32 prosenttia työttömiä ja loput työvoiman ulkopuolella (Joronen 2007, 293). Projektissa haluttiin selvittää, mitä maahan muuttaneet naiset itse toivovat ja odottavat elämältään, mitkä ovat heidän integroitumisensa edellytykset laajemmin ottaen ja miten ympäröivän yhteiskunnan asennoituminen vaikuttaa siirtolaisväestön tarpeeseen työvoimana. Hankkeessa tarkasteltiin paitsi vanhenevien yhteiskuntien tarpeita myös maahan muuttaneiden naisten itsensä vanhenemisen mukanaan tuomia erityiskysymyksiä.

Tämä raportti käsittelee FEMAGE-hankkeen kolmea eri osatutkimusta, niiden johtopäätöksiä sekä koko hankkeen maahanmuutto- ja kotoutumispolitiikkaan liittyviä johtopäätöksiä. Näkökulma on vertaileva; Suomen erityistilannetta tuodaan esiin suhteessa muihin tutkimukseen osallistuneihin maihin. Sidosryhmien fokusryhmähaastatteluja tarkastellaan muita osioita yksityiskohtaisemmin, koska siitä ei ole julkaistu toistaiseksi muita raportteja tai artikkeleita. Sidosryhmien kannanotot edustavat kokeneiden käytännön asiantuntijoiden näkemyksiä, jotka ovat erityisen tärkeitä tulevaisuuden politiikkasuosituksia muotoiltaessa.

2 Eurooppalaisen maahanmuuton kirjo

Mukana tutkimuksessa olevat Euroopan unionin jäsenmaat poikkeavat selkeästi toisistaan maahanmuuton, kuten monien muidenkin piirteiden, suhteen. Mukana on sekä vanhoja (Saksa, Suomi ja Itävalta) että uusia jäsenmaita (Viro, Puola, Tšekin tasavalta, Unkari, Slovenia). Tutkimuksessa perehdyttiin ns. kolmansista maista tulevaan muuttoliikkeeseen, joten nykyisistä EU-maista tulevat, EU:n sisäistä muuttoliikettä edustavat muuttajat jätettiin tarkastelun ulkopuolelle. Uusimmat mukana olevat EU-maat ovat olleet perinteisesti itse siirtolaisia lähettäviä yhteiskuntia, ja ovat sitä edelleen, erityisesti Puola ja Viro. Selvitykseen mukaan otetut maat valikoituivat mukaan innostuneiden ja asiantuntevien tutkimusyhteistyökumppaneiden löytymisen perusteella, eivät etukäteen päätöksen pohjalta. Hanketta rahoittava Euroopan komissio näki vertailevan hankekokonaisuuden mielekkääksi ja halusi rahoittaa sen.

Euroopan unionin maiden väestöstä 5,5 prosenttia, yhteensä 25 miljoonaa ihmistä, on ulkomaan kansalaisia. Laillisesti maassa oleskelevien vieraan maan kansalaisten osuudet vaihtelevat Luxemburgin 38 prosentista Slovakian vajaaseen prosenttiin.¹ Maahanmuuttajien lähtömaat määrittävät sosiaalisten, historiallisten ja maantieteellisten tekijöiden kautta: Monessa maassa suurin muuttajaryhmä on tullut naapurimaasta (Suomessa Venäjältä, Ruotsissa Suomesta, Kreikassa Albaniasta, Britanniassa Irlannista) tai entisestä siirtomaasta (Espanjassa Ecuadorista ja Marokosta, Portugalissa Kap Verdestä, Angolasta ja Brasiliasta). Toisaalta taustalla voi olla poliittisia prosesseja ja liittovaltioiden hajoamisia (Slovakit Tšekissä ja toisinpäin, bosniahertsegovinalaiset Sloveniassa, venäläiset Virossa) tai poliittisia päätöksiä siirtolaisten hankkimiseksi tietyistä maista (turkkilaiset Saksassa ja Alankomaissa).

FEMAGE:ssa mukana olleet maat edustavat karkeasti kolmea ryhmää:

1. perinteisiä eurooppalaisia maahanmuuttomaita: Saksa, Itävalta - molemmissa oli hankkeen alkaessa vajaat 10 prosenttia ulkomaan kansalaisia
2. liittovaltioiden hajoamisesta syntyneitä maita: Virossa ulkomaan kansalaisia oli 20 prosenttia, Sloveniassa runsas kaksi prosenttia ja
3. uusia maahanmuuttomaita: Suomessa, Unkarissa, Tšekissä ja Puolassa, kaikissa oli 1-2 prosenttia ulkomaan kansalaisia.

Jos tarkastellaan vieraskielisten osuutta tai ulkomailla syntyneiden osuutta ja otetaan mukaan myös lapset, joiden vähintään toinen vanhempi on tai on ollut ulkomaan kansalainen, määrät kasvavat huomattavasti. Esimerkiksi Suomessa ulkomailla syntyneitä asukkaita oli vajaat 4 prosenttia väestöstä vuonna 2007. (Ks. liite 2, taulukko 1).

Maahanmuuttoon ja siirtolaisuuteen liittyvät kysymykset ovat erilaisia sekä sosiokulttuurisen menneisyyden että nykyisen poliittisen ja taloudellisen tilanteen vuoksi. Suomen asema on erityinen: olemme ns. vanha EU-maa mutta uusi maahanmuuttomaa. Vaikka maahanmuuttajien määrän osalta olemme lähellä Puolan, Tšekin ja Unkarin tilannetta, hyvinvointiyhteiskuntamme ja vahva taloustilanne sekä historia itäblokista riippumattomana maana yhdistää meitä enemmän Saksaan ja Itävaltaan. Maahanmuuttajien alhaisen määrän ja maahanmuuton nopean viimeaikaisen kasvun vuoksi Suomea on kuitenkin soveltuvin osin tässä yhteydessä mielekästä käsitellä entisen Itä-Euroopan maiden kanssa yhdessä.

¹EUROSTAT 2006, osoitteessa http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&dad=portal&_schema=PORTAL.

2.1 Perinteiset maahanmuuttomaat Saksa ja Itävalta

Teollisen nousun aikaan 1960-luvulla muutamat keskieurooppalaiset maat, erityisesti Saksa, järjestivät työvoimaa ns. vierastyöläisjärjestelmän avulla (*Gastarbeiterprogramm*). Saksa solmi kahdenvälisiä sopimuksia mm. Portugalin, Italian, Turkin ja Jugoslavian kanssa 1950- ja 1960-luvuilla. Sopimusten mukaan maahan otettiin vähänkoulutettuja - lähinnä miestyöläisiä - teollisuuden palvelukseen yhden tai kahden vuoden sopimuksella oletuksena, että sopimuksen lakattua henkilöt palaisivat takaisin kotimaihinsa ja tekisivät tilaa uusille työläisille. Näin ei kuitenkaan käynyt. Monet perustivat perheitä tai kutsuivat perheenjäseniään Saksaan. Tilapäiseksi aiotusta siirtolaisuudesta tuli pysyvää. Siirtolaiset loivat omia itsenäisiä muuttoväyliä ja vuosikymmenten saatossa vieraat etniset yhteisöt kasvoivat laajoiksi. Nykyisin noin kolme prosenttia – yli kaksi miljoonaa – Saksan väestöstä kuuluu suurimpaan etniseen vähemmistöön ollen joko turkkilaisperäisiä tai Turkin kansalaisia. Muita suuria kansallisia ryhmiä ovat entisestä Jugoslaviasta tulleet ja puolalaiset sekä etnisesti saksalaiset paluumuuttajat Venäjältä.

Itävallan tilanne muistuttaa Saksaa siinä, että siirtolaisia on maassa ollut pitkään, vaikkeivät he olekaan tulleet siirtotyöläisohjelmien kautta. Suurin ryhmä ovat Jugoslavian liittotasavallasta (Serbiasta) ja Bosnia-Hertsegovinasta tulleet. Itävallan ja Saksan ulkomaalaisperäisillä yhteisöillä on jo suhteellisen pitkät juuret ja koska heitä on paljon, heidän integroitumiseensa liittyvät kysymykset ovat varsin toisenlaisia kuin maissa, joissa etniset vähemmistöt ovat pieniä ja uusia.

2.2 Viro ja Slovenia – liittovaltioiden hajotessa syntyneet valtiot

Kun Sloveniasta tuli Jugoslavian osa ja Virossa Neuvostoliiton osa, ne ottivat vastaan liittovaltion sisäisiä muuttajia valtion muista osista. Silloisen muuttoliikkeen taustalla oli usein poliittisia päätöksiä, joilla työvoimaa siirreltiin maan eri osien välillä. Liittovaltioiden hajotessa maan muista osista peräisin olevat äidinkieleltään vieraat ihmiset on koettu maahanmuuttajiksi, mikä on luonut erityisesti Virossa poliittisia jännitteitä. Maahanmuuttajien integroituminen ja kansalaisten suhtautuminen muualta muuttajiin voi olla Viron ja Slovenian kaltaisissa liittovaltion jälkeisissä yhteiskunnissa poliittisesti arka kysymys.

2.3 Suomi, Puola, Tšekki, Unkari – uudet maahanmuuttomaat

Monet maat, jotka olivat aiemmin olleet siirtolaisuuden lähtömaita, alkoivat maailmanpolitiikan suurten muutosten vanavedessä vastaanottaa muuttajia muualta. Entisten Varsovan liiton maiden liittyminen Euroopan unioniin on muuttanut niiden tilannetta radikaalisti, koska EU-jäsenyys on tehnyt maista houkuttelevia portteja muihinkin, vauraampiin maihin. Läheisen Venäjän ja Ukrainan poliittiset, taloudelliset ja väestölliset muutokset ovat ajaneet ihmisiä etsimään parempaa elämää monista itäisistä EU-maista, Suomi mukaan lukien. Vielä 1970- ja 80-luvullakin Suomesta lähdettiin Ruotsiin leivän perässä, mutta 1980- ja 1990-luvulla tilanne muuttui Suomen talouskehityksen ja aseellisten konfliktien (Somalian sisällissota, entisen Jugoslavian hajoaminen, Persianlahden sota) sekä Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena rajusti. Suomalaiset eivät enää muuttaneet Ruotsiin vaan maa alkoi vetää puoleensa paluumuuttajia entisen Neuvostoliiton alueelta sekä pakolaisia sotien jaloista. Enemmistö Venäjältä, Ukrainasta ja Virossa lähteneistä muuttajista on naisia. Monissa maissa on syntynyt ns. paluumuuttoilmiötä, kun toisen maailmansodan aikana ja sitä ennen siirrellyt valtioiden rajat ovat tulleet läpäisevämmiksi ja mahdollistaneet kielivähemmistöjen aiempaa vapaamman liikkuvuuden.

3 Kysely ulkomaalaisasenteista: Suomi erottuu myönteisesti muista²

Kantaväestön suhtautuminen maahan muuttaviin ulkomaalaisiin on yksi keskeisimmistä maahanmuuton sujumiseen vaikuttavista tekijöistä. FEMAGE-hankkeessa maahanmuuton tuoma integraatiohaaste nähdään kaksipuolisena prosessina, jossa ei ole kyse vain maahanmuuttajien sopeutumisesta vaan koko yhteiskuntaa koskevasta muutoksesta. Kantaväestön asennoituminen määrää pitkälle ne raamit, joissa maahantulijoiden asettautuminen onnistuu tai epäonnistuu.

Tutkimuksessa analysoitiin kansalaisten maahanmuuttoon ja ulkomaalaisiin liittyviä näkemyksiä ja yhdistettiin ne sosiaalis-väestöllisiin piirteisiin, lastenhankinta- ja väestöasenteisiin sekä toimintapolitiikkaan kahdeksassa FEMAGE:ssa mukana olevassa maassa. Aineisto koostui aiemmin tehdystä laajasta kyselystä, ns. Population Policy Acceptance Surveystä, joka toteutettiin vuosina 2002–2003 ytimeltään samankaltaisena kaikissa FEMAGE:en osallistuneissa maissa. Kaikkialla ei kuitenkaan taloudellisista syistä voitu sisällyttää kyselyyn kaikkia kysymyksiä. Suuren kyselyn avulla maahanmuutto- ja väestöasenteista muodostettiin oma aineistonsa, ns. FEMAGE-MIG. Siinä oli mukana noin 21 000 vastaajan tiedot. Kussakin maassa toteutettu kysely oli edustava. Aineisto mahdollistaa maahanmuuttoasenteiden ja muiden väestöllisten asenteiden välisen suhteen tutkimisen. Tutkimuksen yksityiskohtaiset analyysit on julkaistu teoksessa Avramov (2008), Suomen osuutta käsittelevää aineistoa on artikkelissa Säävälä (2008b).

3.1 Ketä kantaväestö pitää tyypillisenä ulkomaalaisena?

Virossa, Saksassa ja Sloveniassa vastaajat ilmoittivat yleisimmin ulkomaalaisryhmäksi sen ryhmän, joka todellisuudessa on maan suurin ulkomaalaisryhmä: Virossa venäläiset, Saksassa turkkilaiset ja Sloveniassa muualta entisestä Jugoslaviasta tulleet. Tässä mielessä ihmisillä oli näissä maissa realistinen käsitys maassa asuvista ulkomaalaisista. Myös Unkarissa, jossa suurin ulkomaalaisryhmä ovat Transilvaniasta tulleet etniset unkarilaiset, tämä ryhmä tuli vastauksissa esiin yleisimmin. Kiinnostavaa on, että näitä etnisesti ja kielellisesti samasta ryhmästä tulevia kuitenkin pidetään ulkomaalaisina. Tšekissä, Puolassa ja Suomessa tilanne on hyvin toisenlainen: maan suurin ulkomaalaisryhmä ei tullut vastaajille itsestään selvästi mieleen ulkomaalaisista puhuttaessa.

Kun vastaajia Suomessa pyydettiin nimeämään kolme maassa asuvaa ulkomaalaisryhmää, enemmistö mainitsi ensimmäisenä ryhmänä somalit (ks. liite 2, taulukko 2). Somalialaisia on kuitenkin vain 4 prosenttia maassa asuvista ulkomaalaisista, ja vieraskielisistäkin heitä on vain 6 prosenttia (ks. liite 2, taulukko 3). Ylipäätään vastaajat mainitsivat etnisiä tai kansallisia ryhmiä, ei niinkään uskonnollisia (esim. muslimit) tai muita ryhmiä (esim. pakolaiset, vierastyöläiset). Virolaisia ja venäläisiä, jotka ovat maan suurimpia vierasmaalaisten ryhmiä, mainitsi vain harva. Somalialaisiin viittaamista – ryhmän pienuudesta huolimatta – voidaan selittää heidän erityisen ulkonäkönsä ja pukeutumistyylinsä herättämällä huomioarvolla. Logistisen regressioanalyysin avulla tutkittiin, eroaako taipumus nähdä ulkomaalainen nimenomaan somalialaisena sosiaaliryhmän, iän, koulutuksen, asuinalueen ja maahanmuuttoasenteiden mukaan. Erityisesti vastauksiin vaikutti asuinlääni, ikä, asenne maahanmuuttoon ja jossain määrin sukupuoli ja koulutus. Alueelliset erot vaikuttavat selkeimmin vastauksiin siten, että ulkomaalaiset tunnistettiin venäläisiksi muuta maata useammin Itä-Suomessa. Vaikka maassa asuvat ulkomaalaiset halutaan nähdä kulttuurisesti, kielellisesti ja fyysisesti mahdollisimman erilaisina kuin ”me suomalaiset”, ulkomaalaisten identifioiminen ei ole kokonaan riippumatonta ympäröivän yhteiskunnan todellisuudesta (ks. tarkemmin Säävälä 2008).

² Tämä kappale perustuu suurelta osin raporttiin Avramov (n.d.) *Executive summary. Attitudes towards foreigners and immigration in the Czech Republic, Germany, Estonia, Hungary, Austria, Poland, Slovenia, and Finland*. Population and Social Policy Consultants (PSPC), Bryssel. Julkaisematon raportti.

3.2 Onko ulkomaalaisia liikaa?

Itävallassa, Saksassa ja Suomessa vastaajilla oli suhteellisen realistinen käsitys siitä, kuinka paljon maassa asuu ulkomaalaisia. Virossa ja Puolassa ihmisten antamat arviot olivat hyvin kaukana todellisuudesta. Virossa määrää aliarvioitiin, mikä osittain johtuu ulkomaalaisen määrittelystä: ihmiset eivät ehkä koe ulkomaalaisiksi kaikkia niitä ulkomaan passin haltijoita, jotka asuvat maassa pysyvästi. Tilastoissa heidät luokitellaan kuitenkin ulkomaalaisiksi, jonka vuoksi ulkomaalaisten osuus Viron asukkaista oli vuonna 2005 yli 15 prosenttia. Puolassa taas asuu laillisia maahanmuuttajia erittäin vähän, ja heidän määräänsä yliarvioidaan suuresti.

Tšekissä, Saksassa, Virossa, Unkarissa, Puolassa ja Sloveniassa kaksi kolmesta vastaajasta oli sitä mieltä, että maassa on liikaa ulkomaalaisia (ks. liite 2, kuvio 4 ja 5). Itävallassa lähes puolet oli tätä mieltä, kun taas Suomessa vain kolmannes piti ulkomaalaisten määrää liiallisena. Suomessa vajaa kaksi kolmesta oli sitä mieltä, että ulkomaalaisia asuu Suomessa sopivasti ja noin neljännes piti heidän määräänsä liiallisena. Vain yksi kymmenestä halusi maahan lisää ulkomaalaisia.

Muissa maissa mielipiteet olivat selkeästi negatiivisempia siten, että useimmissa noin kaksi kolmesta piti ulkomaalaisten määrää liiallisena. Suomessa oli naisissa huomattavasti vähemmän kuin miehissä niitä, joiden mielestä ulkomaalaisia oli liikaa. Tämä sukupuolten välinen tilanne ei kuitenkaan ollut samankaltainen kaikissa osallistuneissa maissa: Itävallassa ja Unkarissa naiset suhtautuivat kriittisemmin ulkomaalaisten määrään kuin miehet.

3.3 Onko ulkomaalaisten läsnäolo etu vai taakka?

Kaikissa kahdeksassa maassa kielteiset näkemykset painottuivat. Esimerkiksi Unkarissa vastaajat olivat keskimäärin samaa mieltä kuudesta kielteisestä väittämästä mutta samaa mieltä vain kahdesta myönteisestä väittämästä. Maiden sisällä ja välillä on kuitenkin paljon eroja asenteissa. Kun myönteisiä vastauksia tutkittiin monimuuttujamenetelmällä, ilmeni että kahdeksasta tekijästä (maa, kaupungistuminen, sukupuoli, ikä, koulutus, pääasiallinen toiminta, tulot, uskonnon merkitys) asuinmaa oli vahvimmin eroja aikaansaava tekijä. Henkilökohtaisista ominaisuuksista koulutus näyttäytyi vahvimmin asenteita määrittävänä tekijänä: mitä korkeampi koulutus, sitä myönteisemmät olivat asenteet. Koulutus ei kuitenkaan vaikuttanut kaikissa maissa yhtä voimakkaasti asenteisiin.

Politiikassa ja tiedotusvälineissä maahanmuuttoon viitataan jatkuvasti väestön vanhenemisen vastakeinona. Väestön asenteet tähän kysymykseen poikkeavat voimakkaasti maasta toiseen: entisissä sosialistimaissa ja uusissa EU-maissa Tšekissä, Sloveniassa, Puolassa, Unkarissa ja Virossa maahanmuuttoa ei nähty minkäänlaisena väestöllisenä välttämättömyytenä. Vanhoissa EU-maissa Itävallassa, Saksassa ja Suomessa taas kannat olivat myönteisempiä. Kaikista myönteisimpänä näyttäytyi Suomi, missä enemmistö vastaajista piti maahanmuuttoa tarpeellisenä väestön vanhenemisen vuoksi. Tätä eroa voidaan selittää ainakin osittain sillä, että lähimenneisyyden poliittisen muutoksen vanavedessä ei väestökysymys ole samalla tavalla päässyt ihmisten tietoisuuteen kuin vanhoissa EU-maissa.

Kielteiset kannat maahanmuuttajiin työmarkkinoilla ovat yleisempiä kuin myönteiset. Esimerkiksi Puolassa, Tšekissä itäisessä Saksassa ja Unkarissa enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että maahanmuuttajat vievät työpaikkoja paikallisilta. Saksassa ja Itävallassa tällainen kanta oli kuitenkin vain joka neljännellä. Vastaajan koulutus- ja taloudellinen tausta vaikuttaa selkeästi näkemyksiin ulkomaalaisesta työvoimasta. Mitä alempi koulutus ja tulotaso, sitä useammin ulkomaalaiset nähdään uhkana. Tämä heijastanee koettua kilpailutilannetta.

Koulutustausta vaikuttaa myös asenteisiin monimuotoisuutta ja kulttuurieroja kohtaan. Koulutuksen suvaitsevaisuutta lisäävä vaikutus näkyy kaikissa mukana olleissa maissa paitsi Virossa, jossa kaikkien

ryhmien asenteet ovat kielteisiä. Tämä heijastanee pitkää neuvostovallan kautta. Kyselyssä esitettiin väite ”Ulkomaalaisten läsnäolo on myönteinen asia, koska se mahdollistaa vuorovaikutuksen eri kulttuurien välillä”. Läntisessä Saksassa enemmistö vastaajista kannatti ajatusta, kun taas Tšekissä ja Virossa vain alle kolmannes jakoi tämän mielipiteen. Erot asenteiden ilmauksissa olivat suuria valtioiden välillä. Itäisten ja läntisten maiden välillä oli selkeä jako asenteissa niin, että entisissä sosialistimaissa moninaisuusasenteet olivat kielteisiä, lännessä myönteisempiä. Läntisessä Saksassa 13 prosenttia oli sitä mieltä, että maassa ei ole tilaa ulkomaalaisille, kun Unkarissa 40 prosenttia oli tätä mieltä. Kaikissa maissa yli puolet – Tšekissä jopa 80 prosenttia – vastanneista oli sitä mieltä, että maahanmuutto lisää rikollisuutta ja terrorismia. Kaupunkiympäristössä asenteet olivat kauttaaltaan hiukan maaseutua myönteisempiä. Kulttuurieroja, rikollisuutta ja työelämän kilpailua käsitteleviä kysymyksiä ei esitetty Suomen kyselytutkimuksessa taloudellisista syistä, joten Suomi ei ollut mukana näissä vertailuissa.

3.4 Mitä integroituminen kansalaisten mielestä tarkoittaa?

Kantaväestöt pitivät yleisesti maahan sopeutumisen merkkeinä kielitaitoa sekä maan tapojen ja lakien noudattamista. Suuri vastaajien enemmistö oli samaa mieltä väitteestä, että viiden vuoden sisällä maahan integroitumattomat tulisi poistaa maasta. Tämä tulos saatiin myös Suomessa. Suoraviivaisen ja ehdottoman väitteen saama suuri kannatus kuvastaa sitä, ettei suuren enemmistön parissa ole juurikaan ajatusta molempia puolia koskevasta sopeutumisesta.

Tutkituissa maissa enemmistö ei hyväksynyt ulkomaalaisten integroitumista poliittiseen elämään ja päätöksentekoon. Suomessa kannat olivat myönteisempiä kuin muualla. Laittomien siirtolaisten karkottamista maasta kannatetaan laajasti eri maissa. Tässäkin tuli esiin koulutuksen vaikutus: koulutetut suhtautuivat myönteisemmin siirtolaisten poliittisiin oikeuksiin ja sallivammin laittomaan maassaoloon.

3.5 Maahanmuuttoon suhtautuminen ja muut asenteet

Konservatiiviset asenteet sukupuoli- ja parisuhdekysymyksissä ovat yhteydessä kielteisten maahanmuuttoasenteiden kanssa. Mitä vankemmin vastaaja kannattaa perinteistä naisten asemaa perheenäitinä, sitä kielteisempiä ovat hänen ulkomaalaisasenteensa. Tämä yhteys vallitsi kaikissa tutkituissa maissa. Mitä enemmän vastaaja puolestaan kannattaa sukupuolten välistä tasa-arvoa edistäviä toimia, sitä myönteisemmät ovat hänen ulkomaalaiskantansa. Kansallisen uusintamisen ideologiat ovat kiinteässä yhteydessä maahanmuuttaja-asenteisiin: kun halutaan pitää ulkomaalaiset poissa, samalla halutaan uusintaa yhteiskuntaa ”naiset kotiin” -mentaliteetilla.

Myös asennoituminen vanhuksiin ja ikääntymiseen oli verrannollinen salliviin maahanmuuttoasenteisiin. Ne vastaajat, joilla oli myönteinen käsitys vanhusten roolista yhteiskunnassa, olivat myönteisempiä myös ulkomaalaisia kohtaan. Ne, jotka pitivät vanhuksia taakkana, pitivät myös ulkomaalaisia taakkana. Ne, jotka olivat huolissaan väestön vanhenemisesta, suhtautuivat myönteisesti maahanmuuttoon. Yhteys ikääntymisasenteiden ja maahanmuuttoasenteiden välillä ei ollut yhtä vahva kaikissa maissa, selkeimmin yhteys tuli esiin Itävallassa ja Saksassa.

Tyytyväisyys asuntoon, välittömään ympäristöön, elintasoon, työhön ja vapaa-aikaan oli jossain määrin yhteydessä maahanmuuttaja-asenteisiin. Tyytyväiset olivat jonkin verran myönteisempiä ulkomaalaisia kohtaan kuin tyytymättömät. Tämä heikohko yhteys säilyi myös riippumatta sosiaalisesta ja taloudellisesta asemasta. Tämä yhteys liittyy koettuun taloudelliseen kilpailuun ja kulttuuriseen uhkaan.

Taloudellista hyvinvointia hyvin tärkeänä elämänarvona pitävät ihmiset suhtautuivat muita kielteisemmin ulkomaalaisten läsnäoloon ja heidän tarpeisiinsa. Näillä vastaajilla oli taipumus pitää ulkomaalaisia uhkana työllisyydelle, nähdä heidän tulonsa lisäävän rikollisuutta, eivätkä he nähneet

maassa olevan ylipäänsä tilaa ulkomaalaisille. Vapaa-aikaa keskeisenä elämänarvona pitävät vastaajat todennäköisesti edustavat individualistista ja vapauksia korostavaa elämänsäntettä. Näillä ihmisillä on taipumusta myönteiseen kuvaan ulkomaalaisista. He pitävät maahanmuuttajia hyödyllisinä niin taloudellisista kuin kulttuurisistakin syistä. He kannattavat muita harvemmin viiden vuoden sisällä integroitumattomien lähettämistä takaisin kotimaihinsa.

3.6 Miten kyselyn tulokset suhteutuvat muihin asennetutkimuksiin?

Eurobarometrin, European Social Surveyn ja tämän kyselyn asennemittaukset paljastavat samansuuntaisia tuloksia asenteista maahanmuuttajia kohtaan. Tässä kyselyssä on kuitenkin myös muutamia erityisen vahvoja elementtejä. Ensinnäkin, tässä käytettiin muihin laajoihin tutkimuksiin verrattuna hyvin eriteltyjä ja tarkkoja kysymyksiä. Toiseksi, kohdistamalla huomio nimenomaan maassa asuviin ulkomaalaisiin, ei mukaan sotkettu etnisiä vähemmistöjä, vähemmistöuskontoja tai ”rotukysymystä”, jotka monissa maissa voisivat tuottaa varsin erilaisia tuloksia. Kolmanneksi, tässä kyselyssä maahanmuutto kytkettiin laajaan yksilöllisiä ominaisuuksia ja mielipiteitä koskevaan aineistoon. Näin saatiin tarkkaa tietoa ulkomaalaisasenteiden ja muiden elämänsänteen välisistä yhteyksistä.

Kaiken kaikkiaan asenteet maassa asuvia ulkomaalaisia kohtaan olivat kriittisiä ja kielteisiä FE-MAGE-hankkeeseen osallistuneissa maissa. Myönteisimpiä asenteet olivat Suomessa, jossa noin yksi kymmenestä vastaajasta toivoi maahan lisää maahanmuuttajia. Kielteiset ja rajoittavat kannat yhdistyivät konservatiivisiin, perinteistä sukupuolimallia kannattaviin ja taloudellisia arvoja korostaviin elämänsänteen sekä yleiseen tyytymättömyyteen, joka ei ollut heijastusta taloudellisesta ahdingosta. Maiden väliset erot asenteissa olivat suuria, ja maa oli kaikista asenteiden vaihtelua selittävästä muuttujista vahvin. Myös koulutuksella ja iällä oli selkeästi vaikutusta asenteisiin. Koska asenteet ovat niin kielteisiä erityisesti Keski-Euroopassa, väistämätön maahanmuuton kasvu voi johtaa tulevaisuudessa entistä vaikeampaa sovittelutilanteeseen. Jos asenteet eivät muutu sovittelevimmiksi, yhteisöjen väliset suhteet voivat kiristyä ja populistiset puolueet lisätä kannatustaan. Kielteinen ilmapiiri puolestaan heijastuu maahan muuttaneiden integroitumiseen, koska sillä on taipumusta vahvistaa vetäytymistä omaan erityisyyteen ja tuen hakemista pelkästään omasta vähemmistöryhmästä.

4 Elämäntarinat: Naiset näkevät itsensä sitkeinä selviytyjinä³

Maahanmuuttajanaisten parissa tehtyjen elämäkertahaastattelujen päämääränä oli antaa itse maahanmuuton kokeneille naisille mahdollisuus kertoa mahdollisimman vapaasti omasta elämästään ja arvostuksistaan sekä tulevaisuuden toiveistaan. Haastattelumateriaali kerättiin kaikissa kahdeksassa maassa samoilla menetelmillä, jotta vertailtavuus vahvistuisi. Haastatteluilla haluttiin tietää, miten maahanmuuttajanaiset esittävät itsensä naisina, muuttajina ja laillisesti uuteen maahan asettuvina uusina asukkaina. Haastateltavia oli kaiken kaikkiaan 239, kussakin osallistujamaassa kolmekymmentä naista kahdesta erikseen valitusta kansallisesta ryhmästä (ks. liite 2, taulukko 4). Kussakin maassa toiseksi ryhmäksi valittiin venäläiset tai muu entisen Neuvostoliiton alueen etninen ryhmä ja toiseksi jokin muslimiryhmä tai aasialainen ryhmä. Nämä nähtiin Keski- ja Pohjois-Euroopassa keskeisinä maahanmuuttajaryhminä. Koska kyseessä on EU-rahoitteinen hanke, valinnan tuli kohdistua EU:n ulkopuolelta tuleviin kolmansien maiden siirtolaisiin. Tarkemmin kaikkia haastateltuja on analysoitu artikkelissa Kovács & Melegh (2007a). Suomessa tehtyjen haastattelujen sisältöä löytyy artikkelista Säävälä (2007a, 2007b) ja Säävälä (tulossa 2010).

Haastateltaviksi valittiin naisia, jotka:

- ovat olleet maassa laillisesti vähintään kolme vuotta,
- ovat työiässä,
- ovat joko taloudellisesti aktiivisia (esim. palvelualalla tai terveydenhuollossa työssä) tai ovat virallisen työvoiman ulkopuolella (esim. työttömiä, työskentelevät kotona tai ovat epämuodollisessa työsuhteessa) ja
- ovat muuttaneet kotimaastaan vuoden 1990 jälkeen.

Haastattelut litteroitiin ja käännettiin kussakin maassa kansallisille kielille analysointia varten. Haastattelut analysoitiin yksi kerrallaan elämäntarinoina ja kustakin elämäntarinasta rakennettiin yleiskuva yhteisten ohjeiden mukaisesti. Näistä 239 elämäntarinasta kertyi kaikkiaan yli 900 sivua tiivistettyjä maakohtaisia raportteja. Myös alkuperäiset litteroidut haastattelut olivat tämän tutkimusosion vastuuhenkilön, Antila Meleghin, saatavilla sikäli kuin ne oli tehty hänelle ymmärrettävällä kielellä. Tämä oli tärkeä seikka haastattelujen yhteismitallisuuden varmistamiseksi.

Kussakin maassa valittiin kaksi etnis-kansallista ryhmää, joista haastateltavia pyrittiin rekrytoimaan. Näin pyrittiin kontrolloimaan taustatekijöitä ja saamaan eri maiden välille vertailtavuutta. Taustaltaan venäläisiä tai ukrainalaisia haastateltiin seitsemässä maassa ja eri tahoilta peräisin olevia muslimiryhmiä neljässä maassa. Entisen Jugoslavian alueelta peräisin olevia naisia haastateltiin kolmessa maassa. Lisäksi mukana oli kiinalaisia, romanialaisia (tutkimuksen tekoaikaan ei EU-jäsen) ja vietnamilaisia. Uusissa maahanmuuttomaissa ulkomaalaisten ryhmät ovat toistaiseksi hyvin pieniä, joten ryhmien valinnassa painoivat myös käytännölliset tekijät.

Maahan muuttaneiden naisten saaminen haastateltaviksi ei ollut aina helppoa ja avuksi jouduttiin käyttämään lumipallomenetelmän lisäksi kontakteja erilaisiin järjestöihin, yhteisöihin ja laitoksiin. Monen maahanmuuttajanaisen paikallisen kielen taito on vuosien asumisenkin jälkeen puutteellinen, joten osa haastatteluista tehtiin haastateltavan omalla kielellä.

Maahan muuttaneiden naisten haastattelujen metodiksi valittiin elämäkerrallinen haastattelu (*biographic narrative method*) yhdistettynä strukturoituun haastatteluun. Haastatteluissa oli kolme osaa: ensimmäisenä narratiivinen elämäntarinaosuus, toisena temaattisia avoimia kysymyksiä elämäkerrasta ja kolmantena kyselykaavakkeeseen perustuva osuus, jossa oli 180 täsmällisempää kysymystä.

³ Tämä kappale perustuu suurelta osin julkaisemattomaan raporttiin Kovács, Éva & Melegh, Antila 2007b. *Comparative analysis of the survey of female immigrants*. FEMAGE report, Demographic Research Institute (DRI), Hungary. Julkaisematon raportti.

Narratiivinen osio toteutettiin noudattaen saksalaista ”objektiivisen hermeneutiikan” perinnettä. Siinä pyritään minimoimaan haastateltavan ohjaileminen ja saamaan hänet kertomaan mahdollisimman spontaani elämäntarina, jota analysoidaan hermeneuttisesti (esim. Rosenthal 1993; Kovács & Melegh 2001). Koska kyseessä oli vertaileva tutkimus eri yhteiskunnista, oli tärkeää pitäytyä tiukasti ohjeistetussa metodologiassa. Haastatteluosio aloitettiin standardoidulla esittelyllä tutkimuksen tavoitteista ja haastateltavaa pyydettiin kertomaan, kuinka hän oli päätenyt nykyiseen asuinmaahansa. Narratiivisessa osiossa lisäkysymyksiä asetettiin vain aiheista, joita haastateltava itse narratiivissaan sivuaa, eikä tarkennuksia yksityiskohdista tai muita kommentteja viljelty. Temaattisiin lisäkysymyksiin siirryttiin, kun henkilö oli tuottanut spontaanin elämäkertansa (tähän saattoi kulua 20 minuutista kahteen tuntiin). Narratiivinen ja temaattinen osio sekä kyselyosuus valaisivat seuraavia aiheita:

- elämän kulku
- perhe ja parisuhdetausta
- koulutus ja työura
- sosiaalinen asema
- kotoutuminen
- itsenäisyys ja naisen asema
- uskonnollisuus
- terveys
- vanhuudenturva
- suhde nykyiseen asuinmaahan
- suhde lähtömaahan
- sosiaaliset ja poliittiset asenteet

4.1 Muuton tyypit

Vaikka maahanmuuttajanaiset tulevat hyvinkin erilaisista maista ja hyvin erilaisiin maihin, heidän elämässään on kuitenkin tiettyjä yhtäläisyyksiä. Taulukko 5:ssä (ks. liite 2) on luokiteltu haastatellut naiset muuton kohdemaan, lähtöyhteisön ja vertailtavien muuttosyiden perusteella. Tässä osassa tarkastellaan rekonstruoituja elämäkertoja eli niitä tapahtumaketjuja, joita ihmisten tarinoista voidaan siivilöidä esiin. Ero kerrotun elämäkerran ja elämäntarinan välillä on keskeinen hermeneuttiseen biografiseen tutkimukseen liittyvä jako. Ajatuksena on, että on mahdollista erottaa toisistaan ne tosiasialliset tapahtumat, jotka ihminen kertoo, ja toisaalta se asennoituminen ja tarinointi, jonka avulla ihminen kutoo noista tapahtumista (tai niistä huolimatta) johdonmukaisen ja yhtenäisen tarinan menneisyydestään.

Miksi naiset ovat lähteneet edellisestä kotimaastaan?

Osa haastatelluista ei antanut tarkkoja tietoja maahantulostaan; he eivät joko nähneet sitä tärkeänä, halusivat peitellä jotakin tai maahanmuuton yksityiskohdat eivät yksinkertaisesti sopineet heidän itsestään välittämäänsä kuvaan. Useimmat kolmansista maista tulleet naiset perustelivat tulonsa perhesyillä (avioliitto, perheenyhdistäminen tai saapuminen osana perhettä). Heidän tarinassaan on keskeistä riippuvuus toisista tai huolehtiminen toisista. Näyttää siltä, että maahanmuutto vahvistaa naisten näkemystä itsestään perheen osana. Haastatelluista 239 naisesta 97, noin 40 prosenttia, näyttää tarinansa faktojen valossa ensi sijassa perhemuuttajana.⁴

⁴ Koska kyseessä ei ole edustava otos mistään maahanmuuttajajoukosta, prosenttiosuudet on ymmärrettävä aineistoa kuvailevina ja suuntaa-antavina viitteinä ilmiöiden tärkeydestä EU:ssa asuville maahanmuuttajanaisille.

Saksassa, Suomessa, Itävallassa ja Sloveniassa oli haastateltavien joukossa myös turvapaikkaa hakevia muuttajia (kaikkiaan 38 tapausta). Pakolaisuus näkyy tarinassa muuttajuuden oikeutuksena samaan tapaan kuin perheperustainen muutto. Naiset näkevät myös työperustaisen muuton oikeutettuna selityksenä maahantulolle (37 tapausta). Työperustaisuus voi peittyä muiden esitettyjen muuttosyiden, esim. avioliittomuuton, taakse. Tämä tarve peittää työperustaista muuttoa muilla syillä kertonee jotakin maahan muuttaneiden naisten sosiaalisesta ja kulttuurisesta asemasta.

Samaa voidaan sanoa ns. paluumuuttajista (11 tapausta), jotka ovat saaneet oleskeluluvan etnisen taustansa perusteella. Useissa tutkimuksissa mukana olleista maista on Berliinin muurin murtumisen jälkeen toteutettu paluumuutto-ohjelmia, joissa etninen syntyperä on oikeuttanut esim. saksalaista tai suomalaista syntyperää olevia henkilöitä saamaan etuoikeutetun oleskeluluvan tai kansalaisuuden.

Myös opiskelijana maahan saapuminen (17 tapausta) näkyy tarinoissa osana onnistumistarinaa. Loput maahantulokategorioista ovat mutkikkaampia ja problemaattisempia. Osa laittomasti maahan tulleista myönsi haastattelussa tilanteen avoimesti (6 tapausta), osa jätti sen hämärän peittoon. Turistina tuleminen (24 tapausta) samaistettiin lähes laittomaan maahantuloon, koska siihen liittyi monilla laitonta työntekoa tai viisumin ylittämistä. Tämä tapa tulla maahan näyttää lisääntyneen Keski-Euroopassa sosialismin kaatumisen seurauksena. On huomionarvosta, että hyvin harva (7 naista) haastatelluista naisista ilmoitti tulleensa yritystoiminnan vuoksi maahan. Perusteet voidaan jakaa karkeasti kahteen: vapaaehtoiseen ja pakkomuuttoon. Näiden alla on erilaisia perusteita, joita muuton taustalla hermeneuttisessa analyysissä hahmottuu.

Vapaaehtoinen muutto

Useimmat haastatelluista naisista näkivät tulonsa vapaaehtoisena prosessina, jossa keskeistä oli heidän oma halunsa saapua maahan. Kun haastatteluja tarkastellaan yksityiskohtaisemmin, tämän vapaaehtoisuuden alta paljastuu kuitenkin eroja.

Vapaaehtoinen muutto liittyi usein tarpeeseen ajatella perheen hyvinvointia. Vaimo voi esimerkiksi seurata jo aiemmin muuttanutta miestä tai muutti ensin niin että muu perhe voi muuttaa perässä. D:n esimerkki Unkarista kuvaa tapausta, jossa nainen muutti ensin ja avasi tietä perheelleen:

D syntyi 1973 N:n kaupungissa Ukrainassa. Isä oli autoinsinööri, äiti etnisesti unkarilainen. Vanhemmat erosivat varhain. Vuonna 1985 D vieraili äitinsä kanssa sukulaisissa Unkarissa. Vuonna 1989 hänen äitinsä ja isoäitinsä muuttivat Unkariin ja saivat siellä laillisen oleskeluluvan etnisinä unkarilaisina. Myös D hankki oleskeluluvan, mutta hän palasi Ukrainaan päättämään lukionsa ja alkoi opiskella farmaseutiksi. Loma-aikoina hän kävi Unkarissa työskentelemässä hotellisiivoojana. Opintojensa aikana hän meni Ukrainassa naimisiin etnisesti saksalaisen miehen kanssa. Ensimmäinen lapsi syntyi 1994 ja D:n äiti auttoi heitä paljon. Äiti oli tällä välin saanut Unkarin kansalaisuuden. Vuonna 1996 D jätti lapsensa ja miehensä Ukrainaan ja lähti Unkariin. Hän alkoi opiskella kieltä, työskenteli siivoojana, hierojana ja etsi töitä farmaseuttina. Hän löysi huonosti palkatun työn apteekista mutta sai pian potkut. Hänen miehensä keskeytti jatko-opintonsa Ukrainassa ja tuli lapsen kanssa perässä Unkariin. Koko perhe asui D:n äidin luona. Myös mies alkoi opiskella unkaria ja tytär meni päiväkotiin. D löysi työpaikan toisesta apteekista, mutta sai jälleen lopputilin ennen pitkää. Hän haki tutkintonsa hyväksymistä yliopistosta ja kirjoittautui yliopisto-opiskelijaksi, kuten hänen miehensäkin. D sai uuden työpaikan, jossa hänellä oli ystävällinen esimies (tämän aviomies on kotoisin Ukrainasta). Hän jatkoi opintojaan työn ohella. Vuonna 2000 hän sai Unkarin kansalaisuuden. Aviomies osti auton, jolla he tekevät retkiä. Heillä on oma asunto ja kesämökki. Myös mies sai Unkarin kansalaisuuden. He saivat toisen lapsen vuonna 2003. D on ammattijärjestön jäsen. Hän ilmoittaa olevansa uskonnollinen ortodoksi.

Muutto liittyi monella keskeisesti naisena – äitinä, vaimona tai tyttärenä – olemiseen. Useimmissa kulttuuriympäristöissä sukupuoli määrittää keskeisesti ihmisen mahdollisuuksia ja häneen kohdis-

tuvia odotuksia. Sukupuoli-identiteetti on keskeisimpiä identiteetin osa-alueita. Osalla muuttajista motivaatio muutolle erottui selkeästi yksilökeskeisenä prosessina, toisille kollektiivisena prosessina.

Useimmat naismuuttajat esittivät muuton syyksi joko perheen perustamisen, perheen yhdistämisen tai perhekonfliktit. Tämä näyttäytyi hyvin yleisenä mallina lähes kaikilla, tosin muita vähemmän ensisestä Jugoslaviasta tulleiden parissa, joilla korostuivat lailliset ja turvapaikkaan liittyvät perusteet.

Joissakin turkkilaisten ja bosnialaisten naisten elämäkertoissa näyttäytyi perinteisyyttä korostava alistuminen miesten tahtoon muuttohistoriassa:

Haastatellun aviomies tuli Itävaltaan vierastyöläisenä vuonna 1969. Hän työskenteli rakennuksilla ja palasi talvisin Turkkiin kolmeksi kuukaudeksi. Yhtenä noista talvievierailuista he menivät naimisiin vuonna 1972. Mies palasi Itävaltaan ja sai tietää että Saksassa tarvittiin työvoimaa. Hän lähti sinne töihin tehtaaseen. Seuraavana vuonna aviomies vei hänet mukanaan Saksaan. Hän lähti matkaan yhdessä toisen naisen kanssa, jonka mies myös oli Saksassa. Oleskeluluvat järjestäytyivät vaivatta, koska miehellä oli työpaikka ja asunto. Nainen kertoo monista vaikeuksista saapumisensa jälkeisenä aikana ja vertaa niitä nykyisiin oloihin. Toisaalta silloin ei ollut niin paljoa turkkilaisia Saksassa ja nämä olivat etupäässä naimattomia miehiä. Siksi hänellä ei ollut montakaan ystävää. Hän ja hänen naisystävänsä olivat perin pitkästyneitä miesten ollessa töissä päivät pitkät. Tämä johtui osaltaan siitä, etteivät he osanneet saksaa. Hän ei voinut edes ostaa leipää ilman miehen apua. Kävelyillä käymisessä ei ollut mieltä, koska he eivät voineet mennä tapaamaan ketään. Kun lapset tulivat kouluikänsä, siitä seurasi vaikeuksia. Hän ei voinut auttaa heitä läksyissä eikä ymmärtänyt opettajien viestejä. Hän työskenteli aluksi siivoojana neljä–viisi vuotta ja sen jälkeen saman yhtiön kahvilassa yhdeksän vuotta. Nykyisin hän on työtön koska ei voi työskennellä terveysongelmien vuoksi. Tämä on johtanut talousongelmiin.

Toisinaan muutto heijastaa paikallisten avioliittomarkkinoiden ongelmia. Joissakin lähtömaissa (Venäjällä ja Ukrainassa) näkyi tapa etsiä puolisoita ulkomailta ja strategian luominen tällä tavoin. Tämä ilmeni esimerkiksi Unkarissa asuvan ukrainalaisnaisen kommentissa: ”on tunnettu tosiasia että ukrainalaiset miehet kuolevat kuin mammutit sukupuuttoon”. Kyseessä on väestöllisen rakenteen raamissa syntynyt yksilöllistynyt sukupuolinen strategia. Avioliitto ulkomaalaisen kanssa on keino toteuttaa omia haaveita ja tarpeita. Taustalla saattaa olla myös kuvitelma länsimaisista miehistä liberaaleina, kosmopoliitteina ja vauraina. Jotkin näistä ihanteista voivat romahtaa niiden kohdatessa todellisuuden ja johtaa hankaliin elämäntilanteisiin.

Seuraavassa esimerkkinä Suomeen asettuneen Venäjällä syntyneen naisen lyhyt elämäkerta.

A:n vanhemmat olivat molemmat insinöörejä. He erosivat varhain ja hänen äitinsä kasvatti A:n yksin. Hän kävi koulun, meni yliopistoon ja valmistui tekniseltä alalta. Työskennellessään kotikaupungissaan hän tutustui kirjeenvaihtoilmoituksen perusteella suomalaiseen mieheen. Vuonna 1992 mies vieraili hänen luonaan ja myöhemmin he avioituivat. Pian hän jätti työnsä Venäjällä ja muutti miehen perässä pikkukaupunkiin Suomeen. A kävi kielikursseja ja pääsi töihin yritykseen. Myöhemmin hän jäi työttömäksi ja lähti opiskelemaan kaupallista alaa. Hän työskenteli alalla puoli vuotta, sitten opiskeli kaksi muuta tutkintoa ja työskenteli eri aloilla. Hän perusti myös oman yrityksen, jonka myi myöhemmin. Vuonna 2003 hän erosi miehestään kymmenen avioliittovuoden jälkeen ja muutti pääkaupunkiseudulle. Siellä hänellä on ollut lyhytaikaisia töitä, ei pysyvämpää työpaikkaa. Hän on nyt työtön ja pohtii mahdollista paluuta Venäjälle.

Moni haastateltu nainen näytti pitävän henkilökohtaisia tarpeita sopimattomina perusteina maahanmuutolle, ja kuvasi valintojaan aina perhesuhteiden avulla silloinkin, kun tarinassa väistämättä näkyi omien päämäärien tavoittelu ja yksilöllinen toiminta. Monessa tarinassa heijastui vahva halu parantaa sosiaalista ja koulutuksellista asemaa. Tyypillinen esimerkki ovat kommunismin jälkeen lännemmäksi muuttaneet au pairit, esimerkiksi Tšekkiin muuttaneet ukrainalaiset nuoret naiset. Useimmilla oli selkeitä tavoitteita opintojen jatkamiseen ja parisuhteiden luomiseen, jotka mahdollistavat opiskelun ja työuran.

Lähtömaan taloudelliset ongelmat vaikuttivat muuttopäätöksiin. Erityisen selkeästi tämä heijastui Ukrainasta tulleiden naisten elämäkerroissa. Ukraina koki talouden romahduksen 1990-luvulla. Myös Sloveniaan sosialismin aikaan menneet bosnialaiset naiset kertovat Bosnia-Hertsegovinan talouden olleen silloin niin lujilla, että he lähtivät taloudellisista syistä Sloveniaan. Myös kiinalaisten siirtolaisnaisten tarinoista näkyy 1990-luvun alun talousvaikeuksien vaikutus heidän ratkaisuihinsa:

O:n perheessä on yliopisto-opettajia ja hänen lapsuutensa on todennäköisesti ollut etuoikeutettu. Hän ei kommentoi kulttuurivallankumousta mitenkään. Seitsemänkymmenluvulla hän avioitui puoluevirkaikailijan kanssa ja sai kaksi tytärtä. Hän oli työssä tutkimuslaitoksessa ja 1990-luvulla talouden kasvaessa hänen suhteellinen taloudellinen asemansa heikkeni. Hän jäi työttömäksi ja etsi vaihtoehtoja. Hänen veljensä lähti siirtolaiseksi. Hän seurasi veljensä mallia ja jätti perheensä taakseen. Aviomiheellä oli vakaa työpaikka, joten tämä jäi Kiinaan. O:lla oli vaikeuksia Unkarissa ja hän harkitsi jo paluuta Kiinaan. Tilanne kuitenkin helpotti myöhemmin kun hän löysi tukea antavan yhteistyökumppanin, joka on kauppias. Kolmantena vuonna O sai oleskeluluvan ja perusti yrityksen. Hänen nuorin tyttärensä muutti perässä Unkariin ja aloitti opinnot. Aviomies on edelleen Kiinassa.

Maahanmuuttajia pidetään yleisesti riskejä ottavina uudisraivaajina. Tämä piirre esiintyi kuitenkin vain harvoin naisten elämäkerroissa. Vapaaehtoinen riskinotto hyötyjä maksimoivana yksilönä siirtolaiseksi lähtemällä oli väistytävä teema tarinoissa. Tämä heijastui siinä, että vain harva oli tullut maahan yritysviisumilla tai turistiviisumilla tai edes työntekijän oleskeluluvalla. Ne harvat, joille näin oli käynyt, olivat tulleet osana suurempaa verkostoa eikä heitä voi pitää itsenäisinä yrittäjinä.

H tuli Puolaan salakuljetettuna. Hän halusi lähteä pois Vietnamista ennemmin kuin jäädä perheensä taloudelliseksi taakaksi. Hänen toiveensa saada yliopistotutkinto murenivat kun hän ei päässyt unelmiensa tiedekuntaan vaan vain toissijaiseen vaihtoehtoonsa. Hän päätti lähteä Puolaan setänsä luokse perheensä kannustamana. Matka Puolaan kesti kolme kuukautta. Hän tuli salakuljetettuna isomman vietnamilaisten ryhmän kanssa. Matkalla he juutuivat Ukrainaan, johon hänen setänsä lensi häntä pelastamaan. Setä onnistui painostamaan salakuljettajia laittamaan tytön eteenpäin Puolaan. Vietettyään muutaman viikon ukrainalaiselta leskeltä vuokratussa huoneessa, H lopulta lensi Puolaan väärennetyllä viisumilla. Hän asui Puolassa setänsä luona kunnes avioitui. Setä työllisti hänet yrityksessään ja osti hänelle kauppapaikan jossa H pystyi aloittamaan kenkäkauppaa. Eräänä päivänä rajavalvonta teki yllätysiskun markkinoille, joilla hän myi kenkiä. Aluksi hän pakeni, mutta päätti palata takaisin koska oli jättänyt paikalle suuren rahasumman. H toivoi voivansa lahjoa rajapoliisit. Hän joutui kuitenkin pidätetyksi ja joutui vankilaan muutamaksi kuukaudeksi. Vankeus oli traumaattinen ja nöyryyttävä vaihe hänen elämässään. H joutui samaan vankilaan tavanomaisten puolalaisten vankien kanssa. Koska hän ei puhunut puolaa, hän oli vankilahierarkian alimmalla askelmalla. Hän ei saanut yhteyttä läheisiinsä vankilasta ja oli täysin eristyksissä ja vailla rahaa tai vaatteita. Hänen kihlattuunsa palkkasi asianajajan joka sai hänet vapaaksi. He menivät naimisiin muutamaa kuukautta myöhemmin ja heille syntyi lapsi. Avioliitto perustuu vietnamilaiseen tapaan eikä sitä ole rekisteröity. H on solminut lumeavioliiton puolalaisen miehen kanssa, joka on virallisesti lapsen isä. H sai virallisen oleskeluluvan vuonna 2003 jolloin tehtiin yleinen armahdus laittomasti maassa oleville. Hän valehteli viranomaisille maahantuloajankohdansa. Nykyisin H toimii kauppiaina ja mies on töissä suuressa vietnamilaisessa yrityksessä. Hän työskentelee saadakseen sisaruksensa Puolaan.

Muutto on voinut myös liittyä politiikkaan ja poliittisiin muutoksiin. Tästä ovat esimerkkinä paluumuuttajat, joiden etninen tausta on voinut muuttua rasitteesta mahdollisuudeksi.

Pakkomuutto

Vapaaehtoista ja pakkomuuttoa ei voida kategorisesti erottaa kahdeksi erilliseksi luokakseen. Monien naisten tarinoissa pakkoon ja vapaaehtoisuuteen liittyvät elementit sekoittuivat. Haastateltujen joukossa oli kuitenkin myös naisia, joiden tarinassa ulkopuolisista tekijöistä aiheutunut pakko saneli heidän valintojaan.

Pakolaisuus on itsestään selvin pakkomuuton tyyppi. Osa naisista oli lähtenyt sotaa pakoon entisen Jugoslavian alueelta. Osa oli lähtenyt jo ennen varsinaisia sotatoimia etnisen syrjinnän, käytännön elämän hankaluuksien ja sodan pelon ajamina. Haastatelluissa oli myös joitakin naisia, jotka ilmoittivat tulleen uhatuksi juutalaisuutensa, aiemman poliittisen aktiviteettinsa tai puoluejäsenyytensä vuoksi.

A on Bosnia-Hertsegovinasta lähtöisin oleva pakolainen, joka on asettunut Sloveniaan. Hän on kotoisin maaseudulta, äiti oli kotona ja peruskoulun käynyt isä työssä kodin ulkopuolella. A opiskeli yliopistossa ja oli muuttanut pois kotoaan opintojen vuoksi, kun sota syttyi. Hänen isänsä oli monien muiden tapaan työskennellyt Sloveniassa ennen sotaa, maan sisäisenä siirtolaisena. Sodan alettua perhe lähti pakoon Kroatiaan, jossa he asuivat useita vuosia surkeissa, väliaikaisissa oloissa pakolaisleirillä. A päätti lähteä opiskelemaan Sloveniaan. Siellä hän opetteli nopeasti kieltä ja pääsi opiskelemaan yliopistoon. Hänellä oli opinahjossaan runsaasti kielteisiä kokemuksia, joita hän selittää kielitaidon puutteilla ja pakolaisten kohtaamalla syrjinnällä. Bosniassa suoritettuja opintoja ei hyväksytty Sloveniassa. A esittää itsensä taistelijana, joka henkisistä ja taloudellisista vaikeuksista huolimatta onnistui saattamaan opintonsa loppuun ja sai ammattiaan vastaavan työpaikan.

Osa perheidensä mukana tulevista lapsista voidaan tarkastella pakkomuuttajien kategoriassa. Jotkut haastatelluista naisista olivat joutuneet muuttamaan perheen mukana vastoin omaa tahtoaan, ainakin siten kuin he nykyisin asian näkevät. Tällaiset kertomukset ovat yleisiä Itävallassa ja Saksassa haastateltujen turkkilaisnaisten parissa. Tyttävät joutuivat seuraamaan isiensä perässä uuteen maahan vastoin tahtoaan. Tyypillisesti he jäivät kipästi kaipaamaan isovanhempiaan ja ystäviään Turkissa. Toisinaan vanhemmat ovat käyttäneet pakkoa ja huijausta saadakseen tyttävät jättämään Turkin:

Kun G oli kahden kuukauden ikäinen, hänet oli viety Turkkiin isovanhempien luokse kasvatettavaksi. G:n annettiin elää uskossa että hänen isovanhempansa olivat hänen vanhempansa. Kun hän täytti kuusi, hänen vanhempansa veivät hänet Saksaan. Hänet houkuteltiin lentokentälle ja vietiin Saksaan menevään koneeseen kertomatta, mihin hän on menossa. Hänelle kerrottiin vasta Saksassa, ketkä ovat hänen oikeat vanhempansa. Suhde isovanhempiin katkesi. Tästä seurasi luottamuksen menetys ja psyykkisiä ongelmia. Hän pitää siirtolaisuuttaan vääränä valintana.

Vastaavia tarinoita oli myös Puolaan asettuneiden vietnamilaisten, Unkarin ukrainalaisten ja Tšekissä asuvien romanialaisten parissa. Viron venäläisten parissa lasten pakkomuuttoon liittyy omanlaisiaan, imperialistiseen valtioon kytkeytyviä tekijöitä:

H vietti lapsuutensa maaseudulla. Kotikieli oli inkerinsuomi koska molemmat vanhemmat olivat inkeriläisiä mutta kylässä hän oppi myös venäjän. Sodan aikana vanhemmat olivat joutuneet karkotetuiksi Siperiaan. Vasta 1950-luvulla he olivat päässeet palaamaan länteen, jossa työskentelivät kolhoosissa. Perhe muutti äidin serkun houkuttelemana 1960-luvun alussa Neuvosto-Viroon. H oli 5-vuotias muuttaessaan Viroon. Siellä vanhemmat laittoivat hänet venäläiseen kouluun. Koulun jälkeen hän kävi työssä ja opiskeli kasvatustiedettä samanaikaisesti sekä toimi pioneerihohtajana. Hän eteni urallaan ja pääsi töihin opetusministeriöön. Nykyisin hän on koulun rehtori.

Jotkut naisista ilmoittivat muuttaneensa miehensä perässä vastoin omaa tahtoaan. Erityisesti Itävallan ja Saksan turkkilaisnaisten, mutta myös muiden parissa on kyseisiä tarinoita.

K syntyi Venäjällä kahden kirjanpitäjän perheeseen Hruštševin aikaan. Hän suoritti korkeakoulututkinnon teknillisessä yliopistossa. Yliopiston jälkeen hän meni pakolliseen harjoitteluun kesälomapaikkakunnalle, jossa käy paljon ulkomaalaisia. K asettui paikkakunnalle ja asui siellä 12 vuotta. Hän sai Ukrainan kansalaisuuden ongelmitta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Hän avioitui unkarilaisen miehen kanssa, muttei muuttanut hänen perässään Unkariin kolmeen vuoteen. Vihdoin vuonna 1998 K päätti lähteä Unkariin. Hän otti vastaan sekatoita, muttei alkanut opiskella unkaria. Lopulta vuonna 2000 hän päätti ryhtyä toden teolla asettumaan Unkariin. K otti kielitunteja ja alkoi käydä kirjanpitäjäkurssia. Aluksi hän työskenteli laittomasti, myöhemmin työluvalla.

Koko kertomus on vähittäistä siirtymistä kohti ”sivistyneempiä ja sivistyneempiä” ympyröitä. Ensin K muutti pois synnyinpaikaltaan suurempaan, turismista elävään kaupunkiin ja pysyi siellä pitkään. Siirtyminen Unkariin oli monimutkainen ja vaiheittainen prosessi. Aluksi hän avioitui, muttei muuttanut miehen luokse. Sitten hän alkoi vieraillla Unkarissa ja muutti lopulta sinne. Hän ei kuitenkaan aluksi aikonut jäädä maahan, vaan epäröi. Vasta myöhemmin hän ryhtyi toimimaan kotoutuakseen. Tarinan perusteema on epäröinti.

Jotkut muuttopäätöksistä liittyivät lähtömaan hallinnon ja rakenteiden romahtamiseen, esimerkiksi oppilaitosten sulkemiseen, joka on voinut pakottaa haastatellun puolison lähtemään maasta. Toisinaan ulkomaille muuttanut mies palaa lähtömaahan, etsii itselleen vaimon ja lähtee tämän kanssa takaisin kohdemaahan. Näissä tapauksissa ei voi puhua suoranaisestä pakkomuutosta, mutta muuttoon liittyy niin moninaisia motivaatioita, intressejä ja toiveita, että rajanveto vapaaehtoisuuden ja pakon välillä on häilyvä. Turkkilaisilla on paljon järjestettyjä avioliittoja. Tutkimuksessa oli mukana naisia, jotka korostivat kotonaan kokemiaan vaikeuksia pakottavana syynä lähteä ulkomaille. Taustalla saattoi olla vanhempien tyytymättömyyttä ja hyväksynnän puutetta tyttärtään kohtaan, aviomiehen alkoholismia ja väkivaltaisuutta.

Kaikkien tutkimuksessa mukana olleiden maiden maahanmuuttajanaisten tarinoiden motivaatioissa vapaaehtoinen ja pakkomuutto sekoittuivat. Silloinkin, kun pakko näyttää itsestään selvältä esim. pakolaisuuden vuoksi, naiset eivät välttämättä kuvaa omaa osuuttaan prosessissa uhriaseman kautta tai pakotettuna lähtemään. Suomessa tehdyissä haastatteluissa näkyvät muita maita selkeämmin avioliittomuuton vaikutus venäläisten naisten muuttomotivaatioissa, ja toisaalta traumaattinen muutto pakolaistaustaisilla naisilla. Nämä tekijät asettavat naiset jo lähtökohdissaan hyvin erilaiseen asemaan suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan. Paradoksaalisesti, avioituminen suomalaisen miehen kanssa esitetään kohtalonomaisena tapahtumana kun taas pakolaistarinoissa naiset kuvaavat itseään selkeästi aktiivisina ratkaisuntekijöinä ja perheensä edun vuoksi toimivina (ks. Säävälä 2010). Kunkin maan oma naiseuteen liittyvä puheen tapa, arvostukset sekä naisten elämän konkreettiset mahdollisuudet työelämässä, päivähoidon järjestämisessä ja koulutuksessa vaikuttavat eri maihin muuttaneiden naisten tapoihin rakentaa tarinaa omasta muuttomotivaatiostaan.

4.2 Mitä muutosta seurasi?

Elämäkerrallisesta näkökulmasta voi muutto uuteen maahan merkitä sosiaalisen ja henkilökohtaisen liikkumavaran menetystä, saavuttamista tai muuttumista. Tässä heijastuvat naisella jo olevat kyvyt, mutta myös vallitsevat olot uudessa maassa: antavatko ne mahdollisuuden käyttää hyväksi taitoja ja kykyjä? Vaativatko uudet olosuhteet kykyjä, joita naisella ei ole? Syrjäytyminen, pysyvyys tai menestyminen on seurausta maahan muuttavan henkilön sekä lähettävän ja vastaanottavan yhteiskunnan monimutkaisesta yhteispelistä. Myös henkilökohtaiset ja satunnaiset tekijät sekä henkilön omaehtoinen toiminta voivat vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten tilanne kehkeytyy.

Syrjäytyminen ja vaikeudet ovat aina ajallisia, temporaalisia tekijöitä. Useimmiten vaikeuksista puhutaan osana menneisyyttä, koettelemuksina, joiden selvittäminen on vahvistanut naista. Pienellä osalla muuttajista syrjäytyminen näyttäytyy pysyvämpänä sosiaalisena tilana, josta henkilö ei ole päässyt irti.

Surullisimpia olivat sellaiset naiset, jotka eivät ole pystyneet käyttämään hyväksi taitojaan ja tietojaan. Näitä tapauksia oli 72, eli noin kolmannes. Näiden naisten tarinoissa nainen ei löydä mahdollisuuksia työmarkkinoilla ja joutuu jonkinlaiseen tyhjiöön. Osalla naisista on hyvinkin korkea koulutus ja paljon kokemusta omassa maassaan, mutta se ei helpota paikan löytymistä uudessa kotimaassa.

T syntyi Kosovossa kaupunkilaiseen, keskiluokkaiseen perheeseen 1950-luvulla. Hän sai korkean koulutuksen ja toimi alallaan menestyksekkäästi 15 vuotta. Hän avioitui muusikon kanssa ja sai kaksi lasta. Maan poliittinen tilanne heikkeni ja T:n äiti kehotti T:tä ja hänen veljeään perheineen lähtemään maasta. He tulivat Suomeen pakolaisina ja heidät asutettiin vastaanottokeskukseen maaseudulle. Vaihe oli vaikea. Kun he saivat oman asunnon, tilanne helpotti jonkin verran. Hän sai kolmannen lapsen ja työskenteli tulkkina. Myöhemmin he muuttivat pääkaupunkiseudulle kuten monet muutkin Kosovon albaanit heidän aiemmalta asuinalueeltaan. T:llä oli useita väliaikaisia työpaikkoja ja koulutuksia ja nyt hän on oppisopimuskoulutuksessa. Hän erosi miehestään joitakin vuosia aiemmin ja asuu nyt aikuistuvien lastensa kanssa. T:n tarina on kertomus jatkuvasta kamppailusta. Sekä poliittisen vainon kohteeksi joutuminen ja pakolaisuus, sosiaalisen ja taloudellisen aseman romahtaminen että avioliiton epäonnistuminen tuottavat elämäntarinaa alavireisen sävyn. Kotona työttömänä oleminen, taistelu työpaikoista ja näköalattomuus käyvät välillä ylitsepääsemättömiksi. Kaikesta huolimatta T on oppinut puhumaan suomea sujuvasti.

Siirtolaisnaiset ovat sukupuolensa takia epäsymmetrisessä asemassa sikäli, että heidän oletetaan toimivan miehensä uran hyväksi ja olevan nk. perässä seuraavia puolisoita (*trailing partners*). Myös tästä voi seurata ammattitaidon menetyks uudessa maassa.

V syntyi 1950-luvulla Neuvosto-Ukrainassa. Äiti oli sairaanhoitaja ja isä johtava opettaja. Päästyään lukiosta V avioitui. Aviomies opiskeli lääketiedettä, V kävi työssä ansaitakseen perheen elannon. Kun mies valmistui, V aloitti omat opintonsa lääketieteessä. Heille syntyi lapsi. Valmistuttuaan V työskenteli lastenlääkärinä. Toisen lapsen syntymän jälkeen V palasi töihin ja hänestä tuli osaston johtava lääkäri. Hänen miehensä kutsuttiin 1990-luvun alussa vieraaksi Unkariin, myöhemmin tämä muutti sinne töihin. Perheen tytär sairastui vakavasti, neljää kuukautta myöhemmin V ja lapset seurasivat aviomiestä Unkariin turistiviisumilla. Unkarissa lapset laitettiin venäläiseen kouluun. Mies työskenteli lääkärinä, mutta V ei saanut töitä omalta alaltaan. Hän työskenteli siivoojana ja lastenvahtina. Heillä oli vuosia vain väliaikainen oleskelulupa Unkarissa. Mies perusti oman menestyvän firman, V alkoi opetella unkaria. V työskenteli neljä vuotta sairaanhoitajana lastenosastolla. Hän opiskeli tutkintonsa tunnustamiseksi ja suoritti 10 koetta. Lopulta hän sai tutkintonsa tunnustettua ja pääsi työskentelemään lastenlääkärinä. Lapset ovat saaneet Unkarin kansalaisuuden, mutta V ja hänen miehensä eivät vielä.

Moni muuttanut nainen kokee menettäneensä ammattitaitonsa. Osalle se on väliaikainen tila, josta he pääsevät ylitse yllä olevan tarinan tapaan, osa jää loukkuun syrjäytymiskierteeseen. Huolimatta monista ongelmista joita maahanmuuttajanaiset kohtaavat, heistä suurin osa kokee olevansa sopeutuneita uuteen maahansa. Vain harvalla elämäkertta sisältää selkeää ja pysyvää syrjäytymistä ja kotoutumisen epäonnistumista.

Haastateltavat ja tutkijat määrittelevät menestymisen eri tavoin: toisinaan tarinassa on ulkopuolisen silmissä menestyksen merkkejä, mutta henkilö itse ei näe tarinaansa menestystarinana. Toisinaan tilanne on päinvastainen: ihminen kokee menestyneensä, vaikkei hänen elämänsä ulkopuolisen silmin näytä siltä. Parempaa päin kulkemisen eetos näkyy kaikissa muissa haastatelluissa ryhmissä paitsi Viron venäläisten parissa.

Osalla muuttajanaisten on globaaleilla markkinoilla hyväksikäytettäviä taitoja ja kokemusta, joka asettaa heidät hyvin erilaiseen asemaan verrattuna maahanmuuttajanaisten enemmistöön.

Koko G:n haastattelu pyörii hänen uransa ympärillä. Hän ei juuri puhu henkilökohtaisesta elämästään tai perheestään, mainitsee olevansa ainoa lapsi ja että äiti on jo vanha, isä kuollut. G työskenteli kansainväliselle yritykselle Romaniassa. Hän muutti Tšekkiin kun yhtiö siirsi toimintonsa sinne. Hän sai tarjouksen työskennellä siellä johtajistossa. Muutto Tšekkiin merkitsi hänelle uusia mahdollisuuksia päästä eteenpäin uralla ja mahdollisesti muuttaa muualle. Hän ei koe tarvetta integroitua Tšekkiin tai hankkia tšekkiystäviä. Toinen tärkeä asia hänelle on musiikki. Hän esittelee itsensä taitavana konserttipianistina. Elämäntarina on hyvin maskuliininen korostaen menestystä ja saavutuksia. G:n asema on korkea koulutuksen ja työaseman vuoksi.

Kiinalaiset ja vietnamilaiset siirtolaisnaiset mittaavat menestystä rahassa. He toimivat Puolassa ja Unkarissa yleensä kauppiaina ja ravintola-alalla, joten raha menestyksen mittarina on luonteva osa heidän elämänpiiriään. Moni on joutunut jättämään taakseen etuoikeutetun sosiaalisen taustan ja korkean koulutuksen ja kamppailemaan menestyksestä aiemmasta täysin poikkeavalla saralla.

4.3 Kotoutuminen

Monet ilmoittavat tuntevansa, että ovat kotonaan uudessa maassa riippumatta elämänsä ongelmista. Tämä heijastaa osaltaan tarvetta rakentaa haastattelussa myönteinen minäkuva. Henkilöt olettavat, että maahanmuuttajien kuuluu integroitua uuteen yhteiskuntaan. Integroituminen ei kuitenkaan tarkoita suoraan samaa kuin menestyminen. On ihmisiä, jotka eivät ole objektiivisesti menestyneitä työelämässä, taloudellisesti tai sosiaalisesti, mutta vaikuttavat olevan sinut elämänsä kanssa. Rakenteellisten määreiden kuten työllisyyden, asumisen ja taloudellisen turvallisuuden lisäksi uuteen maahan sopeutumista kuvastavat kuulumisen tunne, sosiaaliset verkostot ja kielitaito. Karkeasti voidaan sanoa, että haastatelluista naisista joka neljäs oli kotoutunut erinomaisesti, yksi kymmenestä huonosti ja loppujen tilanne oli siltä väliltä.

H tulee alun perin pienestä siperialaisesta kylästä. Hän kävi koulunsa sekä yliopiston ja työskenteli meteorologina omalla alueellaan. Hän tapasi tulevan miehensä, joka oli toisinajattelija. He saivat lapsen. Mies pidätettiin usein ja lähetettiin psykiatriseen hoitoon eriävien mielipiteittensä vuoksi. Kotietsinnässä heiltä löydettiin kumouksellista aineistoa, heidät karkotettiin maasta ja heidän kansalaisuutensa peruutettiin. Perhe joutui lähtemään maasta muutaman viikon varoitusajalla. He saivat pakolaisaseman Saksassa 1980 ja asettuivat sinne. H opiskeli saksaa, työskenteli tehtaassa ja on nykyisin yliopistossa työssä. Pakolaisuus toi heidän parisuhteeseensa jännitteitä. Vaikka heitä yhdisti poliittinen toisinajattelu Neuvostoliitossa, he ajautuivat erilleen Saksan vapaudessa. H tunsikin menettäneensä kaiken pakolaisuuden myötä, kun taas hänen miehensä sai kaiken. Kolme vuotta myöhemmin he erosivat. H tapasi ihmisiä lapsensa päiväkodin ympäröistä ja naisjärjestössä, jossa hän oli aktiivinen. Hän koki sopeutuneensa Saksaan hyvin ja tunsikin olonsa siellä kotoisaksi. Kun paluu perestroikan myötä tuli mahdolliseksi, hän harkitsi paluuta, mutta luopui sitten ajatuksesta, koska käynti Venäjällä 10 vuoden jälkeen tuotti hänelle pettymyksen. Hänen sisaruksensa asuvat yhä Venäjällä.

Suomeen muuttaneiden naisten tilanne oli suhteessa parempi kuin monissa muissa tutkituista maista. Tämä heijastaa ylipäänsä hyvinvointiyhteiskunnassa tarjolla olevia palveluita ja koulutusjärjestelmän kehittyneisyyttä, mutta osaltaan myös kotouttamiskoulutusta, josta moni haastatelluista, erityisesti pakolaisina viimeisen vuosikymmenen aikana tulleet, olivat päässeet osallisiksi. Vaikka naisten näkemykset kotoutumiskoulutuksesta olivat usein kriittisiä, riittämätönkin koulutus on parempi kuin ei koulutusta lainkaan, kuten uusissa itäisen Keski-Euroopan EU-maissa. Kunnallisen päivähoiton saatavuus kaikille lapsille on yksi keskeinen naisten koulutautumisen ja työnteon mahdollisuuksia Suomessa parantava seikka, jota ei ollut vastaavassa mitassa ja laadussa missään muussa tutkituista maista. Hyvä sosiaali-, perhe- ja koulutuspolitiikka on samalla myös hyvää kotouttamispolitiikkaa, joka luo mahdollisuudet rakenteelliseen kotoutumiseen. Kuuluvuuden tunteen syntyminen uudessa kotimaassa vaatii kuitenkin rakenteellisen kotoutumisen lisäksi myös hyväksyntää, sosiaalisia suhteita ja mahdollisuuksia kokea oma erilaisuutensa arvokkaana.

4.4 Elämäkertatutkimuksen tulokset ja johtopäätökset

Sukupuoli

Naisille on tyypillistä nähdä itsensä ensi sijassa perheenjäsenenä, perheeseen liittyvien velvoitteiden lävitse. Tämä saattaa antaa aluksi kuvan hyvin perinteisistä naisista patriarkaalisissa rakenteissa. Kuva on kuitenkin varsin monisyinen: perheroolien ja tavoitteiden rinnalla ja ohella naisten tarinoissa näkyy monia muita piirteitä, jotka jäävät huomaamatta jos pitäydytään ”perhesidonnaisuus traditionaalisuutena” –näkökulmaan.

Perinteiset ihanteet käyvät hyvin kalliiksi naisille, jotka pitävät näistä ihanteista tiukasti kiinni. Nämä naiset ovat usein eristyneitä ja kokevat helposti syrjintää. Tällaisen kohtalon kokevat naiset ovat usein eurooppalaisten yhteiskuntien alimmissa sosiaalikerrostumissa; heillä on heikko koulutustausta eikä ammattitaitoa tai työkokemusta ja vähän voimavaroja kieliopintoihin tai aktiiviseen kansalaisvaikuttamiseen tai verkostoitumiseen yhteiskunnassa. Perinteisiin rooleihin sitoutuneet naiset pitävät asemaansa sinänsä toivottavana, vaikka se objektiivisesti johtaa heille epäsuotuisaan asemaan yhteiskunnassa. Nämä naiset ovat selkeimmin syrjäytymisvaarassa erityisesti niissä vastaanottajamaissa, joissa ei ole naisten työssäkäyntiä tukevaa sosiaalipoliittikkaa.

Osalla naisista on vaiheita, jolloin he voivat omaksua traditionalistisia rooleja. Useimmiten nämä ovat tilanteita, joita naiset itse pitävät ongelmallisina tai joihin heillä on ambivalentti suhde. Perhesuhteiden muutokset voivat olla suoraan yhteydessä maahanmuuttoon, joko sen syynä tai suorana seurauksena. Muutto ja perhesiteet ovat dynaamisessa vuorovaikutuksessa keskenään, eikä ole yksinkertaisesti erotettavissa kumpi saa aikaan kumpaa. Perhesuhteet muuttuvat ympäri Eurooppaa myös muuttoliikkeestä riippumatta ja paikallaan pysyvien parissa, joten muuttajien perhesuhteita ei voi verrata mihinkään paikallaan pysyvään malliin lähtömaassa.

Jotkut avioliittomuuttajat joutuvat länsi/itä-diskurssin luomaan ansaan. Heillä on kuvitelmia tasa-arvoisesta parisuhteesta tai läntisestä naisten ”vapaudesta”. Avioliitto voi kuitenkin pahimmillaan johtaa täysin toisenlaiseen, heidän vapauttaan rajoittavaan ja ongelmalliseen ja jopa väkivaltaiseen asetelmaan. Osalle naisista muutto merkitsee mahdollisuutta lykätä parinmuodostusta ja perheelistymistä ja siten etsiä muunlaisia itsensä toteuttamisen tapoja rakentamalla uraa, opiskelemalla tai matkustelemalla.

Naiset kantavat muuttoliikkeen sosiaalisen ja emotionaalisen taakan olivatpa he itse muuttajia tai paikalleen jääviä osapuolia. Naisten muuttoon liittyvät uhraukset vaihtelevat suuresti niin lähtömaan, tulomaan, etnisen ryhmän, sosiaalisen aseman ja koulutuksen kuin henkilökohtaisen elämäntilanteenkin perusteella. Siksi on hyvin vaikeaa tehdä poliittisia johtopäätöksiä naisten siirtolaisuudesta.

Muuttavat naiset joutuvat luopumaan perheen pysyvyydestä. Muuttavat perheet näyttävät hyvin haavoittuvina. Naiset voivat joutua lykkäämään, rajoittamaan tai luopumaan lastenhankinnasta selviytyäkseen muuttotilanteesta. Jokapäiväisen perhe-elämän eläminen voi vaikeutua. Pahimmillaan tämä merkitsee lasten hylkäämistä vaille turvallista hoitajaa lähtömaahan tai jättämistä kotiin. Naisten tilanne riippuu vastaanottavan maan perhepolitiikan linjauksista. Suomessa maahanmuuttajanaisten käytännön perhe-elämän hankaluudet ovat ratkaistavissa verrattuna Keski- ja Etelä-Euroopan maihin, joissa naisten tilanteet näyttävät toisinaan toivottomilta.

Naisilta vaaditaan erityisiä ponnistuksia kielen oppimiseksi, jos heidän perhevelvoitteensa rajoittavat mahdollisuuksia osallistua kielenopetukseen. He voivat joutua uhraamaan ammattinsa, koulutuksensa tai oman työuransa muuton vuoksi. He voivat joutua luopumaan aiemmista sukupuolirooleistaan ja –malleistaan. He voivat kokea ristiriitaa naiseuden ihanteidensa ja todellisuuden välillä.

Ikääntyminen ja elämänkaari

Lapsena vanhempiensa mukana vieraaseen maahan tulleet naiset kohtaavat omanlaisiaan riskejä ja kustannuksia: Naiset, jotka ovat rationalisoineet muuton muiden päätöksensä eikä omana tahtonaan voivat kokea identiteettikriisin. Monelle elävän yhteyden menettäminen isovanhempiin ja muihin sukulaisiin voi vaikuttaa elämän kulkuun ja identiteettiin. He kotoutuvat yleensä menestyksekkäästi uuteen kotimaahansa, mutta joutuvat kantamaan ison osan vanhempiensa muuton taakasta (esim. auttamalla heitä jatkuvasti kielen ja viranomaiskontaktien kanssa). Nuorena muuttaneet kokevat velvoitteeseen kantaa vastuun vanhempiensa vanhuudenturvasta.

Lähes kaikki haastatellut naiset ilmoittivat haluavansa pysyä uudessa kotimaassaan (150 tapausta eli kaksi kolmesta). Harva oli harkinnut paluuta lähtömaahan (44 tapausta). Useimmilla ei ole suunnitelmia ikääntymisen ja vanhuuden varalle. Vanhuuden taloudellinen turva on heille kaukainen asia, joka jää tämänhetkisten polttavien ongelmien katveeseen. Harvalla on henkistä energiaa pohtia kaukaista tulevaisuutta mitenkään.

Useat ajattelevat investoimisen lapsiin ja lasten avustamisen olevan paras tulevaisuuden turva. Lapsista toivotaan saatavan tukea myöhemmin, vaikka moni oli menettänyt kuvitelmansa lasten huolenpidosta.

Osa ilmoitti, että voisi olla mukavaa palata vanhaan kotimaahan viettämään eläkepäiviä, mutta nämä suunnitelmat olivat useimmilla varsin epäselviä. Tämän vaihtoehdon houkuttelevuutta lisää maiden välinen taloudellinen epäsuhta: hyvinvointivaltiosta saatu eläke voi riittää mukavaan elämään alemman elintason maassa.

Uuteen maahan muuttaneet naiset joutuvat luopumaan vanhuuteensa varautumisesta, koska muuttoon liittyvät uhraukset ja vaikeudet vievät heidän voimavaransa. Naiset maksavat kovan hinnan perheidensä muutosta. Useat eivät halua turvautua sosiaaliturvaan vanhuudenpäivinänsä vaan toivovat apua perheeltä.

Myöhemmässä keski-ikässä maahan muuttaneet naiset ovat kaikkein vaikeimmassa asemassa. Heillä on usein oma ammattinsa ja uransa lähtömaassa, mutta uudessa maassa he joutuvat aloittamaan tyhjältä. Ikä tuo heille lisärasitteen työmarkkinoilla ja vaikeuttaa koulutuksen ja työn saantia kohtuuttomasti. Eristyneimpien naisten tarinat ovat yleensä tämän ikävaiheen naisten tarinoita. Nuorina aikuisina tulleet naiset puolestaan pärjäävät parhaiten: he pystyvät käyttämään hyväksi koulutusmahdollisuuksia ja lykkäämään perheen perustamista niin halutessaan. Siten he eivät joudu kantamaan niin raskasta taakkaa perheen siirtymisestä uuteen maahan.

Etnisten ja kansallisuusryhmien väliset erot

Julkinen puhe maahanmuuttajista helposti määrittää etnisille ryhmille tietynlaisen olemuksen, jonka takaa ei nähdä moninaisuutta tai ryhmien sisäistä vaihtelua. Tutkimus osoittaa, että johonkin tiettyyn kansallisuuteen liitettyjä ominaisuuksia löytyy läpi etnisten ja kansallisten ryhmien. Eri ryhmien naisilla on ensinnäkin yllättävän samantyylinen tapa rakentaa elämäntarinaansa narratiivina ja kuvata itseään toimijoina. Muuttotyyppit, perusteet ja tavat kuvata tarinaa löytyvät eri etnisistä ryhmistä ja eri maista, eikä kategorisia eroja voi löytää. Vain entisen Jugoslavian alueelta tulevilla pakolaisnaisilla oli uhriasetelmaa kuvaavia muuttotarinoita, eivätkä ne heilläkään olleet yksinomaisen tarinoiden malli.

Muutto perheen rakentamisen strategiana ja individualistisen naiseuden strategiana löytyi kaikista ryhmistä ja kaikista maista. Näiden alle lankeavissa alatyypeissä oli eroja eri maiden välillä: erityisesti entisestä Neuvostoliitosta tulevat naiset rakentavat avioliittojen avulla yksilöllisiä strategioitaan, vaikka kieltävätkin tietoisesti taktikoinnin henkilökohtaisilla suhteilla. Bosnialaiset ja turkkilaiset naiset kuvaavat muita yleisemmin itsensä traditionaalisen naiseuden mallin mukaan. Myös osalla entisen Neuvostoliiton naisista kuva omasta toiminnasta rakentuu traditionalistisessa kehyksessä.

Useimmissa ryhmissä naisilla on ainakin väliaikaisia ammattitaidon menetyksen ja palautumisen kokemuksia. Henkisessä tai sosiaalisessa tyhjiössä elämisen kokemuksia löytyi kaikkialta samoin erilaisia menestystarinoita. Perhe-elämän haasteet muuton yhteydessä ovat yllättävän samankaltaisia eri ryhmissä, joskin eroja löytyy eri tulomaiden välillä johtuen erilaisesta sosiaalipolitiikasta ja poliittisesta sekä taloustilanteesta.

Uskonto ei vaikuta suuresti naisten päämääriin tai tarinoiden muotoon. Muslimi-, ortodoksi- ja buddhalaiset naiset ovat asennoitumiseltaan varsin samankaltaisia ja harvat ovat vahvasti uskonnollisia elämäntarinassaan. Kiinalaisten ja vietnamilaisten (sekä jossain määrin turkkilaisten) naisten etnisen ja uskonnollisen identiteetin luominen on enemmän reaktiota syrjintään kuin puhdasta etnisen identiteetin etsimistä. Uskontoa käsittelevät tarinoissaan pääasiassa kovia kokeneet naiset. Uskonnon avulla pohditaan muuttoa prosessina ja siihen liittyviä vaikeuksia. Osa ortodoksinaisista esittää uskonnon ryhmänmuodostuksen perustana.

Bosniakki- ja kosovarinaisten tarinoissa on muista poikkeavana elementtinä trauma kodin, sukulaisten ja kotimaan menetyksestä. Tämä heijastaa enemmänkin heidän pakolaistaustaansa kuin kulttuuri- tai uskonnollista taustaansa. Erityisesti ukrainalaiset ja venäläiset naiset käyttävät itä-länsi-jakoa välineenä pohtia elämäänsä ja selittää valintojaan. Jotkut naiset muistelevat Neuvostoliittoa nostalgisesti.

Laadullisten haastattelujen analyysi osoittaa, että on virheellistä ymmärtää maahanmuuttajanaisten nykyisiä elämän perspektiivejä ensi sijassa etnisinä ilmiöinä. Etnisyys ei ole ”fakta”, joka aiheuttaisi jotakin suoraviivaisesti naisten elämässä. Sen korostaminen johtuu pikemminkin vuorovaikutuksesta uuden yhteiskunnan kanssa: mahdollisesta syrjinnästä ja siitä kumpuavasta tarpeesta luoda mielekäs oma identiteetti ja ymmärtää syitä omaan asemaan ja mahdolliseen syrjintään.

4.5 Suomen haastatteluista nousevat suositukset

Suomessa haastateltaviksi ryhmiksi valittiin venäläistaustaiset ja kosovonalbaanitaustaiset naiset. Venäläiset ovat Suomen suurin maahanmuuttajaryhmä, jossa naiset ovat enemmistönä. Venäläistaustaisista suurin osa on tullut joko paluumuuttajina tai heidän perheenjäseninään tai avioliiton kautta. Vuonna 2007 venäjää puhui äidinkielenään Suomessa yli 45 000 henkilöä.

Kosovonalbaanit ovat pakolaismaahanmuuttajia, jotka ovat saapuneet pääasiassa perhekunnittain. Suomessa asuvista kosovonalbaaneista noin puolet on naisia ja suurin osa on taustaltaan muslimeja. Kosovonalbaanit tulevat Kosovon maakunnasta, entisestä Serbian valtiosta. He ovat maakunnassaan enemmistönä: 80–90 prosenttia Kosovon asukkaista on albaaneja. Poliittisen vainon ja vuonna 1999 käydyn sodan vuoksi noin miljoona kosovolaista joutui lähtemään pakolaisiksi. Noin neljännesmiljoona kosovolaista eli kosovaria asuu yhä muualla, etupäässä Euroopan maissa. Suomessa heitä on noin 5 000 (Tilastokeskus 2007).

Tutkimuksessa haastateltiin 15 venäläis- ja 15 kosovonalbaanitaustaista naista. Haastattelut litte roitiin sanatarkasti ja analysoitiin. Kustakin kirjoitettiin lyhyt tapahtumiin keskittynyt elämäkerta ja nämä analysoitiin vertailevan tutkimuksen yhteisen mallin mukaan. Lisäksi elämäntarinoista tehtiin sisällönanalyysia.

Ei ole olemassa ”tyypillistä maahanmuuttajanaista”. Haastateltaviksi valitut venäläiset puolustavat kuitenkin paikkaansa maan suurimpana vieraskielisten ryhmänä ja kosovonalbaanit pakolaisia edustavana ryhmänä. Molemmat ovat kuitenkin kulttuurisesti suhteellisen läheisiä suomalaisille, jos heitä verrataan kaukaa Aasiasta ja Afrikasta tullessiin muuttajiin. Venäjänkielisistä ja kosovonalbaaneista ei voi tehdä suoraviivaisia johtopäätöksiä kaikkia muualta muuttaneita naisia koskien, vaan kussakin yhteydessä heidän tapaustaan täytyy pohtia sen valossa, mitä tiedämme muista maahanmuuttajaryhmistä. Yksi vertailevan haastattelututkimuksen tuloksista on, että etninen luokit-

teleminen ei kuitenkaan ole aina mielekästä tai valaisevaa: Naisen koulutus- tai sosiaalinen tausta, maahantulotapa, perheasetelma ja monet muut tärkeät sosiaaliset ja käytännölliset seikat voivat vaikuttaa etnistä ja kansallista taustaa enemmän kotoutumiseen ja naisen kokemuksiin tarpeisiin.

Suomen tulokset olivat pääosin samansuuntaisia kuin muissakin maissa. Eroavuuksiakin löytyi: Suomeen muuttaneiden naisten oli muita FEMAGE-maita helpompaa yhdistää työ ja perhe, koska maassa on toimiva päivähoitojärjestelmä. Haastatteluissa näkyi myös vallalla oleva naisten työelämärooleihin liittyvä normisto, jonka muuttajat olivat omaksuneet: naisten työtä kodin ulkopuolella pidettiin hyvänä ja toivottavana asiana. Yksikään haastatelluista ei halunnut olla pysyvästi kotiäiti. On mahdollista, että kotiäitiyttä arvostavissa yhteiskunnissa myös maahan muuttaneiden naisten ajatukset naisten roolista poikkeavat siitä, miten maahanmuuttajanaiset Suomen kaltaisessa maassa näkevät oman roolinsa naisena. Pohjoismaainen hyvinvointi- ja tasa-arvoyhteiskunta näyttää helpottavan naismuuttajien asettautumista maahan ja oman elämän järjestämistä, vaikka jotkin muut yhteiskunnan piirteet, kuten suhteellisen vaikea kieli tai epäluuloisuus ulkopuolisia kohtaan, voivat puolestaan vaikeuttaa sitä.

Seuraavassa esitellään keskeisiä haastattelututkimuksesta johdettuja maahanmuutto- ja integraatiopolitiikkaan liittyviä tuloksia. Tarkempaa elämäntarinoiden analyysiä ilmestyy artikkelissa Säävälä (2010 tulossa). Samaa elämäntarina-aineistoa on käytetty pohjana myös kahdessa artikkelissa (Säävälä 2007b & 2008a) sekä yhdessä raportissa (Säävälä 2007a).

Maahanmuuttosäädökset ja sijoituspolitiikka

Koska Suomeen on ollut ja on edelleen vaikeaa saada oleskelulupaa, avioituminen suomalaisen kanssa on muotoutunut tavaksi päästä maahan. Tilanne, jossa intiimien suhteiden solmimista käytetään ainakin osittain - tiedostaen tai tiedostamatta - maahanmuuttostrategiana, on epätydyttävä niin viranomaisten, henkilöiden itsensä kuin heidän puolisoitensa näkökulmasta. Avioliiton instrumentaalinen käyttö maahantuloon voi vähentyä ja menettää houkuttelevuuttaan vain, jos muutto työnhakuun Suomeen helpottuu ja on myös muita laillisia väyliä asettua maahan. Monet venäläisistä vaimoista olivat kohdanneet vaikeuksia sopeutumisessa Suomeen, mikä voi osaltaan johtua avioliiton käyttämisestä muuttostrategiana.

Avioliittojen aitouden tutkiminen maahanmuuttoviranomaisten ja poliisin toimesta on käytäntö, jonka moni haastateltu oli kokenut nöyryyttäväksi ja josta osa oli traumatisoitunut. Yhden haastatellun avioliitto oli tuomittu lumeliitoksi ja mieheltä evätty pääsy maahan. Nainen joutui synnyttämään perheen esikoisen ilman miehensä tukea: myöhemmin mies onnistui pääsemään maahan ja avioliitto on kestänyt toistakymmentä vuotta.

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden ripotteleminen ympäri maata pieniin vastaanottokeskuksiin ja pienille paikkakunnille vaikuttaa kosovonalaanien haastattelujen perusteella epäonnistuneelta politiikalta. Monet heistä ovat kokeneet tilanteen hankalana, kun paikkakunnalla ja seudulla ei ole ollut juuri minkäänlaisia työllistymisen mahdollisuuksia ja suhtautuminen on ollut vihamielistä. Useimmat lähtevät valumaan kohti suurempia keskittymiä, omien maanmiestensä ja –naistensa kulmille. Koulunsa pienemmällä paikkakunnalla pakolaisena käyneet nuoret naiset kertoivat järkyttäviä tarinoita kohtaamastaan kohtelusta ja sorrosta niin muiden oppilaiden kuin opettajienkin puolelta. Alle 10-vuotiaana Suomeen tullut opiskelija Suzana muistelee kouluaikaansa pienellä paikkakunnalla:

Minulla oli koulussa ihan kivaa, no joo, minulla oli aika vaikeata koulussa, alussa. Koska minä kohtasin paljon rasismia, sitä minä kohtasin paljon, olin tosi paljon ulkopuolinen koko ala-asteen, yläasteelle asti. Yhdeksännellä ehkä vasta saatoin jotenkin sopeutua joukkoon, koska osasin kieltä. (...) Siellä oli yksi rasisti, yksi skinhead meidän luokalla. Se pisti ne ihmiset minua vastaan. Ei sitä [rasismia] olisi ollut jos sitä [skinheadia] ei olisi ollut. Että se antoi sen, aloitti sen kierteen, sitten kaikki ongelmat

kaadettiin Suzanan päälle. Koulussa on normaalia että on yksi heikko, minä olin heikko koska olin ulkomaalainen. Sitten sen päälle kaikki kaadetaan. Vaikkei ne edes vihaisi minua, mutta sen on joku ihminen aloittanut. Toiset sitten vaan, 'en mä nyt vihaa Suzanaa mutta mä nyt vaan teen tätä'. Kun olisin tiennyt sen silloin, ettei tuo ole mikään juttu, niin.

Rasismia ja syrjintää voi ilmetä niin suurilla kuin pienilläkin paikkakunnilla, mutta joutuminen silmätikuksi ulkomaalaisuuden vuoksi kuten yllä kuvatussa Suzanan tarinassa on epätodennäköisempää jos maahanmuuttajataustaisia lapsia on enemmän. Pakolaisten asuttaminen suurempiin keskuksiin, joissa työttömyyttä on vähemmän ja koulutusmahdollisuuksia tarjolla enemmän antaisi heille paremmat lähtöasemat sopeutumiseen ja oman elämän rakentamiseen. Hallinnollisesti kunnat ovat vapaita valitsemaan, haluavatko vastaanottaa pakolaisia, ja suurimmat kunnat ovat olleet tähän vastahakoisia koituvien kustannusten vuoksi. Pienemmät kunnat voivat nähdä korvamerkitsemättömät pakolaisten vastaanoton perusteella maksetut avustukset toivottuna lisänä kunnan tiukkaan budjettiin.

Työvoimapolitiikka

Haastattelut osoittivat, että sekä venäläistaustaiset että kosvonalbaanitaustaiset naiset ovat hyvin motivoituneita menemään mukaan työelämään. Työttömyys on heille kova isku eikä vuosikausien istuminen kotona kiinnosta. Naiset ovat tietoisia palkkatyön tuomista eduista taloudellisen hyvinvoinnin paranemisen lisäksi. Taloudellista riippuvuutta aviomiehestä valiteltiin usein. Palkkatyön integroiva voima tuli voimakkaasti esiin naisten omissa tulkinnoissa omasta elämästään. Ne naiset, joilla oli alle 3-vuotiaita lapsia, halusivat olla kotona kunnes lapsi ylittää kolmen vuoden ikärajan ja hänet voi turvallisesti laittaa päivähoidon.

Osalla haastatelluista oli esimerkkejä ketjutetuista tukityöllistämistä ja –koulutuksista. Työt olivat määräaikaisia ja työnantaja sai palkkaan tukea yhteiskunnalta. Kun määräaika tuli täyteen, henkilö ei saanut jatkaa vaikka hän olisi tehnyt työnsä kuinka oivallisesti. Vähän ajan kuluttua paikkaan palkattiin uusi tukityöllistetty. Olipa tilanne käytännössä näin tai ei, naiset uskoivat tällaisen toimintatavan selittävän, miksi he eivät koskaan onnistuneet saamaan pysyvämpää työtä. Moni koki olevansa tukityöllistämisen loukussa, kuten Venäjältä Suomeen paluumuuttajamiehensä kanssa 13 vuotta sitten muuttanut, nykyisin vapaaehtoistyöllä päivänsä täyttävä taidealan ammattilainen Jelena:

Minun haave nopeasti saada työtä ei onnistunut. Minä menen paljon kursseja, käyn paljon kursseja ja projekteja ja kaikki ottavat puoleksi vuodeksi, sitten näkemiin. Minä olin erilaisissa projekteissa 6-7 työpaikkaa. Mutta jokaisessa työpaikassa minä ajattelen että se on lyhyt ja no nyt tuli 13 vuotta [siitä kun muutin Suomeen], minä en voi löytää työtä, se on vaikeaa. Viimeinen minun työ oli järjestössä X. Yksi oikein hyvä rouva kutsui minua töihin ja sanoi yksi vuosi taas ilman palkkaa [s.o. vapaaehtoistyössä]. No minä sanoin ei se mitään, minä sanoin olen työssä.

Monet valittelivat työvoimatoimiston voimavarojen ja henkilökunnan puutetta: he eivät kokeneet saavansa sieltä tarvittavaa apua ja tukea. Kaikki tieto tuli hakea itsenäisesti netistä, löysi tai ei. Jekaterinalla on yksi korkeakoulututkinto Pietarista ja kaksi ammatillista pätevyyttä Suomesta, yrittäjätausta ja runsaasti erilaista työkokemusta. Nyt hän on työtön:

Melkein jo 9 kuukautta, tammikuusta asti olen työtön. Raskasta, ja työvoimatoimisto ei oikeastaan auta, minä olen tottunut siellä missä [asuin aiemmin] pienessä kylässä, ihan eri palvelu [kuin Helsingissä]. Hänellä oli kaikki, katsomme työpaikat, keskustellaan, virkailija on ystävällinen. Ja täällä, 'katso tuosta, katso itse kurssit ja työpaikat, en tiedä'. (Nauraa) Joskus yksi virkailija sanoi minulle että heillä on harjoittelupaikoista yksi lista, että voin tulla toiseen huoneeseen, toinen virkailija voisi näyttää, että voisit valita siitä. Koska en halua kotona istua. Ja minä tulin hänen huoneeseen. Se toinen virkailija sanoi, että ei meillä oikeastaan ole sellaista listaa, sinun pitää itse käydä jossakin kysymässä.

Asennemuutos

Naiset raportoivat, tosin useimmiten muiden kohtaamasta kohtelusta kertoen, yleisistä ennakkoluuloista ja työtovereiden harjoittamasta syrjinnästä. Vuorovaikutusongelmat työkaverien kanssa saattoivat vaikeuttaa jopa työn suorittamista. Kosovosta kotoisin oleva keski-ikäinen Lejdina on käynyt monien kotona vietettyjen vuosien jälkeen työllistymiskurssin ja päässyt töihin:

Suomalaiset ovat hyvin kylmiä ihmisiä. Esimerkiksi töissä---. Nyt vähän vähemmän mutta kuitenkin töissä etenkin työharjoitteluaikani, kukaan ei sanonut edes hyvää päivää minulle! Ei edes hyvää huomentakaan sanoneet! (...) Jos kysyt jostakin työstä he sanovat esimerkiksi, että 'anna minun olla rauhassa, nyt olen syömässä'. Jotain jostakin työstä kysyin joka oli hyvin tärkeää, jotain kysyttävää oli, [niin työkaveri] sanoi minulle että älä häiritse minua nyt. Ja trap, se oli siinä, ei sanaakaan enempää! Kaikki tekivät vain omaa työtään eivätkä edes huomioineet että olet siinä. Kylmiä ihmisiä. (käännetty albaniaista)

Toisaalta esiin tuli myös työyhteisöjä – esimerkiksi kampaamoja – joissa maahanmuuttajataustaista työntekijää puolustettiin rasistisia asiakkaita vastaan ”yhtenä naisena”. Jos maahanmuuttajakampaaja ei kelvannut asiakkaalle, myös toiset saattoivat kieltäytyä palvelemasta asiakasta.

Työpaikoilla pitäisi valmentaa työyhteisöjä ottamaan monikulttuurisuus huomioon. Muuttaja ei välttämättä ymmärrä käytäntöjä eikä osaa kysyä niistä. Asioiden selkeä tiedottaminen ja opastus vaativat entistä enemmän huomiota. Samoilla keinoilla, joilla vahvistetaan työyhteisöjen vuorovaikutteisuutta ylipäättään, voidaan parantaa myös maahan muuttaneiden työntekijöiden viihtyvyyttä. Monet maahan muuttaneet naiset kärsivät siitä, että heiltä puuttuu suhteita suomalaisiin.

Kielenopetus

Kotia ja lapsia työkseen hoitavien naisten mahdollisuudet oppia suomea ovat tunnetusti rajallisia. Myös tämä haastattelututkimus korostaa kotiäitien tilanteen vaikeutta. Heidän on vaikea osallistua päiväsaikaan kotoutumiskoulutuksena annettavaan kielikoulutukseen, koska se edellyttää 7-tuntista päivää ja viisipäiväistä työviikkoa. Kun kielitaito jää heikoksi, kynnys päästä kotoa työelämään nousee korkeaksi, erityisesti jos naisella ei ole ammattikoulutusta entuudestaan. Jotkut haastateltavista ehdottivat, että televisiota pitäisi käyttää tehokkaammin tarjoamalla sopivia, käytännönläheisiä kielikursseja, joita myös luku- ja kirjoitustaidottomat voisivat seurata.

Kansalaisuus

Toistuvasti esiin tuleva kansalaisuuden hakemiseen liittyvä seikka oli kielitaitokokeen vaikeus. Vanhemmalle sukupolvelle ja niille, joilla ei ole edes peruskoulutusta, onnistuminen kielikokeessa on hyvin vaikeaa vaikka he osaisivatkin suomea. Eri maahanmuuttajaryhmät suhtautuvat kansalaisuuteen varsin eri tavoin. Kosovosta tulleille pakolaisille kansalaisuuden saaminen oli poliittisesti ja ideologisesti tärkeää. Serbian passi poltti käsissä. Osa oli luopunut Serbian kansalaisuudesta ja ottanut muukalaispassin. Suomen kansalaisuus oli heille iso askel ja merkitsi symbolisesti kuulumista yhteiskuntaan, jossa he ovat yhdenvertaisia eivätkä vainottu ryhmä. Venäläiset puolestaan eivät kokeneet kansalaisuutta yhtä keskeisenä seikkana. Sen jälkeen, kun kaksoiskansalaisuus tuli mahdolliseksi vuonna 2003, moni on hakenut Suomen kansalaisuutta. Tärkeimpänä seikkana venäläistaustaiset kokivat maiden välillä liikkumisen helppouden, kun säilyttämällä Venäjän passin ei tarvitse viisumia mennessään sukuloimaan. Toisaalta liikkuminen muualla Euroopassa on helppoa Suomen passilla.

Poliittiset oikeudet

Kun ulkomaan kansalainen on asunut suomalaisessa kunnassa kaksi vuotta, hän saa oikeuden äänestää kunnallisvaaleissa. Hyvin harva naisista oli tietoinen tästä äänioikeudestaan paikallisvaaleissa. Vain osa Suomen kansalaisuuden saaneista oli äänestänyt vaaleissa. Naisten poliittisen aktiivisuuden lisäämiseksi tarvittaisiin kipeästi tiedotusta, johon maahanmuuttajajärjestöt voitaisiin saada mukaan.

Perhe

Monet haastatelluista nuorista naisista ovat ottaneet perheissään suhteettoman suuren vastuun: he ovat oppineet suomea hyvin, käyneet koulut ja osaavat toimia viranomaisten ja palvelujärjestelmän kanssa. Niinpä nuoret naiset hoitavat vanhempiensa asioita ja toimivat jatkuvasti heidän tulkkeinaan. Tällainen tilanne on riskialtis, kun se syntyy varhaisella iällä. Nuori nainen ei pysty elämään huoletonna nuoren elämää, vaan joutuu kantamaan taakan koko perheen kotoutumisesta ja käytännön elämän järjestymisestä kun kotoutuminen on eritahtista. Kosovosta lapsena tullut yrittäjähenkilö Naxhije on aina vastannut vanhempiensa asioista:

Minä olen ollut semmoinen joka on huolehtinut vanhemmista hirveästi. Eli olen tehnyt kaikki tulkkaushommat, että sinänsä heidän [vanhempien] kieli ei ole niin vahva, (...) He on aina nojautuneet minun olkapäähän sitten, olen aina hoitanut [ja] auttanut että sinänsä, sen takia on hirveän vaikea [sanoa] mutta yleisesti ajatellen, [vanhemmat ovat] hyvin viihtyneet täällä.

Kahden kulttuurin avioliitot ja ylipäänsä maahan muuttaneiden avioliitot ovat riskialttiimpia kriiseille kuin tavanomaiset liitot. Avioerot ovat yleisiä ja huoltajuuskiistat vielä etnisesti suomalaisiakin liittoja vaikeampia ratkaista. Toistaiseksi tällaisille liitoille on hyvin vähän tukea tarjolla.

Mahdottomuus saada isovanhempia maahan on monelle venäläis- ja kosvolaistaustaiselle syvää huolta ja arjen hankaluutta tuottava seikka. Velvollisuus huolehtia omista vanhemmista ja toisaalta isovanhempien tuoma apu lasten- ja kodinhoidossa on tekijä, jota ilman elämään joutuvat kokevat menettäneensä paljon. Moni venäläinen nainen joutuu ikään kuin elämään koko ajan toinen jalka ovenraossa, koska pelkää ikääntyneen äitinsä kunnan huononevan Venäjällä. Maahanmuutosäädökset, jotka huomioisivat sukupolvien väliset velvoitteet ja avunannon paremmin, lisääisivät huomattavasti sekä maahanmuuttajien omaa hyvinvointia ja siten integroitumista Suomeen että lisääisivät maan houkuttelevuutta maahanmuuttomaana monista sukukeskeisistä maista tuleville.

5 Fokusryhmähaastattelut

5.1 Työelämä keskustelun keskiössä

Kussakin hankkeen osallistujamaassa Itävallassa, Tšekissä, Saksassa, Virossa, Suomessa, Unkarissa, Puolassa ja Sloveniassa) järjestettiin vuoden 2007 keväällä sidosryhmille, eli maahanmuuttajien kanssa työskenteleville, heidän asioitaan käsitteleville viranomaisille sekä maahanmuuttajien etuja ajaville järjestöille fokusryhmäkeskustelu. Fokusryhmäkeskusteluun kutsutaan 6-12 mielellään toisilleen vierasta ihmistä keskustelemaan tietystä temasta ohjaajan johdattamana. Päämääränä on saada aikaan vapaata mielipiteiden ja kokemusten vaihtoa ja hahmottaa siten yleinen asennoituminen keskustelunaiheeseen sekä keskeiset erimielisyydet tai kiperät teemat.

Loppuvuonna samanlainen keskustelu järjestettiin myös Brysselissä, EU-tasolla. Keskustelun tarkoituksena oli koota yhteen noin kymmenen hengen ryhmä ihmisiä, joilla on kokemusta ja mielipiteitä maahanmuuttajanaisia koskevista kysymyksistä. Ohjailu keskustelussa minimoitiin, jotta saataisiin esiin erilaisia näkemyksiä ja toisten osallistujien reaktioita. Tärkeää oli hahmottaa, miten sidosryhmät suhtautuvat maahanmuuttajanaisten kohtaamiin haasteisiin. Onko muuttokysymyksiin löydettävissä erilaisia näkökulmia ja eroja siinä, mikä kunkin toimijan näkökulmasta on toivottavaa?

Kussakin maassa fokusryhmän kokoonpano pidettiin samankaltaisena, sikäli kuin se maiden erilaisen maahanmuuttohallinnon ja –tilanteen suhteen oli mahdollista. Fokusryhmäkeskustelut antoivat oivan mahdollisuuden ns. vanhojen ja uusien maahanmuuttomaiden vertailemiseen, erityisesti maahanmuuttoasenteista ja maahanmuuton toivottavuudesta käytyyn keskusteluun.

Keskusteluissa haluttiin näkemyksiä ja mielipiteitä

1. kansalaisten maahanmuuttoasenteista
2. ulkomaisen työvoiman asemasta työmarkkinoilla
3. maahanmuuton ja väestönmuutosten suhteesta
4. maahan muuttaneiden kotoutumisen edellytyksistä
5. naisten työmarkkinoille integroitumisesta

5.2 Suomen fokusryhmäkeskustelu

Suomessa fokusryhmäkeskustelu järjestettiin Väestöliiton tiloissa. Helsingissä toteutettuun keskusteluun kutsuttiin yhdeksän henkilöä, jotka edustivat seuraavia tahoja:

- kolmea maahanmuuttajien parissa työskentelevää järjestöä
- maahanmuuttoasioita hoitavia ministeriön virkamiehiä
- maahanmuuttoasioita hoitavia kunnallisia virkamiehiä
- kuntatyönantajaa
- kahta ammattijärjestöä
- kirkon maahanmuuttajatyötä

Osallistujista moni tunsi toisensa entuudestaan, vaikeivät näyttäneet olevan kovin läheisiä tuttavuuksia. Kaikki osallistujat olivat naisia, yksi oli Suomen ulkopuolelta kotoisin. Keskustelua ohjasi Väestöliitossa työskentelevä tutkija. Länänä oli myös Väestöliitossa työskentelevä assistentti, joka teki muistiinpanoja, käytti tallennuslaitetta ja toimi tilaisuuden järjestelijänä. Tilaisuus äänitettiin ja litteroitiin sanatarkasti.

Fokusryhmäkeskustelu alkoi ryhmän keskustelun ohjaajana toimineen tutkijan alkupuheenvuorolla, jossa hän kertoi tilaisuuden etenemisestä ja päämääristä sekä suuntasi osallistujia keskusteluun tuomalla

esiin muutamia FEMAGE-hankkeen tutkimustuloksia. Tilaisuuden puheenvuorot soljuivat vapaamuotoisesti, pääosin ilman puheenjohtajaa. Ohjaaja toi muutaman kerran keskusteltavaksi uusia teemoja, mutta pääasiassa hän seuraili osallistujien reaktioita, niin sanallisia kuin sanatontakin viestintää, teki muistiinpanoja ja kysyi muutaman kerran vähemmän äänessä olleiden osallistujien mielipidettä.

Osanottajia asenteita jakoi lähtökohtaisesti ero työnantajien ja työntekijöiden etuja ajavien välillä sekä viranomaisten ja maahanmuuttajien etuja ajavien kolmannen sektorin järjestöjen välillä. Keskustelussa nousi esiin myös kolmas jako: maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön edustajien välillä. Se osoittautui keskustelussa yllättävän teräväksi jakolinjaksi.

Keskustelun alkupuoli oli verrattain muodollinen: osallistujat pitäytyivät kunkin taustaorganisaation edustamassa näkökulmassa. Neljänneksen kuluttua ilmapiiri alkoi kuitenkin sulaa ja keskustelu vapautui. Yksi keskustelun avainhenkilöistä oli kokenut ministeriön virkamies. Kolme yhdeksästä osallistujasta käytti selkeästi vähemmän puheenvuoroja, mutta kukaan ei jäänyt kokonaan keskustelun ulkopuolelle. Keskustelijat vaikuttivat tyytyväisiltä session antiin. Tilaisuuden päättyttyä yksi osallistujista ehdotti ”aivomyrskyjen” järjestämistä myös tulevaisuudessa.

Keskustelun intensiivisimpiä kommentteja kirvoitti maahanmuuttajanaisten suhde kantasuomalaisiin naisiin. Tämä ”jaetun sisaruuden” puute tuntui kiinnostavan kaikkia. Yksi keskustelun osallistujista oli itse maahanmuuttajataustainen nainen. Samoin maahanmuuttajakotiäidit sekä vanhenevat maahan muuttaneet herättivät tunneperäisiä reaktioita. Keskustelu oli osallistujille todennäköisesti antoisa juuri siksi, että osallistujilla oli kerrankin mahdollisuus vapaasti tuoda mukaan myös henkilökohtaisia kokemuksiaan, ei vain ammattirooliaan näiden kysymysten asiantuntijoina.

Maahanmuuttajan kuva ja väestön asenteet

Keskustelun aluksi ohjaaja esitteli muutamia maahanmuuttaja-asenteita koskevia kyselytutkimuksen tuloksia. Osallistujat olivat innokkaampia keskustelemaan itse maahanmuuttajan käsitteestä kuin maahanmuuttaja-asenteista. Ero ulkomaalaisen ja maahanmuuttajan välillä puhutti. Yksi osallistuja näki käsitteellisen ongelman ulkomaalaisten ja maahanmuuttajien samaistamisessa. Toinen osallistuja puolestaan piti hyvänä valintana sanaa ”ulkomaalainen” ”maahanmuuttajan” kielteisen sävyn vuoksi. Nämä kaksi osallistujaa, kansalaisjärjestöihminen ja virkamies, asennoituivat eri tavoin paitsi sanoihin sinänsä, myös niiden takana olevaan kuvaan muualta muuttaneista. Maahanmuuttaja-termin käyttöä suosiva tunsu, että termi korostaa joukkoon lukemista ja inklusiivisuutta: tullaan sisään johonkin. Ulkomaalainen-termin hyväksyvällä oli realistinen ajattelutapa, joka korosti vallitsevan asiantilan tunnustamista: ihmisiä tulisi kutsua ulkomaalaisiksi, jos he käytännössä edustavat jotain vierasta suurelle enemmistölle ja joutuvat selviämään vierautensa kanssa jatkuvasti. Lisäksi hän oli kyllästynyt maahanmuuttaja-termiin liitettyyn negatiiviseen kaikuun.

Maahanmuuttaja-asenteista ja terminologiasta käydyin keskustelun pinnan alla todisteltiin omaa asiantuntijuutta sekä erottauduttiin ”tavallisen kansan” kielenkäytöstä sekä asenteista. Käytetyt termit ovat poliittisia valintoja sen vuoksi, että ilmiölle on yleisesti annettu niin kielteinen kuva. Osallistujat myös halusivat profiloitua kriittisinä asiantuntijoina keskustelun alkupuolella. Yksi osallistuja toi esiin vastenmielisyytensä sanaparia ”työperäinen maahanmuutto” kohtaan. Hän yhdisti terminologisen kysymyksen suoraan yleiseen mielipiteeseen ja ennakkoluuloihin. Hänen mielestään työperäinen maahanmuutto on ongelmallinen käsite, koska se sisältää oletuksen että muut maahanmuuttajat ovat sosiaaliturvan väärinkäyttäjää vailla työhaluja. Järjestön edustaja puolestaan tunsu tarvetta ymmärtää työperäinen maahanmuutto –termin käyttöä ja puolusti myös hallituksen maahanmuuttopoliittista ohjelmaa vuodelta 2006.

Keskeistä keskustelussa oli se, miten selvittää tulevaisuuden tilanteesta kun työvoiman määrä vähenee ja huoltosuhde heikkenee. Maahanmuutto nähtiin itsestään selvästi osana tätä keskustelua, taloudellisenä ja työvoimapolitiittisena kysymyksenä, johon palattiin tuon tuosta koko keskustelun aikana.

Maahanmuuttajataustainen osallistuja, joka oli pitkään vaiti alussa, esitti ensimmäisenä puheenvuoronaan vahvan ja emotionaalisesti ladatun mielipiteensä maahanmuuttajan käsitteestä:

-- se ulkomaalainen maahanmuuttaja, siis maahanmuuttaja sanana, kun minä itse olen maahanmuuttajataustainen, niin sanoisin että haloo?! En halua olla ikuinen maahanmuuttaja enkä ikuinen turisti tässä maassa. (...) Minun mielestä tässäkin keskustelussa minä koen itseni ihan suorastaan ulkopuoliseksi, hyljeksityksi, ihan tällaiseksi teflonpinnalla, tällainen kupla tässä vaan-- yrittää etsiä tällaista omaa paikkaa. (...) yhteiskunnan tasolla keskustelussa kaipaisin tällaista-- suvaitsevaisuutta nimenomaan, ja se että lopetetaan tämä me ja te (...).

Muut kuuntelivat henkilön omakohtaista ja vahvaa puheenvuoroa (josta yllä vain lyhyt otos) kiinnostuneesti ja kommentoivat lyhyesti esiin tulleita, osin provokatiivisia seikkoja. Yksi osallistuja säesti:

Minua ärsyttää kun kaikki maahanmuuttajat niputetaan, että kaikkia maahanmuuttajia kohdellaan samalla tavalla.

Muut myöntelivät eikä asiasta syntynyt eriäviä kannanottoja. Muutama otti osan kommenteista jopa koomisina, ja hihitteli pinnan alaista jännitettä laukaistakseen. Huomiot olivat varsin kriittisiä kantasuomalaisia kohtaan, joita muut keskustelun osallistajat joutuivat tahtomattaankin edustamaan. Omakohtaisesti puhunut henkilö on tunnettu maahanmuuttoalan asiantuntija, joten hänen toisinaan kärjekkäätkin kannanottonsa ovat ihmisille tuttuja. Vain ammattiliiton edustaja esitti kriittisemmän puheenvuoron, vaikkakin hyvin perustellun ja asiallisen:

Haluaisin myös ymmärtää tätä ”me ja te”-keskustelua myös siitä näkökulmasta, että kun kuitenkin on tosiasia, että kulttuurit on niin erilaisia, niin jotain erityistoimia varmaan pitää myöskin tehdä. Esim. suomalaiseen työelämään hyppääminen ilman mitään erityishuomiota, ei se vaan onnistu. (...) Että tarvitaan näitä erityistoimia sekä meidän joukossa että heidän joukossa.

Keskustelijat olivat myös itsekritiittisiä:

Voi varmaan tässä itse kukin miettiä, että kuinka monta työkaveria itsellä on jostain muusta kuin suomalaisesta kantaväestötaustasta ja että seuraavaksi voi kysyä että no miksei ole?

Tämä huomio toi hyvin esiin sen, miten hidasta ja vaikeaa on työskennellä monikulttuurisen yhteiskunnan edistämiseksi. Jopa ”me”, oletettavasti suvaitsevaiset ja valistuneet henkilöt, emme helposti palkkaa maahanmuuttajia töihin organisaatioihimme.

Keskustelijat ottivat itsestäänselvyytenä, että yleinen mielipide on kielteinen maassa asuvia ulkomaalaisia kohtaan. Yleisestä asenteesta huolimatta maahanmuuttajia tarvitaan. Kukaan ei tuonut esiin populististen ja muukalaisvihamielisten liikkeiden nousun uhkaa, eikä demokraattista ongelmaa, kun poliittiset päättäjät edistävät maahanmuuton lisäämistä samaan aikaan kun enemmistö suhtautuu siihen pidättyvästi.

Maahanmuuton edut ja haitat

Koko keskustelun ensimmäinen pidempi puheenvuoro, jonka piti erään ministeriön edustaja, koski maahanmuuton tuomaa hyötyä maalle. Muutto pitäisi nähdä voimavarana eikä ongelmana, toisin kuin julkinen keskustelu tekee. Ensimmäisenä olisi syytä muuttaa asiantuntijoiden omaa puheen tapaa:

Minulle särähti vähän korvaan, kun tuossa esittelit tätä tutkimusaihealuetta ja totesit, että nämä ”ongelmat”, jotka liittyvät maahanmuuttajiin, maahanmuuttajuuteen, niin keskustellaan niistä. Toisaalta voitaisiin keskustella myös siitä voimavarasta, jonka maahanmuuttaja muodostaa meidän maalle ja joka he itse usein kokevat olevansa. Hehän ovat parhaassa työssä olevia ja koulutustaso on yleisesti ottaen parempi kuin suomalaisilla. (...) Onko tämä yleinen keskustelu sellainen joka problematisoi liikaa, että tavallaan luodaan liikaa sellaista mielipideilmastoa, että maahanmuuttajat todella koetaan ongelmana, tätä haluaisin tässä pohtia.

Ilman sen kummempia kommentteja tähän keskustelu siirtyi ulkomaisen työvoiman tarpeeseen ja siten maahanmuuton tuomaan hyötyyn yhteiskunnalle. Työperusteisen maahanmuuton saama huomio keskustelussa heijastaa asian keskeistä asemaa vuonna 2006 hyväksytyssä hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa. Kuntatyönantajan edustaja suuntasi keskustelun heti omassa puheenvuorossaan työvoimapulaan:

Kun tuli tämä uusi [hallituksen] maahanmuuttopoliittinen ohjelma lokakuussa, (...) niin sen yks päämäärähän on nimenomaan edistää työperäistä [muuttoa]. Me tarvitaan tänne uusia työntekijöitä, tämän kotimaisen työvoiman lisäksi, ei korvaamaan. Ja kun ajattelee sitä, että mitkä on ne Suomen houkuttelevuustekijät niin kuinka perheen asema ja puolison asema sitten työmarkkinoilla tai muussa yhteiskuntaelämässä sitten järjestyy?

Toinen osallistuja huomautti kriittisesti, että “nämä ystävät, saako suomalaisia ystäviä, onko yleensä ystäviä, eikö se ole hirveän tärkeätä?”. Pyrkimyksenä oli kääntää keskustelu pois puhtaasta välineellisestä maahanmuuttajan käsittelystä. Aiempi työmarkkinaosapuolen edustaja lisäsin, ikään kuin hälventääkseen kuvaa välineellistävistä työnantajista:

Tarvitseeko niitä niin kovasti erotella, että mikä on se työvoimamäärä, joka tulee yleensä sen maahanmuuton myötä. Oli ne sitten humanitäärisin perustein tai perhesiteiden tai työperusteisesti [tulevia], niin heistä voidaan ikään kuin hyötyä työmarkkinoiden näkökulmasta, riippumatta maahantulon perusteista. Näkisin et pitäisi tosiaan löytää se vahvuus niistä kaikenlaisista maahanmuuttajista.

Ammattiyhdistysliikkeen edustaja puuttui puheeseen ja huomautti, että on turha alkaa houkutelua uutta työvoimaa ulkomailta niin kauan kuin meillä on alikäytettyä ulkomaalaisperäistä ja kotimaista työvoimaa maassa:

Lähdetään siitä, että tänne pitäisi saada lisää ihmisiä, totta kai niinkin. Mutta samalla unohdetaan ne ihmiset, jotka täällä jo asuvat ja joista huomattava osa on työttömänä tai tekee pätkätöitä tai ei ole saanut sitä jalansijaa vielä tässä yhteiskunnassa. (...) Ei voi varmaan olla niin, että jossain odottaa sellaiset ihanneihmiset Suomeen pääsyä. (...) Et hoitamaan meidän kaikki tekemättömät työt ja hoitamaan meidän vanhukset.

Toisen ammattiliiton edustaja pohdiskeli pitkäaikaistyöttömien ja syrjäytyneiden työllistämisen mahdollisuuksia: miten heitä kyettäisiin aktivoimaan?

Pitäisi itse asiassa kääntää katse täällä maassa olevaan joukkoon ja rekrytoida se joukko siihen koulutukseen, joka johtaa siihen työelämään. Mutta jos porukka on ollut täällä jo 10–15 vuotta eivätkä he ole vielä työelämässä, niin kyllähän meillä on aikamoiset ongelmat jo siinä. Ovatko he kokonaan syrjäytyneet, vai ovatko he edes saatavissa enää töihin?

Tämä oli harvoja keskustelun hetkiä, jolloin jokin kielteinen maahanmuuttoon liittyvä huoli pulpahti pintaan. Maahanmuuttajat voivat viedä työpaikkoja kantasuomalaisilta ja jo maassa asuvilta ulkomaalaisilta. Samoin tuotiin faktana esiin ainoan kerran se, että osa maahan muuttaneista on syrjäytynyt työvoimasta ja yhteiskunnasta.

Huonosti palkattujen alojen kuten siivouksen ongelmat tuottivat toisenlaisiakin kommentteja: Yksi osallistuja työskentelee maahanmuuttajien työvoimapalvelua hoitavassa kansalaisjärjestössä. Hän selitti, että alhainen palkka suhteessa elinkustannuksiin voi olla suuri yllätys suoraan esim. Venäjältä rekrytoituille henkilöille:

Meidän asiakkaista osalle on ollut suuri yllätys, etteivät he pärjääkään sitten sillä palkalla. Jos he tulevat tuolta suoraan, nelihenkinen perhe, ja yksi jäsen saa matalapalkka-alalta työpaikan, niin apua, ei ne riitäkään rahat!

Järjestön yrityksiltä saama palaute korostaa, että on hyvin tärkeää työllistää henkilö pian maahantulon jälkeen, koska sosiaaliturvan varassa elämisen mahdollisuus voi kääntyä niin houkuttelevaksi, ettei myöhemmin enää ole pontta siirtyä siitä huonosti palkattuun työhön:

Yhden ison firman henkilöstöpäällikkö sanoi, [että] kun työnhakijoita yritetään hakea, niin suurin kilpailija ei ole toinen yritys vaan Suomen sosiaalihuolto! (kaikki nauravat)

Sosiaaliturvan väärinkäyttöä ei enempää käsitelty keskustelussa, tema jätettiin heti syrjään. Olettavasti sitä ei koettu sopivaksi tähän keskusteluun, eikä kukaan halunnut ottaa riskiä, että tulee leimatuksi ulkomaalaisvihamieliseksi pohtimalla tätä asiaa avoimesti.

Ulkomaalaisten tuoma myönteinen kulttuurinen vaikutus mainittiin keskustelussa muutaman kerran. Yksi keskustelijoista huomautti, että maahanmuuttajataustaiset henkilöt voivat olla erityisen soveliaita hoitoalalle, ja että he voivat olla potilaiden näkökulmasta jopa kantasuomalaisia suotavampia työntekijöitä:

Me haastattelimme myös työnantajien edustajia, ja sieltä nousi esiin se, että maahanmuuttajataustaisten henkilöiden vahvuutena pidettiin nimenomaan tällaista yhteisöllisyyttä ja erilaista sosiaalisuutta mitä meillä suomalaisilla on. Meillä on ehkä enemmän tällainen tehokkuusajattelu, että halki poikki pinoon, ei ole aikaa keskustella.

Keskustelijat olivat tietoisia seikasta, että maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden tarve terveys- ja sosiaalialalla lisääntyy, kun maan ulkomaalaisperäinen väestö kasvaa ja ikääntyy. Tässä mielessä ilmiö ruokkii itseään.

Useat osallistujat pitivät tutkintojen tunnustamismenettelyä ja pätevyitysmiskoulutuksen epäselvyyttä yhä esteenä maahanmuuttajien työllistymiselle. Tilanne on lääkäreillä parempi kuin muilla akateemisesti koulutetuilla. Myös muilla vakavasta työvoimapulasta kärsivillä aloilla, esim. farmasian alalla, pitäisi luoda lääkäreitä vastaava tunnustamismenettely. Tunnustamiskysymys tuotti aiempaa kiihkeämmän ajatustenvaihdon, osin siksi, että terveysalan edustaja tuns joutuvansa jonkinlaisen hyökkäyksen kohteeksi tässä asiassa. Aihe on ylipäätään arka, koska suomalaiset pitävät koulutusjärjestelmäänsä korkeatasoisena ja suhtautuvat epäilevästi muualla suoritettuihin opintoihin. Yksi osallistujista huomautti keskustelun myöhemmässä vaiheessa, etteivät kaikki maahanmuuttajanaiset ymmärrä tutkintojen tunnustamisen hyötyä Suomessa. He eivät välttämättä tiedä, että tutkinnolla voi olla vaikutusta heidän palkkaansa.

Pitkään keskusteltiin siitä, miksei sairaanhoitajilla ole yhdenmukaista ja selkeää tutkintojen pätevyttämismenettelyä lääkärien tapaan. Muualla suoritettujen tutkinnon täydentämisen vaatimukset vaihtelevat oppilaitoksesta toiseen. Virossa tai Venäjällä koulutettu sairaanhoitaja ei voi työskennellä Suomessa ilman pitkää täydennyskoulutusta:

Ymmärrän sen, että kielikoulutusta tarvitaan, mutta se, että ihminen ensinnäkin vuoden on kielikoulutuksessa ja kaksi vuotta sitten sairaanhoitajakoulutuksessa, jotta suoritetaan se tutkinto. Haloo, minulla alkaa kyllä hälytyskellot soimaan, että onko meillä niin paljon rahaa? Kun ajattelen sitä, että jos muuttaa Ruotsista sairaanhoitaja tänne, sehän pääsee suoraan töihin, mutta että kun tulee Virossa, jossa on paljon vankempi koulutus pohja--

Tämä kannanotto tuotti vastalauseiden kuoron. Viron sairaanhoitajaopetuksen tasoa ei ilmeisesti kukaan pidetty yhtä korkeana kuin Ruotsin tai Suomen. Yksi osallistuja tarkensi, etteivät edes Virossa sairaanhoitajan tutkinnon suorittaneet suomalaiset saa työskennellä sairaanhoitajana Suomessa. Tällä hän halusi tuoda esiin, ettei kyse ole suorasta syrjinnästä.

Muuttajien kielitaito on aihe, joka pompahteli jatkuvasti esiin, samoin kuin työllistyminen. Kielikoulutuksen ongelmien ratkaisemista pidettiin vaikeana. Suomen tai ruotsin kielen taito nähtiin perusehtona työllistymiselle ja kotoutumiselle. Ministeriön edustaja kuitenkin huomautti, että kielitaitovaatimukset ovat alkanee vähän löystyä, koska työvoimapula on joillakin aloilla muuttanut polttavaksi ja pakottanut palkkaamaan myös vajavaisemmin suomea osaavia työntekijöitä. Hän kertoi esimerkkejä muuttamista yrityksistä ja niiden tilanteesta. Jotkin yritykset myös antavat työntekijöille mahdollisuuden opiskella suomea työaikana, vaikka ne ovatkin poikkeuksia.

Muut ilahtuivat tästä tiedosta. Ammattiliiton edustaja toi esiin tarpeen sisällyttää kielikurssitus osaksi työnantajan tarjoamaa henkilöstökoulutusta. On epärealistista odottaa, että kaikki ensin opettelevat kielen ja menevät vasta sitten työhön. Ministeriön edustaja piti nykyisin tarjolla olevan kielikoulutuksen niukkuutta suurempana ongelmana neuvontaa: miten auttaa muuttajia löytämään heille soveltuvat kielikurssit?

Osallistujat näkivät maahanmuuton hyödyt mittavina ja itsestään selvinä. Kukaan ei pitänyt maahanmuuttoa rasitteena palveluille, koulutukselle tai sosiaaliturvalle. Ongelmana pidettiin sitä, miten auttaa muuttajia työllistymään ja siten hyödyttämään itseään ja yhteiskuntaa. Työllistyvien muuttajien nähtiin itsestään selvästi luovan enemmän voimavaroja kuin kuluttavan niitä.

Pientä erimielisyyttä ryhmässä aiheutti vain se, kuinka innokkaasti työperäiseen maahanmuuttoon pitäisi kannustaa. Osa piti jo maassa olevan väestön työllistämistä ensisijaisempana. Osa piti puolestaan ehdottoman tärkeänä toimia jo nyt ennen kuin työvoimapula pääsee iskemään. Vaikka nämä olivat lähinnä painotuseroja, pinnan alla oli havaittavissa erilainen näkökulma. Kaikkien kannanotoissa maahanmuutto oli jossain mielessä instrumentaalinen keino talouselämän edistämiseksi. Keskustelu käytässä sittemmin 2008 syksyllä alkanutta talouden taantumaa ei ollut vielä lainkaan näköpiirissä. Taloustilanteen vaihteluita ei siten otettu huomioon keskustelussa ulkomaisen työvoiman tarpeesta.

Integroituminen

Keskustelun ohjaajan esittämä kysymys ”mitä kuvittelette tavallisen kantasuomalaisen ajattelevan, millainen ihminen on kotoutunut Suomeen?” herätti ryhmässä hilpeyttä. Integroitumisen ja kotoutumisen ilmiöt ovat luonnollisesti näiden sidosryhmien jokapäiväistä leipää. Yksi kansalaisjärjestön edustaja vastasi välittömästi: ”Käy työssä ja maksaa verot” ja lisäsi sitten, ” se vaan sopeutuu meidän systeemeihin”. Toinen lisäsi, että kotoutuneella henkilöllä on suomalaisia ystäviä. Yksi keskustelijoista huomautti tähän, että Ruotsiin siirtolaisiksi lähteneillä ruotsinsuomalaisilla ei ole vielääkään muita kuin suomalaisia ystäviä. Niinpä ystävyyttä pidettiin keinotekoisena ehtona.

Ulkomaalaistaustainen osallistuja ärsyyntyi tästä kysymyksestä:

ylipäättään karvat alkoivat nousta pystyyn ja ovat pystyssä tähän saakka. Kun minä kuulen tätä sanaa [kotoutuminen] maahanmuuttajataustaisena, muukalaisena, niin silloin se ärsyttää. Kuka minä olen, mikä pelle minä olen?

Hänen mukaansa on ikävää, että näistä kysymyksistä puhutaan maahan muuttaneiden ihmisten päiden ylitse, heitä itseään kuulematta. Muut osallistujat eivät kuitenkaan tarttuneet aiheeseen vaan ohittivat teeman. Keskustelussa todettiin, että on syytä miettiä, kuka määrittelee mitä integroituminen on ja että viranomaiset luonnollisesti tarvitsevat omiin tarpeisiinsa jonkinlaisen määritelmän. Yksi puhujista toi esiin paradoksin: samaan aikaan kun edellytetään integroitumista, ei anneta integroituneille mahdollisuutta jäädä:

Tällä viikolla olin tyhjentämässä yhden turvapaikananojan omaa asuntoa, joka oli työelämässä, joka maksoi itse vuokransa, jolla oli ystäviä Suomessa, joka kävi aktiivisesti seurakunnassa ja teki töitä. Hänet laitettiin sitten [lähtemään] kun ei ollut turvapaikkaperusteita.

Kotoutumisen ongelmallisuutta kuvasi yksi keskustelija ystävänsä tarinalla. Ystävä oli asunut 20 vuotta muualla ja palasi nyt Suomeen:

Juttelin eilen yhden ystävän kanssa, joka on muuttanut kahdenkymmenen vuoden jälkeen Suomeen ja eilen oli tuskassa siitä että hän oli siellä ulkomailla vaan ulkomaalainen ja nyt hän kokee tosi vahvasti, että hän on taas ulkomaalainen. Hän itse käytti tätä sanaa. (...) Hän on ollut puoli vuotta [Suomessa], on työelämässä jo ja lapset on koulussa.

Jopa suomea äidinkielenään puhuvalle, työssäkäyvälle ja etnisesti enemmistön kaltaiselle henkilölle sopeutuminen voi olla vaikeaa. Kotoutumisen todennäköisestä kestosta oltiin montaa mieltä:

joillekin voi olla vuosi tarpeeksi, jotkut tarvitsevat kotoutumiseen kolme vuotta. Virallisen kotoutumissuunnitelman kesto on erikoistapauksissa venytetty viiteen vuoteen, normaalitapauksissa henkilö on oikeutettu kotoutumistukeen ja -koulutukseen kolme vuotta. Yksi maahanmuuttajien kanssa pitkään työskennellyt henkilö oli sitä mieltä, että joissakin tapauksissa kotoutumiseen menee 6-10 vuotta. Ministeriön edustajan mukaan jokin on mennyt pahasti vikaan jos henkilö tarvitsee noin kauan toimenpiteitä. Puhuttiin maahanmuuttajien omasta aktiivisuudesta: integroituminen ei ole jotain mitä ihmiselle tehdään ulkoa päin, vaan omaehtoinen prosessi. Maahanmuuttajien omat velvollisuudet pitäisi ottaa vakavasti esiin ja maan lait olla kotoutumisessakin se perusta, johon vedotaan.

Kotoutuminen nähtiin keskustelussa ensi sijassa työelämän kysymyksenä: työllistymisenä, työpaikkaan integroitumisena ja työyhteisöjen sopeutumisenä kulttuuriseen monimuotoisuuteen. Pitäisikö maahanmuuttajataustaisiin työntekijöihin suhtautua nimenomaan maahanmuuttajina vai kuten keneen tahansa työntekijään? Näkemykset poikkesivat toisistaan ja kirvoittivat runsaasti kommentteja.

Yhdellä keskustelijalla oli kokemuksia suomalaisten joukkomuutosta töihin Ruotsiin 1970-luvulla. Hän kertoi kuinka uudet tulokkaat itsestään selvästi omaksuttiin osaksi jo työpaikalla olevaa suomalaisten ryhmää. Uusia työntekijöitä rekrytoitiin näiden verkostojen kautta. Samoin Suomessa pitäisi nyt käyttää hyväksi työpaikkojen etnisiä ryhmiä kun rekrytoidaan uutta työvoimaa. Ammatiliiton edustaja ei ollut tästä ajatuksesta yhtä innostunut. Vaarana on, että synnytetään työpaikkojen sisään eristyneitä ja sisäänpäin lämpiäviä klikkejä. Toinen osallistuja huomautti, että suomalaiset eristäytyivät Ruotsissa eikä tämä edistänyt integroitumista maahan. Muut myöntelivät. Työnantajien edustajan mukaan eristäytymistäipumus voidaan estää, jos koko työyhteisö valmistautuu monikulttuurisuuteen. Koko työyhteisön on siis muututtava ja tätä edellyttää yhä enemmän myöskin yritysten asiakaskunta. Yksi osallistuja valitteli sitä, ettei sosiaali- ja terveysalan työpaikoilla ole toistaiseksi tarjolla minkäänlaista koulutusta kulttuurisen moninaisuuden kohtaamiseen.

Työnantajien edustaja huomautti, että on harhaanjohtavaa luulla, että pelkkä työllistyminen tarkoittaa jonkun kotoutuneen. Työ ei välttämättä vastaa koulutusta ja kokemusta, jolloin henkilön kyvyt jäävät vaille käyttöä ja seuraa turhautumista sekä pettymyksiä. Toinen viittasi tilanteeseen Norjassa: työllistyminen onnistuu siellä maahanmuuttajilta suhteellisen hyvin, mutta silti heillä on ristiriitoja ja konflikteja väestöryhmien välillä.

Viranomaisten kotouttamistoimenpiteet olivat keskustelun kiihkeimpiä aiheita, joka jakoi osanottajien mielipiteitä selvästi. Kotouttamistoimista vastuussa olevan ministeriön edustaja on ilmeisen tottunut aiheen nostattamiin emotionaalisiin hyökkäyksiin, joten hän vastaili kysymyksiin rauhallisen asiallisesti. Hän korosti, että 1990-luvulla kotouttamistoimet olivat riittämättömiä ja tehottomia, ja että tilanne on nyt muuttunut paremmaksi, joskin ongelmia yhä on. Hän korosti nopeiden toimien välttämättömyyttä kotouttamisessa:

Panostaminen siihen ihan alkuvaiheeseen on minusta hirveän tärkeitä. Nyt me auttaisimme ihmisiä silloin kun he tulevat tänne ja antaisimme heille mahdollisuuden oppia sitä kieltä. Antaisimme heille mahdollisuuden päästä sinne työhön eikä eristettäisi heitä pelkästään niille kielikursseille.(...) Että ihmiset pääsevät heti elämään normaalielämää, eikä jotakin kotoutujan elämää kolme vuotta.

Muuan osallistuja huudahti tähän väliin: "Parasta kotouttamista on se, että saa töitä!". Muut esittivät pohdiskelevampia kannanottoja, joissa korostui tärkeys ottaa huomioon ihmisten yksilöllisyys. Maahanmuuttajat ovat erittäin heterogeenien ryhmä. Myös hyvin nopea siirtyminen suoraan työelämään ilman mitään ylimääräistä tukea voi erään osallistujan mielestä aiheuttaa ongelmia:

Ihmiset tulevat ja menevät nopeasti töihin, ja sitten saattaakin tulla näitä ongelmia: tulee kulttuuritörmäyksiä, kieliongelmiä, ymmärrysongelmia. Myöskin liian nopeasti [toimiminen], siinä on myös se vaara, niin kuin sanoit, että jonkinlaista [sopeutumista tarvitaan] molemmilta puolilta.

Osa keskustelijoista oli sitä mieltä, ettei tulijaa voi vain heittää oman onnensa nojaan valmistautumattomana työyhteisöön ja päätellä, että hän on nyt kotoutunut ja oppii kieltä. Tällä tavalla saadaan aikaan paljon harmia niin työyhteisössä kuin yksilön elämässäkin. Kansalaisjärjestön edustaja huomautti, että työsidonnaisuus on yhä ongelma koko kotouttamisjärjestelmässä, koska kotona olevat vaimot ja lapset jäävät sen ulkopuolelle.

Ministeriön edustaja huomautti jo aiemmin keskustelussa, että palvelujen tarjoaminen ei saa johtaa ”toimenpideriippuvuuden” syntyyn. Oma aktiivinen aloitteellisuus pitää pyrkiä säilyttämään. Yksi osallistuja syytti muita sanahelinästä: aktiivisuuden arvostamisesta kotoutumisessa on puhuttu jo vuosia mutta mitään ei kuitenkaan tapahdu. Hän kertoi omista kokemuksistaan kotoutumisessa 1990-luvulta. Kielikurssi esti häntä ottamasta vastaan työtä, jonka hän olisi halunnut. Koko kotoutumistoiminta oli hänen mielestään turhaa ja jopa vahingollista. Hän olisi mielestään kotoutunut paremmin ilman kotoutumistoimia, joita hän nimitti ”kotouttamisrangaistukseksi”. Ammattiliiton edustaja heitti pallon hänelle takaisin kysymällä, mitä tulijoille sitten pitäisi tehdä jos kotouttaminen ei tunnu hyvältä? Kriittinen henkilö vastasi vetoamalla yksilöllisyyteen. Maahan tulijoihin pitäisi suhtautua kuten suomalaisiin työttömiin. Mitään kotouttamislakia ei hänen mielestään tarvita:

Minun mielestäni se on ihan tavallisella yhteiskunnan tuella miten suomalaisia työttömiäkin tuetaan, ihan samalla tavalla, ei siihen tarvita mitään ”rangaistustoimenpidettä” päälle [muut nauravat vai-vautuneesti], siis mun mielestä aikasemmin kun kotouttamislainsäädäntöä ei ollut ihmiset pääsivät jo paremmin eteenpäin.

Kriittinen osallistuja ei uskonut toisen järjestön edustajaa, joka kertoi heidän asiakkaitensa saavan paljonkin apua kotouttamistoimenpiteistä. Muut puolestaan kyseenalaistivat kriittisen henkilön kantaa. Aihe johti juupas-eipäs mittelöön, josta ainoa ulospääsy oli aiheen vaihtaminen. Kotouttamistoimenpiteet ja kotouttamislaki vaikutti olevan sidosryhmille vaikea ja ristiriitainen kysymys.

Yksilölliset työllistämistoimet näyttivät yhden keskustelijan kokemusten perusteella toimivan hyvin: hänen organisaationsa oli onnistunut työllistämään vapaille työmarkkinoille 30 prosenttia vaikeasti työllistettävistä maahanmuuttajataustaisista asiakkaista. Tulos oli pitkälti yksilöllisen tutoroinnin ja ohjauksen ansiota. Keskustelijat korostivat sitä, että kaikki ei johdu ihmisen maahanmuuttajuudesta. Jotkin rakenteelliset tekijät vaikuttavat kaikkiin ihmisiin, myös maahanmuuttajiin. Tällaisena tekijänä tuotiin esiin pätkätöiden yleistyminen: kyse ei ole vain muuttajien ongelmasta, vaan erityisesti nuorempien naisten ongelmasta.

Integroituminen nähtiin keskustelussa etupäässä työpoliittisena kysymyksenä. Integraation kaksisuuntaisuus tuli esiin siinä, että korostettiin työpaikkojen henkilökunnan kouluttamisen tärkeyttä monikulttuurisessa tilanteessa. Eniten kiistanalaisia kantoja herätti kotouttamislaki ja siihen pohjaavat kotouttamistoimet.

Naisnäkökulmia

Keskustelun ohjaaja kehotti osallistujia pohtimaan, miten sukupuoli heidän mielestään vaikuttaa maahan muuttaneiden kotoutumiseen ja työllistymiseen. Ministeriön edustaja siirsi puheen heti työllistymiskysymykseen. Hän oli tuonut mukanaan tilastoja, jotka osoittavat suuren eron maahan muuttaneiden miesten ja naisten työttömyysasteessa. Miehillä se oli 18 ja naisilla 28. Naisten työttömyyden laskeminen on osoittautunut vaativaksi tehtäväksi. Keski-ikä ylittäneet naiset ja toisaalta vuosia kotona lapsia hoitaneet naiset ovat erityisen vaikeita työllistettäviä.

Palkkatyön välttämättömyys maahanmuuttajanaisen emansipaatiolle ja integroitumiselle Suomeen herätti vastakkaisiakin mielipiteitä. Yleisesti ottaen naisten työvoimaosuus Suomessa on vain hiukan alempi kuin miesten ja palkkatyötä tekevistä naisista vain 20 prosenttia tekee osa-aikatyötä; naisten osallistuminen palkkatyöhön on vahva normi (ks. liite 2, kuvio 3). Pysyvä kotiäitiys on vain hyvin harvalle taloudellisesti mahdollinen tai sosiaalisesti toivottu tilanne. Tässä Suomi edustaa

pohjoismaista sukupuolimallia, joka poikkeaa keskieurooppalaisesta. Yksi keskustelijoista halusi tuoda keskusteluun mukaan ajatuksen kotiäitiydestä:

Puhuimme tuossa aiemmin kotoutumisen yksilöllisyydestä. Näkisin, että tässä asiassa yksi näkökulma voisi olla se, että onko se työllistyminen sittenkään sellainen kotoutumisen mittari? Onko kaikkien pakko työllistyä, jotta voidaan sanoa, että he ovat kotoutuneet? (...) Mutta sehän ei tarkoita sitä, että sitä myöten olisi oletuksena että sitten syrjäytyy, tai sitten ettei enää koskaan voisi mennä töihin.

Ammattiliiton edustaja ei halunnut hyväksyä tällaista kantaa noin vain:

Se siitä syrjäytymisestä. Jos ajatellaan aikaa eteenpäin, kun lapset kasvaa. He ovat käyneet suomalaisen koulun, mies on ollut suomalaisessa työelämässä, [mutta] se äiti, kotona ollut äiti on yksinään se joka on tavallaan ulkona tästä meidän yhteiskunnasta.

Tämä sai aikaan kommenttien ryöpyn. Yksi sanoi, ettei työstä poissaolo ole yhteiskunnasta poissaoloa. Toinen lisäsi, että jos et osaa kieltä, et voi olla mukana missään. Yksi jatkoi, että nainen voi olla vielä kaiken lisäksi lukutaidoton. Järjestön edustaja painotti, että on huomioitava pitkän kotiäitiyden vaikutus toiseen sukupolveen: malli naisena olemisesta on kovin kapea ja näköalaton. Lapset joutuvat toimimaan tällaisen äidin tulkkeina ja ohjaajina jatkuvasti, mikä voi olla haitallista heidän kehitykselleen. Äiti ei voi tukea lapsia koulunkäynnissä koska hän ei todennäköisesti osaa kieltä. Hän kertoi näkevänsä usein tällaisten äitien tuskaa tilanteesta:

[Äiti] ei tule tueksi sen lapsen rinnalle että kuule onko sulla ne läksyt tehty? Niin, kuitenkin nainen on perheen pilari. (...) Nämä naiset itkevät, oikeastaan, kun he eivät osaa lapsen kanssa, lapsi kysyy, ja he haluaisivat vastata. Mutta he eivät osaa ja mies on tällainen eikä päästä häntä ovesta ulos.

Yhden järjestön edustaja vertasi tilannetta kehitysyhteistyöhön:

Olennaista on kun puhutaan vaikka kehitysyhteistyössä, että se lähtee äideistä. Se on niin kuin täällä Suomessa unohdettu, että se kasvatusta lähtee äideistä, äidit ovat hirveän olennaisessa osassa tuossa.

Ministeriön edustajalla oli omakohtaista kokemusta ns. kotiäideistä: hänen mukaansa he ovat hyvin innokkaita oppimaan kunhan saavat siihen tilaisuuden. He eivät välttämättä voi osallistua kotoutumissuunnitelman edellyttämään koulutukseen, koska heillä voi olla kotona pieniä lapsia. Siten he jäävät vuosiksi toiminnan ulkopuolelle vaikka olisivat sen tarjonnasta tietoisiaakin.

Useimmat pitivät maahan muuttaneelle naiselle tärkeänä löytää töitä kodin ulkopuolelta. Julkisen työnantajan edustaja korosti naisten työpanoksen tarvetta erityisesti sosiaali- ja terveysalalla. Ammattiliiton edustaja puolestaan vastasi, ettei maahanmuutto voi olla pääasiallinen ratkaisu työvoimapulaan. Yllättävän pieni osuus maahanmuuttajista työskentelee toistaiseksi sosiaali- ja terveysalalla. Maahanmuuttajien työllistymisessä auttavaa järjestöä edustava henkilö korosti, ettei kotiäitiys tai yksinhuoltajuus sinänsä estä työllistymistä. Avainasemassa on kielitaito.

Maahanmuuttajanaisten olisi päästävä käytännön kielitaidon kurseille, ei niinkään muodolliseen kielenoppimiseen. He tarvitsevat kielitaitoa jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen. Esiin tuotiin ainakin Vantaalla toteutetut *Sesto-kurssit*, joissa uusille maahantulijoille opetetaan miten selviytyä kauppareissuista, julkisten liikennevälineiden käytöstä ja muista käytännön toimista. Ongelmana on, että tällaisia kurssia järjestetään projektirahoituksella eikä perustoimintana, jolloin niillä ei ole jatkuvuutta. Maahan muuttaneiden houkuttelevuus kurseille ja luottamuksen herättäminen vie aikaa, ja kun toiminta pääsee kunnolla alkamaan, rahoitus jo loppuu. Menetetään hyvä työyhteisö ja saavutettu luottamus.

Vaikka naiset voivat ymmärtää kielitaidon periaatteissa olevan tärkeää, heillä ei ole välttämättä suoraa motivaatiota opiskella ja uhrata siihen aikaa. Lastenhoitoa pitäisi olla tarjolla kurssin aikana, ja keskustelijat kertoivat joillakin järjestöillä olevan tällaisia kokeiluita. Helsingin kaupunkia pidettiin poikkeuksena siinä, että se toimii yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa. Erityisesti maahanmuuttajien itsensä perustamat järjestöt kokevat olevansa altavastaajia ja heikosti resursoituja.

Yksi osallistujista kiteytti maahan muuttaneiden naisten tilanteen näin:

Kun ihminen muuttaa uuteen maahan, eli Suomeen, nämä asenteet kulkevat mukana.(...) Voiko nainen liikkua yhteiskunnassa vapaasti? Kuka sen määrää, sen määrää useimmiten hänen puolisonsa. Toinen kysymys on se, miten meidän yhteiskuntajärjestelmä on ollut valmiina ottamaan vastaan maahanmuuttajaperhettä yksilöinä. Eli katsotaan aina perheenä. Se on Suomessakin se mies tai lapset tulkkina [naisen] mukana. Se nainen ei edes synnytyssairaalassa, ei edes lääkärissä pääse siihen, että hän voisi jonkun kanssa keskustella. Puhumatta siitä, että meillä ei ole näitä toimenpiteitä, jotka edistäisivät myös maahanmuuttajanaisten eteenpäin pääsyä. Ehkä meiltä puuttuu viranomaistaholta täysin koulutus kohdata ulkomailta tullutta naista yksin. Useimmiten (...) mies on niin jääräpäinen, voi olla väkivaltainen, ettei päästä naista yksin keskustelemaan [viranomaisten kanssa].

Puhujalla on paljon kokemusta työstä maahanmuuttajanaisten ongelmien parissa. Luultavasti tämä tausta selittää hänen näkökulmaansa, jossa korostuu perhe naista alistavana ja estävänä instituutiona. Hän näki osasyynä tilanteeseen myös suomalaisten viranomaisten kyvyttömyyden kohdata erilainen nainen. Suurin osa keskustelijoista lähestyi aihetta maahanmuuttajaperheiden näkökulmasta, jolloin sekä mies että vaimo ovat ulkomaalaistaustaisia. Yksi toi esiin myös suomalaisen miehen kanssa avioituneiden ulkomaalaisten naisten ongelmat:

Se mikä minua säälistää – nyt mennään varmaan stereotyyppioihin – ovat nämä suomalaiset miehet jotka hakevat vaimoja erityisesti tuolta Kaukoidästä. Vaimot ovat todella siellä nyrkin ja hellan välissä. Ja heillä ei ole useinkaan edes mahdollisuutta lähteä hakemaan sitä tietoa sieltä, heidät pidetään tietoisesti siellä, nämä ovat ihan suomalaisia miehiä.

Hän huomautti, etteivät ainoastaan ulkomaalaiset miehet vaan myös suomalaiset aviomiehet, pahoinpitelevät ja alistavat vaimojaan. Ongelmista kärsiväksi maahanmuuttajanaiseksi määrittyi keskustelussa koko ajan ulkonäöltään suomalaisesta poikkeava, kaukaisesta maasta peräisin oleva nainen, tyypillisimmin uskonnoltaan muslimi. Tyypillisesti hän oli Somaliasta, Turkista, Irakista, Iranista tai jostain muusta muslimimaasta tuleva nainen. Kukaan ei nostanut esiin Virosta tai Venäjältä Suomeen muuttavien naisten suurta enemmistöä. Tähän saattoi osaltaan vaikuttaa se, että yksi läsnäolijoista oli lähialueelta kotoisin. Muut keskustelun osallistujat tiesivät tämän ja se saattoi vaikuttaa tietoisesti tai tiedostamatta sananvalintoihin ja keskustelun kulkuun.

Keskustelussa pohdittiin kantasuomalaisten naisten asennetta ulkomaalaistaustaisia kohtaan. Kyse-lytutkimuksissa suomalaisnaiset antavat suvaitsevan kuvan itsestään. Käytännön elämässä asenne voi olla kuitenkin toinen. Aiemmassa haastattelututkimuksessa useat kosovolaiset ja venäläiset naiset valittelivat suomalaisnaisilta saamaansa kalseaa kohtelua. Eräs fokusryhmän osallistujista kommentoi tätä näkemystä viittaamalla itse kuulemiinsa maahan muuttaneiden naisten kokemuksiin:

Tuo ei yllätä minua lainkaan. Kyllä se näin on. Kuulen tarinoita, että jos menet päiväkotiin töihin, joka on hyvin naisvaltainen työyhteisö niin henkilö joka on ulkomaalaistaustainen sanoo että ”se oli ihan hirveätä: siellä ei kukaan sanonut minulle yhtään mitään. Ja minä yritin vaan jotenkin selviytyä siellä, mutta kaikki vähän niinku vain että minä nyt en ainakaan tuon kanssa puhu.” Hän sanoi, että se oli ihan hirveätä. Aika kului ja hän tavallaan itse loi sen oman paikkansa. Mutta ei ainakaan tervetulleeksi toivotettu, että onpa mukavaa että tulee muunlainenkin ihminen, ei. Vaan hirveän paljon vetäydyttiin. Että kyllä meissä naisissa on sitä samanlaista asenteellisuutta, emme ole sen parempia kuin miehet.

Toinen keskustelija huomautti, ettei kalsea tai kielteinen suhtautumistapa kohdistu ainoastaan maahanmuuttajataustaisiin naisiin, vaan ylipäätään työtovereihin. Naisella, joka itse on kotoisin Suomen ulkopuolelta, oli omia kokemuksia:

Naisten solidaarisuutta oikeastaan ei ole. (...) Kaikki paha joka minullekin on sanottu, siis loukkaava – eli se että ”jos et ole syntynyt suomalaiseksi, sinun on turha tehdä sosiaalityötä”, se että ”unohda koko sinun ulkomaalainen identiteettisi, nyt sinusta pitää tulla suomalainen”, ”sinun pitää olla nöyrä kun sinä olet muualta tullut” – kaikki nämä tämän tyyppiset sanomiset, nämä on sanoneet naiset.

Tästä aiheesta kaikilla oli sanottavaa ja seurasi värikästä näkemysten vaihtoa. Oli ilmeistä, etteivät maahanmuuttajataustaisten naisten ongelmat aina selity heidän omilla voimavaroillaan, kulttuurisella erolla tai muuttohistorialla, vaan on ymmärrettävä taustalla olevia yleisiä tekijöitä. Työmarkkinoiden yleinen muutos, suomalaisten naisten asenteet, viranomaisten kyvyttömyys kohdata suomalaisesta poikkeavaa naiseutta vaikuttavat kaikki osaltaan siihen, että maahan muuttaneilla naisilla on keskimäärin vaikeampaa saada töitä ja sopeutua Suomeen kuin miehillä.

Vanhuudenturva

Keskustelun ohjaaja esitti keskustelijoille kysymyksen, miten he ajattelevat maahan muuttaneiden naisten selviytyvän ikääntyessään. Kuka heitä hoitaa? Mistä he saavat elantonsa? Taloudellista pärjäämistä ei ilmeisesti nähty varsinaisena ongelmana, koska kaikki ovat oikeutettuja kansaneläkkeeseen. Suurimmaksi kysymykseksi nousi ruumiillinen heikkous, riippuvuus ja muistin heikentyminen uudessa kotimaassa.

Mitä tapahtuu taustaltaan vieraskieliselle ikääntyvälle henkilölle dementian iskiessä? Tiedetään, että dementoituessa ihminen menettää aikuisiällä oppimansa kielen taidon ja palaa takaisin äidinkieleensä. Kielikysymyksen vuoksi ulkomaalaistaustaisen vanhusväestön hoivaaminen on erityisen raskasta ja tuo uusia tarpeita henkilöstön taidoille. Vaikka maahan muuttaneiden enemmistö on vielä aktiivisessa työiässä tai lapsia, meillä on jo ikääntyneitä muuttajia erityisesti paluumuuttajien parissa.

Meillä on jo nyt inkerinsuomalaisia vanhainkodeissa, ja he ovat niin onnettomia. Olen itse käynyt keskustelemassa, enkä halua tällaista kohtaloa itselleni. Vuosien päästä, että se ihminen ei ole kenenkään kanssa, ei keskustele. Sukulaiset käyvät tietysti katsomassa, mutta [jos] ei osaa puhua kunnolla suomea, ei ymmärrä mitä ympäristössä tapahtuu, ja on muutenkin vähän höpsö. Nämä ovat tosi ongelmallisia [tapauksia].

Myös vanhat traumat voivat palata takaisin vaivaamaan dementoituneita vanhuksia.

Nämä traumat, kuulin että ne alkavat juuri vanhemmiten tulla inkeriläisillä, kun on ollut vaikka mitä traumoja, ollut Siperiassa ja vaikka mitä. Niin sitten niitä aletaan työstämään, ennen kuolemaa. Ja hoitohenkilöstöä ajatellen, niin he ovat aika kovilla.

Keskustelijat toivat esiin, että monissa maahanmuuttajayhteisöissä perheellä on velvollisuus huolehtia vanhuksistaan. Siten vanhojen tilanne ei ole välttämättä niin huono kuin voisi olettaa. Yksi keskustelussa edustettuna ollut järjestö järjestää tälle ryhmälle toimintaa. Heidän kokemuksensa mukaan osalla muuttajista on kiinteät sukulaisverkotot mutta näin ei ole asian laita kaikilla. Yksi osallistujista oli päässyt tutustumaan Espanjassa asuvien vanhojen suomalaisten hoitokoteihin ja oli järkyttynyt tilanteesta.

Suomea koskevat johtopäätökset fokusryhmäkeskustelusta

Keskustelussa esiin tulleet pääteemat olivat:

- a) Sidosryhmät eivät juuri pohdi maahanmuuton mahdollisia kielteisiä seurauksia tai riskejä. Rasismi ja ennakkoluulot mainittiin jossain yhteydessä, mutta nämä eivät saaneet osallistujia sen syvällisempään pohdintaan. Keskeisemmäksi koettiin vahvistaa omaa ja ryhmässä jaettua ymmärrettävää suhtautumista monikulttuurisuuteen.
- b) Käsitteellinen kysymys siitä, miten ulkomailta maahan muuttaneita ja asettuneita henkilöitä pitäisi nimittää, on poliittisesti tärkeä. Maahanmuuttajien ja heitä palvelevien sidosryhmien välistä kommunikaatiota olisi vahvistettava.
- c) Sidosryhmät ovat vahvasti tietoisia maahan muuttaneen väestön moninaisuudesta. Tämän seuraukset toimintapolitiikalle ovat kuitenkin hämärän peitossa.

d) Työperäinen maahanmuutto puhuttaa sidosryhmiä ja saa aikaan voimakkaita asenteita. Kaikki pitivät muuttajia ennemmin voimavarana kuin rasitteena yhteiskunnalle. Erityistä huomiota sai pätevyitymiskoulutuksen puutteellisuus useimmilla aloilla. Maahanmuuton aiheuttamat kustannukset ja mahdolliset väärinkäytökset näyttävät olevan sidosryhmien edustajille vältelty puheenaihe.

e) Kun puhutaan maahan muuttaneista naisista, puhutaan kotiäideistä. Lähialueilta tulevat naiset sekä työelämässä mukana olevat tai perheettömät naiset eivät juuri saa huomiota naiseuden ongelmia käsiteltäessä. Useimmat pitivät työtä integroitumisen keskeisenä välineenä, mutta löytyy myös niitä, jotka haluavat tuoda esiin muunlaisten valintojen mahdollisuuden.

f) Kielitaidon kehittyminen on avain mukautumiseen elämään Suomessa. Kieltä pidettiin työpaikkaakin perustavampana kotoutumisen ehtona.

Sidosryhmät lähestyvät maahanmuuttoa ja maahan muuttaneita naisia käytännöllisestä näkökulmasta. Suuria ristiriitoja sidosryhmien välillä ei ole, vaikka maahanmuuttotaustaiset aktivistit helposti kokevat muiden suhtautuvan heihin vähempiarvoisina ja tästä syntyy kitkaa. Konsensus vallitsee maahanmuuton toivottavuudesta ja hyödyllisyydestä talouselämälle. Tässä suhteessa Suomen keskustelu poikkei joistain muista maista, joissa periaatteelliset kiistat tai ihmisoikeuskysymykset olivat määräävämpiä kuin Suomessa.

5.3 Vertailua muiden maiden fokusryhmäkeskusteluihin⁵

Yleinen maahanmuuttaja-asenne monissa maissa näyttää olevan riippumaton siitä, paljonko maahan todellisuudessa tulee maahanmuuttajia. Keskustelujen osallistajat pitivät yleisesti tiedotusvälineiden sekä populististen poliitikkojen vaikutusta kysymykseen suurena. Osanottajat eivät välttämättä uskoneet kyselyn tuloksia vaan yrittivät selittää huonoja asenteita kyselyteknisillä syillä.

Keskustelut saivat eri maissa erilaisen viitekehyksen. Tšekin tasavallan, Suomen, Unkarin ja Slovenian keskusteluissa korostui liberaali, markkinaorientoitunut lähtökohta. Tällaista puolestaan vastustettiin voimakkaasti Saksassa ja Itävallassa, joissa korostui ihmisoikeusnäkökulma. Virossa puolestaan keskustelua käytiin identiteetikysymyksenä, mikä heijastaa heidän erityistä tilannettaan venäläisvähemmistön suhteen.

Itävallassa ja Sloveniassa maahanmuuttajatyövoima nähtiin tarpeellisenä lisänä paikallisilla työmarkkinoilla, tosin vain täydentävänä elementtinä. Uusissa maahanmuuttomaissa ulkomaista työvoimaa pidettiin ajan mittaan välttämättömänä, mutta nykyisin paikallisten kanssa kilpailevana ja siten ongelmallisena.

Viimeaikainen maahanmuuttajakielteisyyden kasvu Saksassa näyttää tukevan tulkintaa, että kasvava kilpailu työmarkkinoilla ruokkii välittömästi kielteisiä asenteita. Heikoimmin palkattujen työtehtävien palkankorotusten välttämättömyys ja tarve houkutella paikallista työtöntä tai työvoiman ulkopuolista työvoimaa nähtiin välttämättömänä työvoiman kasvattamisen ehtona niin Unkarissa, Suomessa kuin Puolassakin.

Itävallassa, Tšekin tasavallassa ja Suomessa keskusteltiin pitkään kalliista ja hankalasta tutkintojen tunnustamis- ja pätevyitymiskäytännöstä. Se nähtiin menestyksen kompastuskivenä ja inhimillisen pääoman tuhlauksena. Väestöllisten prosessien näkökulmasta maahanmuuttajia pidettiin alhaisen syntyvyyden maissa lasten synnyttäjänä ja kaikkialla työvoimana sekä verojen maksajina. Epävarmuus eläkkeiden kattamisesta tulevaisuudessa nousi myös esiin syynä edistää maahanmuuttoa.

⁵ Tämä alaluku perustuu raporttiin Korys, Izabela & Weronika Kloc-Nowak 2008 FEMAGE Working Paper No. 1. Osoitteessa http://www.bib-demographie.de/cdn_090/nn_970446/SharedDocs/Publikationen/EN/Research/FEMAGE/ReportsPapers/femage__wps__no1,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/femage_wps_no1.pdf

Itävallassa, Saksassa, Suomessa ja Sloveniassa tuotiin esiin myös maahanmuuttajien oma vanheneminen ja siitä syntyvä palvelun sekä eläkkeiden tarve. Maahanmuuttoa ei pidetty näissä maissa yksiselitteisenä pitkän ajan ratkaisuna työvoima- ja eläkekysymykseen. Muuttajien oma epävarma työmarkkinatilanne johtaa siihen, ettei heillä ole mahdollisuutta itse varautua omaan vanhuudenturvaansa. Vanhenevan maahanmuuttajaväestön erityistarpeet puhuttivat muun muassa Suomessa: kieliongelmat pahenevat dementoitumisen myötä ja vieraskielinen vanhus on haavoittuvampi kuin omassa maassaan vanheneva ihminen.

Kotoutumisen päämääristä keskusteltiin hyvin samantyyppisissä viitekehyksissä eri maissa, riippumatta siitä, millainen maan maahanmuuttotilanne on. Uusissa maahanmuuttomaissa viitattiin yleisesti vanhoihin maahanmuuttomaihin kokemuksen ja oppimisen lähteinä. Keskeisinä kotoutumisen merkkeinä pidettiin paikallisen kielen hallintaa ja nopeaa siirtymistä työmarkkinoille. Tosin eri maissa näkemykset kielen oppimisen järjestämisestä poikkesivat toisistaan. Pitkää kotoutuskurssitusta ja kielikursseja pidettiin yleisesti ongelmallisina. Keskustelijat huomioivat myönteisten roolimallien tärkeyden: kuuluisat maahanmuuttajataustaiset henkilöt yhtä lailla kuin tavanomaiset työssäkäyvät ammattilaiset kannustavat nuoria muuttaneita ja heidän jälkeläisiään opinnoissa ja harrastuksissa. Suomen keskustelussa korostui maahanmuuttajien yksilöllisten tarpeiden ja kykyjen huomiointi erityisesti kotoutumisen varhaisvaiheessa.

Kun keskustelu siirtyi naismaahanmuuttajiin, sen keskiöön asettui riippuvuuden teema. Erityisesti Suomessa, Unkarissa ja Puolassa keskusteltiin taloudellisesti passiivisesta naisesta, joka seuraa puolisoaan ja pysyy hänestä riippuvaisena ja kielitaidottomana. Maahan muuttaneiden naisten integroitumis- ja talousongelmat nähtiin seurauksena kotikeskeisestä naisroolista. Itävallassa ja Saksassa työperäisesti maahan muuttavat naiset keskittyvät voimakkaasti hoitoalalle. Tämä voi olla myös ansa, koska he jäävät heikosti palkattuihin töihin eivätkä käytä hyväksi mahdollista aiempaa korkeaa koulutustaan.

Fokusryhmäkeskusteluissa tuli esiin runsaasti toimintapolitiikkaa ja kotouttamistoimenpiteitä koskevia ehdotuksia. Koulutusjärjestelmän kehittäminen, hallituksen maahanmuuttopolitiikan päämäärien läpinäkyvyys ja systemaattinen ja kokonaisvaltainen näkökulma syrjintää vastaan, kotouttamistoimien joustavuus ja yksilöllisyys ja tutkintojen tunnustamiskäytäntöjen helpottaminen nähtiin erityisen usein huomionarvoisina kehittämiskohteina monissa maissa.

6. Poliittikajohtopäätökset⁶

6.1 Väestön ikääntyminen

Euroopan unionin väestö on siirtynyt väestöllisessä muuntumisessa vaiheeseen, jolle on tunnusomaista alhainen syntyvyys ja kuolevuus. Muutoksen näkyvin seuraus on hedelmällisyyden voimakas lasku selkeästi alle nettouusiutumistason useimmissa EU-maissa. Näin synnytyksikäinen ikäluokka tuottaa itseään pienemmän ikäluokan ja väestöpyramidi alkaa kaventua alaosastaan. Hedelmällisyyden laskuun on yhdistynyt kohoava odotettavissa oleva elinikä ja kuolleisuuden lasku. Väestön ikääntyminen koskettaa melkein kaikkia Euroopan maita. Ilmiöön liittyy myös työikäisen ikäluokan pieneneminen ja ikääntyminen sekä eläkeläisten osuuden kasvu, joka rasittaa valtiontaloutta eläkkeiden kattamisen sekä kasvavien sosiaali- ja terveystenonon vuoksi.

FEMAGE-hankkeen aikana ilmeni, että monillakaan mailla ei ole kunnollisia tilastoja maahanmuuttajista tai maasta muuttaneista. Erityisesti sukupuolen mukaisissa ja toista sukupolvea käsittelevissä maahanmuuttajatilastoissa on puutteita, myös Suomessa. Puutteet tilastoinnissa hankaloittavat maahanmuuton merkityksen arviointia ja muuttoliikkeen hallinnointia. Sukupuolen merkitys kotoutumisessa ja maahanmuuttajien työllistymisessä jää saatavilla olevissa tilastoissa hämäräksi. Tilastoinnin järjeyttämisen ei vaatisi niinkään suuria voimavaroja vaan ajattelutavan muutosta: sukupuolen ja sukupolven merkitys olisi otettava todesta. Muun muassa työllisyystilastoinnissa kansalaisuuteen perustuvat luokittelut tulisi eriyttää sukupuolen mukaan, jotta voitaisiin tarkastella eri ryhmien sukupuolittunutta työvoimaosuutta ja työllistyneisyyttä tarkemmin.

Voiko maahanmuutto korvata työvoimaa?

Maahanmuutto nähdään usein keinona vastata alenevaan hedelmällisyyteen ja ikääntymiseen. Maahan muutetaan yleensä nuorina aikuisina ja siten tulijat korvaavat kaivattua työvoimaa. Muuttajilla myös oletetaan olevan korkeampi hedelmällisyys kuin kantaväestöllä, jolloin he korjaavat syntyvyyden alenemista.

Väestötieteellisten analyysien perusteella voidaan sanoa, ettei muuttoliike voi vaikuttaa väestön ikääntymiseen ratkaisevasti. Jotta väestön ikäryhmien suhteet pysyisivät vakaina, maahanmuuttajia pitäisi saapua niin suuria määriä, etteivät yhteiskunnat kykene ottamaan niitä vastaan: asuntojen ja palveluiden tuotanto ei pystyisi vastaamaan kysyntään. Myös maahan muuttaneet henkilöt tarvitsevat palveluita sekä vanhenevat. Suomen osalta Torvi (2008: 248) arvioi, että uudesta maahan saapuvasta työvoimasta ehkä vain kolmannes jäisi parantamaan työmarkkinoiden tasapainoa. Vaikka maahanmuutto ei olekaan helppo ratkaisu työvoiman kysynnän ongelmiin, se voi olla ratkaisevan tärkeä elinkeinoelämän ja palveluiden tarjonnan elinvoimaisuuden turvaamiseksi yhteiskuntien sopeutuessa ikärakenteen painopisteen siirtymiseen vanhempiin ikäryhmiin. Maahanmuuttajatyövoima voi lisätä merkittävästi työelämän vltualisuutta. Muuttoliikkeen kasvu on myös syvemmin ja syvemmin globaalistuvassa maailmassa väistämätön prosessi, johon on sopeuduttava, olipa siitä suurta hyötyä tai ei.

Maahanmuuttajien väestöllinen panos tuloyhteiskuntiansa syntyvyyteen Euroopassa on yleensä suhteellisen pieni, esim. Ranskassa maahanmuuttajien korkeamman syntyvyyden vaikutus kokonaishedelmällisyyslukuun on 0,1 lapsi/nainen. Maahanmuuttajanaisten haastattelut FEMAGE-hankkeessa osoittavat, että monissa Euroopan maissa muuttajat voivat pidättäytyä lastenhankinnasta tai lykätä sitä muuton vuoksi. Näin heidän toteutunut hedelmällisyytensä voi olla alhaisempi kuin lähtömaassa. Tosin Suomessa tilanne on tässä suhteessa parempi kuin muissa hankkeeseen osallistuneissa maissa: täällä hyvät perhe- ja päivähoitopalvelut kannustavat myös maahan muuttaneita perheitä hankkimaan lapsia.

⁶Tämä luku perustuu suurelta osin FEMAGE-hankkeen raporttiin Dvořáková, Kateřina, Ladislav Rabušic & Michal Vašečka (2008) Femage working paper No.2. Osoitteessa http://www.bib-demographie.de/cln_090/nn_970446/SharedDocs/Publikationen/EN/Research/FEMAGE/Reports/papers/femage__wps__no2,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/femage_wps_no2.pdf

Maahanmuuttajien tarve

Kantaväestö suhtautui FEMAGE-hankkeen tutkimissa maissa pääsääntöisesti kielteisesti lisääntyvään maahanmuuttoon. Useimmat eivät nähneet maahanmuuton helpottavan väestön ikääntymistä eivätkä maahanmuuttajia työvoimana tai kulttuurisen rikkauden lähteenä. Suomessa kielteiset kannat olivat selkeästi harvinaisempia kuin muissa tutkituissa maissa, vaikka Suomeenkin nykyistä enemmän maahanmuuttajia halusi vain pieni osa vastaajista. Väestöä pitäisi useissa maissa valistaa aiempaa tarmokkaammin muuton tuomista eduista ja väestöllisen kehityksen suunnasta.

Useimmissa maissa sidosryhmien edustajat näkivät ulkomaisen työvoiman tarpeen. Vain Virossa sidosryhmiltä puuttui tietoisuus työvoiman tulevasta tarpeesta. Suomessa sidosryhmäkeskustelu käytiin suurelta osin työvoiman ja elinkeinoelämän tarpeiden näkökulmasta. Sidoryhmien edustajat näkivät ylipäänsä työvoiman tarpeen kasvun, kantaväestön haluttomuuden tehdä ikäviä ja huonosti palkattuja töitä, erikoiskoulutetun väestön tarpeen, ulkomaisten opiskelijoiden sekä hoitoalan työntekijöiden tarpeen syinä maahanmuuttoon kannustamiselle. EU:n todettiin joutuvan kilpailemaan osajista globaaleilla markkinoilla ja siksi EU:n integraatio- sekä maahanmuuttopolitiikkaan kaivattiin jännevöittämistä ja selkeyttä.

Eri maiden keskusteluissa huolehdittiin siitä, ettei unohdettaisi jo maassa olevaa alikäytettyä työvoimaa. Nämä henkilöt ovat jo ainakin osittain integroituneet uuteen maahan, tuntevat tapoja ja osaavat kieltä, joten heidän mukaan ottamisensa työmarkkinoille ja koulutukseen on paljon helpompaa kuin täysin alkeista aloittavan ulkomaalaisen. Näin voidaan estää inhimillisen pääoman tuhlaus sekä maahan jo aiemmin muuttaneiden turhautuminen ja syrjäytyminen.

FEMAGE-tutkimus osoittaa, että joissakin mukana olleista maista hoitoalan koulutuksen saaneet maahanmuuttajanaiset eivät välttämättä halua työskennellä alalla. Ensinnäkään hoitotyötä ei yleisesti arvosteta kaikissa maissa ja siten se ei houkuta. Jos muitakin työmahdollisuuksia on tarjolla, mennään mieluummin muulle alalle töihin. Joissakin maissa laillisesti maassa olevien hoitajien on vaikeampaa saada työtä kuin laittomasti maassa olevien ja työluvottomien. EU:ssa on maita, joissa pimeään työvoiman käyttö jopa julkisen työnantajan piirissä on mahdollista ja jää rankaisematta. Tämä kannustaa laittomaan maahantuloon ja luo epäterveen tilanteen hoitoalan työmarkkinoille. Osassa maista, esimerkiksi Suomessa, on vaikeaa saada sairaanhoitajan tutkintoa tunnustettua, joten tämä johtaa voimavarojen alikäyttöön: Näin sairaanhoitajia työskentelee lähihoitajina ja lähihoitajaa vastaavan koulutuksen saaneita sairaala-apulaisina tai muissa tehtävissä.

6.2 Kotoutumisen merkitys ja integroitumisen velvoite

Kotoutumisen tai integroitumisen käsitteestä tarvitaan julkista keskustelua, jossa tulee kuunnella maahanmuuttaneita itseään. Mikä on kotoutumisen päämäärä? Mitkä ovat eri toimijoiden vastuut maahantulijoiden kotoutumisessa? Sidoryhmien edustajat näkivät, että kotoutumisesta puhutaan edelleen maahantulevan muuttajan sopeutumisenä enemmistöön: kaksisuuntaisen muutoksen ja molemminpuolisen sovittelamisen ajatus on vieras. Tämä näkyi myös kyselytutkimuksessa kaikissa maissa: maahan tulijoita vaaditaan joko sopeutumaan tai lähtemään maasta. Naisten haastattelut kuitenkin osoittavat, että maahan tulleet naiset tarvitsevat runsaasti tukea kotoutumisen alkuun saattamiseen, koska he maksavat kovan sosiaalisen ja emotionaalisen hinnan muutosta.

Kantaväestön asenteet

Paikallisen väestön hyväksyntä on yksi tärkeimpiä muuttajien integroitumiseen vaikuttavista tekijöistä. Kantaväestön asenteet useimmissa tutkituista maista ovat varsin kielteisiä ja torjuvia maahantulijoita kohtaan. Moni haastateltu kertoi läheistensä ikävistä kokemuksista paikallisten parissa; omista syrjintäkokemuksista ei oltu niin halukkaita kertomaan. Syrjinnän vastaisen säännösten noudattamista olisi seurattava entistä tarkemmin ja tietoa syrjinnän laittomuudesta

tulisi levittää. Avainasemassa olevia henkilöitä kuten opettajia, työnjohtajia ja viranomaisia tulisi kouluttaa aiheessa entistä enemmän.

Tiedot maahan muuttaneiden elämästä, heidän kohtaamistaan ongelmista, heidän todellisesta määrästään maassa, heidän tuomastaan voimavarasta maan taloudelle ja hyvinvoinnille ja halustaan menestyä voisivat vähentää pelkoja ja luoda enemmän suvaitsevaisuutta. Tiedon välittämisessä voivat auttaa niin viranomaiset, kansalaisjärjestöt, koulut, maahanmuuttajien järjestöt, tiedotusvälineet kuin kunnatkin. Eurooppalaisilta tiedotusvälineiltä toivotaan vastuuta siinä, että ne välittäisivät myös hyviä uutisia eikä maahan muuttaneista puhuttaisi vain rikosten yhteydessä uhreina tai tekijöinä.

Maahanmuuton sääntely

Maahanmuuttosäännökset johtavat toisinaan muuttajat ongelmallisiin tilanteisiin: he voivat joutua turvautumaan laittomaan maassaoloon, lumeavioliittoon tai järkiavioliittoon elämänsä turvaamiseksi. Jos tarjolla olisi muita, laillisia ja mahdollisia väyliä tulla maahan määräajaksi työnhakuun ainakin joillekin aloille, houkutus näiden kyseenalaisten ja riskialttiiden keinojen käyttämiseen vähenisi. Myös sesonkimuuton tarkempi sääntely ja mahdollistaminen voisi viedä osan paineesta laittomaan tai muuten kyseenalaisin keinoin toteutettavaan muuttoon.

Maahan muuttaneiden naisten haastattelut kuvaavat koskettavasti, kuinka pitkä perheenyhdistämisen odotusaika tai epäilykset avioliiton aitoudesta voivat aiheuttaa vakavaa haittaa yksilön sosiaalisille suhteille, henkiselle tasapainolle sekä maahan integroitumiselle. Maahanmuuttopolitiikan pitäisi antaa muuttajille mahdollisuus elää arvokasta perhe-elämää eikä vaikeuttaa heidän lähisuhteitaan.

Maahan muuttaneiden laillinen asema

Monissa tutkituista maista myös laillisesti maassa oleskelevat henkilöt joutuvat elämään pelossa: oleskelulupien jatkuva uusiminen ja siihen liitetyt vaatimukset voivat olla vaikeita täyttää ja johtaa ahdistuneisuuteen. Tämä luo huonon perustan maahan integroitumiselle ja asettumiselle.

Useassa maassa maahanmuuttosäännöstö on liian monimutkaista, vaikeasti ymmärrettävää ja liian usein vaihtuvaa, jotta muuttaneet voisivat tuntea olonsa turvatuiksi. Oleskeluluvan riippuminen aviopuolisosta tuo kriisiytyneessä parisuhteessa elävän naisen elämään lisävaikeuden: hän ei uskalla erota, jos pelkää menettävänsä oleskelulupansa tai lastensa huoltajuuden. Myös kansalaisuuden myöntämisen ehdot ovat useimmissa maissa kovat.

Työmarkkinoille integroituminen

Muuttajien sosiaalinen asema laskee ja heidän taitonsa menettävät arvoaan muuton seurauksena. Osassa tutkituista maista oli rajoituksia maahanmuuttajien lailliselle työelämään osallistumiselle. Esimerkiksi maahan avioliiton kautta tullut henkilö ei saa välittömästi siirtyä työmarkkinoille. Tästä johtuen laittoman työn tekeminen voi muodostua houkuttelevaksi vaihtoehdoksi, mikä ei aikaa myöten ole hyväksi naisen urakehitykselle ja mahdollisuuksille sekä vanhuudenturvalle. Työelämään pääsy on monen naisen integroitumisen avain.

Ulkomailla hankitun koulutuksen pätevyitysmikäytännöt vaihtelevat suuresti maasta toiseen ja alalta toiselle. Usein tunnustamisen hankkiminen on työlästä ja aikaa vievää. Naiset eivät itse välttämättä ymmärrä tunnustamisen merkitystä palkalleen, työuralleen ja omanarvontunnon. Tutkimuksessa tuli ilmi runsaasti tapauksia, joissa työnantajat ovat vastahakoisia palkkaamaan maahan muuttanutta työvoimaa. Tässä tarvitaan valistusta, tiukempaa syrjinnän kieltävän lainsäädännön tulkintaa sekä työnantajien ja työhönottajien kouluttamista. Maahanmuuttajien koulutuksessa ja kurssittamisessa on kehittämisen varaa kaikissa FEMAGEen osallistuneissa maissa. Erityisen vaikea hetki naismaahanmuuttajille on äitiysloman loppuminen ja siirtyminen koulutukseen, työnhakijaksi tai ansiotyöhön.

Monet maahanmuuttajanaiset työskentelevät hankalissa olosuhteissa, jotka vaikeuttavat lapsista huolehtimista. Siksi osa muuttaneista naisista jättää lapsensa miehen, isovanhempien tai muiden huollettavaksi lähtömaahan. Työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeudet ovat maahan muuttaneilla naisilla suuria niissä maissa, joissa ei ole kattavaa päivähoitojärjestelmää, toisin kuin Suomessa. Suomeen asettuneet naiset ovat paljon paremmassa asemassa kuin muualta muuttaneet naiset Keski- Euroopassa.

Kielenoppiminen, kotoutuminen ja koulu

Paikallisväestö olettaa maahan ulkomailta muuttaneiden oppivan kieltä ja myös muuttajat itse ovat halukkaita oppimaan. Kynnyskysymykseksi muodostuu sopivien kurssien löytäminen, luontevan sosiaalisen vuorovaikutuksen puute kantaväestön kanssa sekä perhevelvoitteiden tuomat rajoitteet kieliopinnoille ja kontakteille. Jos muuttaja ei saa tukea halulle oppia kieltä heti muuton alkuvaiheessa, menetetään paras hetki päästä kiinni kieleen. Kieliopintojen pitkittyessä ne tulevat yhä hankalammiksi ja myös motivaatio voi heiketä: henkilö oppii selviytymään tavalla tai toisella arkielämästään myös ilman kunnan kielitaitoa, jolloin kieliopintojen vaatimaa ponnistelua ei helposti enää jakseta.

Maahanmuuttajat tarvitsevat yhä enemmän tietoa maan laeista ja oikeusjärjestelmästä, työmarkkinoista, koulutusjärjestelmästä, päivähoitosta, asumisesta ja terveydenhuollosta. Moni naisista oli joko jäänyt vaille tietoa tai tarjottu tieto ei ollut saavuttanut heitä. Ylipäänsä tieto omista oikeuksista ja velvollisuuksista oli puutteellista. Useissa osallistuneista maista ei ole tarjolla Suomea vastaavia kotoutumiskoulutuksia. Suomessakin kurssit ovat vain työttömiksi työnhakijoiksi tai toimeentulotuen hakijoiksi ilmoittautuneille ulkomaan kansalaisille, joten merkittävä osa esim. avioliiton, työn tai miehen työn kautta maahan tulevista naisista ei pääse tai osaa hakeutua mukaan tähän koulutukseen.

Koulu on maahanmuuttajien lasten integroitumisen avaintekijä. Maissa, joissa lapset eivät pääse helposti päivähoitoon, kielenoppiminen voi olla hidasta. Opettajien ja muiden koululaisten asenteisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota, koska ne joko mahdollistavat tai estävät lapsen kasvamisen hyväksyttynä ja samanarvoisena osana yhteiskuntaa.

Maahan muuttaneiden naisten ikääntyminen

Haastattelututkimus paljasti, että suurin osa maahan muuttaneista ja siellä useamman vuoden asuneista naisista aikoo jäädä maahan pysyvästi. Harvalla oli toiveena tai aikomuksena palata lähtömaahan tai muuttaa kolmanteen maahan. Halu asettua osaksi uutta kotimaata oli hyvin vahva myös niillä, joiden integroituminen oli syystä tai toisesta takkuillut.

Useimmat eivät olleet tähän mennessä ajatelleet vanhuuttaan, eivät edes jo lähempänä kuuttakymmentä olevat haastateltavat. Vanhuudenturva tuntui kaukaiselta ajatukselta, jolle ei jäänyt aikaa tämän päivän huolten keskellä. Osa esitti epämääräisen toiveen, että he vanhuuden päivinä haluaisivat palata lähtömaahan. Useimmat olettivat lasten ja muiden sukulaisten hoitavan heitä, vaikka osa suhtautui omiin toiveisiinsa skeptisesti. Suomen haastatteluissa vanhuuden rahallinen turva ei huolettanut naisia. Todennäköisesti tämä heijastaa sitä, että useimmat ovat tottuneet elämään hyvin pienillä ja epävakailta tuloilla, joten heidän eläkkeitä koskevat odotuksensa ovat hyvin vaatimattomia.

6.3 Johtopäätökset: Molemminpuolista mukautumista?

EU-maiden integraatiopolitiikasta kirjoittaminen saa kysymään: Mihin eurooppalainen integraatiopolitiikka lopultakin pyrkii? Mitä eurooppalaiset tarkoittavat integraatiolla? Mihin maahanmuuttajien pitäisi integroitua? Onko integraatio jotain muuta kuin täydellistä sulautumista? Integroitumisen puutetta nähdään silloin kun maahan muuttaneet ovat vailla sosiaalista osallisuutta: he ovat yhteiskunnassa ulkopuolisia. FEMAGE-hankkeen lähtökohtana on ajatus, että integroitumisen on kuljettava käsi kädessä sosiaalisen osallisuuden politiikan kanssa.

Aktiivinen maahan muuttaneiden työllistämisenpolitiikka vaatii tuekseen syrjinnän vastaista toimintaa. Työllistyminen ja integroituminen eivät onnistu, jos muuttanut tuntee jatkuvasti kohtaavansa läpipääsemättömän muurin yrittäessään asettua maan elämänmenoon. Maahanmuuttoon liittyvä ensisijainen kysymys ei ole se, miten työllistää maahan muuttaneet, vaan miten taata muuttaneiden ja kantaväestön rauhallinen rinnakkaiselo. Muuttajien suhde maan kantaväestöön on ratkaisevampi heidän sopeutumisensa kannalta kuin integraatiopolitiikka tai kotoutumistoimet. Kantaväestön asenne ja maahantulijoiden integroituminen ovat vastavuoroisessa suhteessa: integroituminen on mahdotonta, jos muuttaja kohtaa ryhmäänsä kohdistuvaa syrjintää. Jos integroituminen takeltelee, muuttaja turvautuu epätarkoituksenmukaisiin asettumisen keinoihin (esim. rikollisuuteen, laitomaan työntekoon, kerjäämiseen, seksityöhön), jotka taas puolestaan voivat heijastua kielteisten asenteiden lisääntymisenä.

Useimmissa EU-maissa kansalaisuus perustuu etnisyyteen. Modernissa valtiossa kansalaisuus pitäisi erottaa kansallisuudesta siten, että yhteiskunnan periaate olisi ennen kaikkea demokraattinen, yhdenvertainen ja ei-etninen. Tasavaltalainen kansalaisuuskäsitys pitäisi hyväksyä entistä laajemmin etnisen sijaan. Uuden vuosituhannen alussa kehittyneet ja maallistuneet valtiot kohtaavat uusia haasteita, jotka juontuvat vaikeudesta kehittää sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Eurooppalaisilla kansallisvaltioilla on vaikeuksia toteuttaa monikulttuurisuutta, koska kansalaisuus ymmärretään niin tiukasti etnisyyteen liittyvänä ilmiönä. Kansalaisuus on edelleen laajalti synnynnäinen, yhteenkuuluvuuteen liittyvä piirre. Tällaisessa syntyperään perustuvassa kansalaisuuskäsityksessä vähemmistöjen on muututtava ja menetettävä kulttuurisen erityisyytensä tunne, jotta ne otettaisiin tasa-arvoisina toimijoina.

Mitä vahvemmin jokin ryhmä poikkeaa kulttuurisesti tai fyysisesti valtaväestöstä, sitä korkeampia kynnyksiä sillä on ylitettävänä. Tämän vuoksi maahanmuuttajia ei voida kohdella pelkästään yksilöinä, joilla on oikeuksia. Myös ryhmille on taattava oikeuksia, koska niiden jäsenet joutuvat joka tapauksessa epäedulliseen asemaan oman taustaryhmänsä vuoksi. Toisaalta demokraattisessa valtiossa ei voida suvaita käytäntöjä, jotka asettavat jotkin vähemmistöryhmän sisäiset jäsenet, esimerkiksi naiset tai lapset, epäedulliseen asemaan. Siten demokratian tulee olla monikulttuurisuutta perustavampi periaate. Sellaiset monikulttuurisuutta vahvistavat toimet kuten syrjinnän vastaisen lainsäädännön täytäntöönpano, oikeus kielenopetukseen, vähemmistölle suodut kiintiöt ja poliittisen edustuksellisuuden turvaaminen eivät ole ristiriidassa integraatiopolitiikan tai liberaalin demokratian kanssa.

7 Tiivistelmä

7.1 Maahanmuutto osana yhteiskuntaa

Yleiset tulokset

Asenteet maahanmuuttoa ja ulkomaalaisia kohtaan ovat useimmissa maissa kielteisiä, mutta Suomessa Keski-Eurooppaan verrattuna myönteisiä. Maahan muuttaneet naiset kaikissa FEMAGEssa tutkituissa maissa toivovat yleisesti pääsevänsä palkkatyöhön. He ovat merkittävä työvoimavara, jos heitä kohtaan tunnettu ennakkoluuloisuus vähenee. Eurooppalaiset yhteiskunnat, joissa kansalaisuus määrittänyt ensi sijassa syntyperän mukaan luovat maahanmuuttajien kannalta vaikean kotoutumisympäristön.

Suomea koskevat tulokset

Maahanmuuttajanaisen kuva on niin suomalaisen kantaväestön kuin sidosryhmien silmissä kiinnittynyt erityisryhmiin: somalialaisiin sekä muslimi-kotiäiteihin. Maahan muuttaneiden suuri enemmistö ja heidän tarpeensa ja voimavaransa jäävät näin huomaamatta. Maahanmuuttaneista puhutaan Suomessa nykyisin etupäässä talouden ja työvoiman näkökulmasta, harvemmin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Maahanmuuton kanssa työskentelevät sidosryhmät eivät halua pohtia kasvavan maahanmuuton mahdollisia kielteisiä seurauksia asenneilmastossa, politiikassa ja yhteisöjen välisissä suhteissa.

7.2 Naisten kotoutuminen

Yleiset tulokset

Maassa useita vuosia asuneiden naisten enemmistö haluaa jäädä ja integroitua yhteiskuntaan. Työelämään osallistuminen edistää ratkaisevasti muualta muuttaneiden naisten kotoutumista ja hyvinvointia. Sekä sidosryhmät että maahanmuuton kokeneet naiset itse näkevät kielitaidon puutteet keskeisenä integroitumisongelmien syynä, jonka taustalla on osalla naisista pitkittynyt kotiäitiys. Maahanmuuton kokeneiden naisten elämässä perheen ja työn yhteensovittaminen on haasteellisempaa kuin kantaväestöllä. Naiset rakentavat elämäntarinansa perherooliensa kautta ja näkevät itsensä aktiivisina toimijoina. Maahan muuttaneille naisille ongelmia ei aiheuta niinkään heidän kulttuurinen ja etninen erilaisuutensa sinänsä, vaan vastaanottavien yhteiskuntien kyvyttömyys kohdata heidät luontevasti ja hyväksyä naisten erilaisuus.

Suomea koskevat tulokset

Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta ja naisten perinteinen työssäkäynti helpottavat muualta muuttavan naisen mukautumista uuteen kotimaahan. Päivähoidon saatavuus, kouluruokailu ja koulutuksen maksuttomuus helpottavat taloudellisesti aktiivisen naisen roolin omaksumista toisin kuin itäisen Euroopan siirtymätalouksissa ja Keski-Euroopan perinteisissä kotiäitiyhteiskunnissa. Naisten vahvasta taloudellisesta roolista on myös haittaa: kotona lapsia hoitavia naisia ei arvosteta eikä osa-aikatyöhön ole juuri mahdollisuuksia. Naiseuden malli on yksinäinen ja vaihtoehdoton.

Yllättävänä seikkana FEMAGE-tutkimuksessa paljastui suomalaisten naisten usein nuivaksi koettu suhtautuminen muualta muuttaneisiin naisiin. Muuttaneet valittavat yhteisen sisaruuden puutetta ja suomalaisnaisten piilotettua vihamielisyyttä. Moni ulkomailta kotoisin oleva haistaa alentuvuutta naisten suhtautumisessa itseensä. Syntyperäiset suomalaisnaiset pitävät itseään suvaitsevina mutta asenne ei aina toteudu käytännön vuorovaikutustilanteissa työpaikoilla, oppilaitoksissa ja asuinalueilla.

Hiljattain alkaneen taantumun seurauksena maahanmuuttavan työvoiman on aiempaa vaikeampaa integroitua työmarkkinoille. Niin maahanmuuttaneiden naisten kuin miestenkin työttömyys todennäköisesti kasvaa ja poliittiset vaatimukset maahanmuuton rajoittamisesta vahvistuvat. Muuttajien saapumista maahan ei voida enää globaalissa maailmassa pysäyttää, vaikka sitä voidaan tuki jossain määrin säädellä. Väestön ikääntyminen jatkuu vääjäämättä taantumun aikana ja sen jälkeen. Seuraavan nousukauden aikanaan alkaessa työvoiman saatavuudesta muodostuu kynnyskysymys: miten hyvin suomalainen ja eurooppalainen talous kykenee tarttumaan syntyviin uusiin mahdollisuuksiin?

Lähteet

- Avramov, Dragana (n.d.) Executive summary. Attitudes towards foreigners and immigration in the Czech Republic, Germany, Estonia, Hungary, Austria, Poland, Slovenia, and Finland. Population and Social Policy Consultants (PSPC), Bryssel. Julkaisematon raportti.
- Avramov, Dragana (toim.) 2008. Acceptance of immigrants in Europe? Viewpoints about immigration and expectations towards foreigners in the Czech Republic, Germany, Estonia, Hungary, Austria, Poland, Slovenia and Finland. Schriftenreihe des Bundesinstituts für Bevölkerungsforschung: sonderband. Berlin: Pro Business, Analysis of viewpoints of nationals towards migrants and migration. Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, Wiesbaden.
- Dvořáková, Kateřina, Ladislav Rabušic & Michal Vašečka 2008. Female migrants in ageing European societies. Policy relevant implications of the FEMAGE project. Femage Working Paper No. 2. Osoitteessa http://www.bib-demographie.de/cln_090/nn_970446/SharedDocs/Publikationen/EN/Research/FEMAGE/ReportsPapers/femage__wps__no2,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/femage_wps_no2.pdf
- Joronen, Tuula 2007. Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset: Haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. Teoksessa Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ, Tuomas Martikainen ja Marja Tiilikainen (toim.). Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007, s. 285–311.
- Koryś, Izabela & Weronika Kloc-Nowak 2008. ”Where should we get them from?” The growing concern over the need for migrant workers and the complexity of integration issues. FEMAGE Working Paper No. 1. Osoitteessa http://www.bib-demographie.de/cln_090/nn_970446/SharedDocs/Publikationen/EN/Research/FEMAGE/ReportsPapers/femage__wps__no1,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/femage_wps_no1.pdf
- Kovács, Éva & Melegh, Attila 2007a. In a gendered space: Forms and reasons of migration and the integration of female migrants. *Demográfia* 50(5): 26–59.
- 2007b. Comparative analysis of the survey of female immigrants. FEMAGE report, Demographic Research Institute (DRI), Hungary. Julkaisematon raportti.
- 2001. “It could have been worse, we could have gone to America” – Migration Narratives in the Transylvania-Hungary-Austria Triangle. Teoksessa *Diasporas and Politics*, Nyíri, Pál et al. (toim.). MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve, s. 108–138.
- Rosenthal, G. 1993. Reconstruction of life stories: Principles of selection in generating stories for narrative biographical interviews. Teoksessa *Narrative study of Lives*, vol 1., Josselson, R. ja Leiblich, A. (toim.). Newbury Park: Sage, s. 59–91.
- Säävälä, Minna 2010 (tulossa). Forced Migrants, Active Mothers or Desired Wives: Migratory Motivation and Self-Representation in Kosovo Albanian and Russian Women’s Biographies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*.
- 2008a. Islam Kosovosta Suomeen muuttaneiden naisten elämässä. Teoksessa *Islam Suomessa*, Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho & Marko Juntunen (toim.). Helsinki: SKS, s. 111–131.
- 2008b. How do locals in Finland identify resident foreigners? *The Finnish Yearbook of Population Research 2007–2008*, s. 115–130.
- 2008c. Who are the foreigners and are there too many? Teoksessa *Acceptance of immigrants in Europe? Viewpoints about immigration and expectations towards foreigners in the Czech Republic, Germany, Estonia, Hungary, Austria, Poland, Slovenia and Finland*, Dragana Avramov (toim.). Schriftenreihe des Bundesinstituts für Bevölkerungsforschung: sonderband. Berlin: Pro Business, s.67–82.
- 2007a. Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa: Venäläisten ja kosvonalbaanien elämänpolut

- työssä ja kotona. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 29/2007. Helsinki: Väestöliitto.
- 2007b. Sukupuoli etnisen itseymmärryksen keskiössä: Naiseus, avioliitto ja perhe Kosovon albaaninaisten puheessa. Teoksessa Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ, Tuomas Martikainen ja Marja Tiilikainen (toim.). Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007, s. 285–311. Helsinki: Väestöliitto, 68–87.
- Torvi, Kai 2008. Maahanmuutto vastauksena työvoiman saatavuuteen – loppuraportti. TEM analyysjä 2/2008. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.

Liite 1. FEMAGE-hankkeen yhteistyötahot

Hankkeen koordinaattori:

Prof. Charlotte Höhn
Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (BiB)
Wiesbaden, Saksa

Muut yhteistyötahot ja vastuuhenkilöt:

Demographic Research Institute, Hungarian Central Statistical Office
Budapest, Unkari
Attila Melegh

Population and Social Policy Consultants
Bryssel, Belgia
Dragana Avramov

Central European Forum for Migration Research, International Organisation for Migration
Varsova, Puola
Marek Kupiszewski

Faculty of Social Studies, Scientific Research Department of Sociology
Brno, Tšekin tasavalta
Ladislav Rabušic

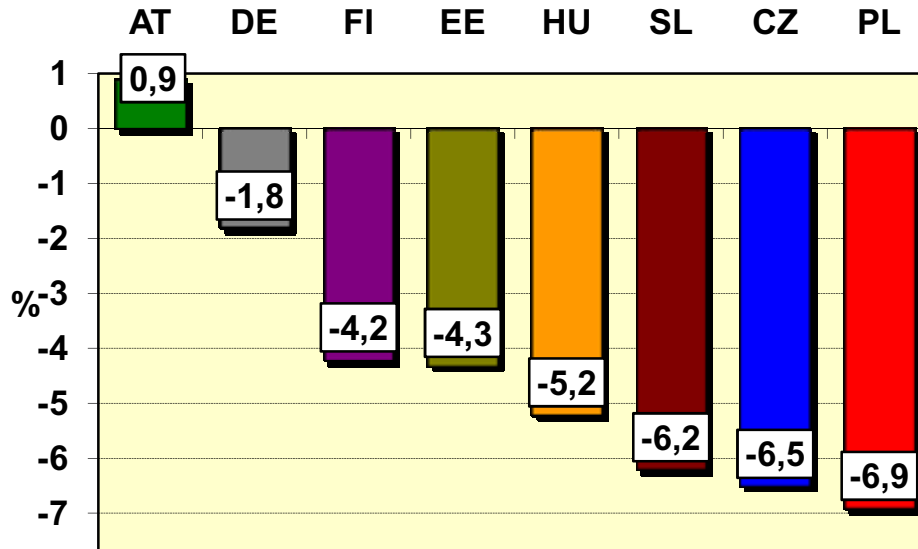
**Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (SRC SASA),
Institute of Medical Sciences**
Ljubljana, Slovenia
Majda Černič Istenič

Vienna Institute of Demography, Austrian Academy of Sciences
Wien, Itävalta
Dimitar Philipov

The Population Research Institute, Väestöliitto
Helsinki, Suomi
Ismo Söderling

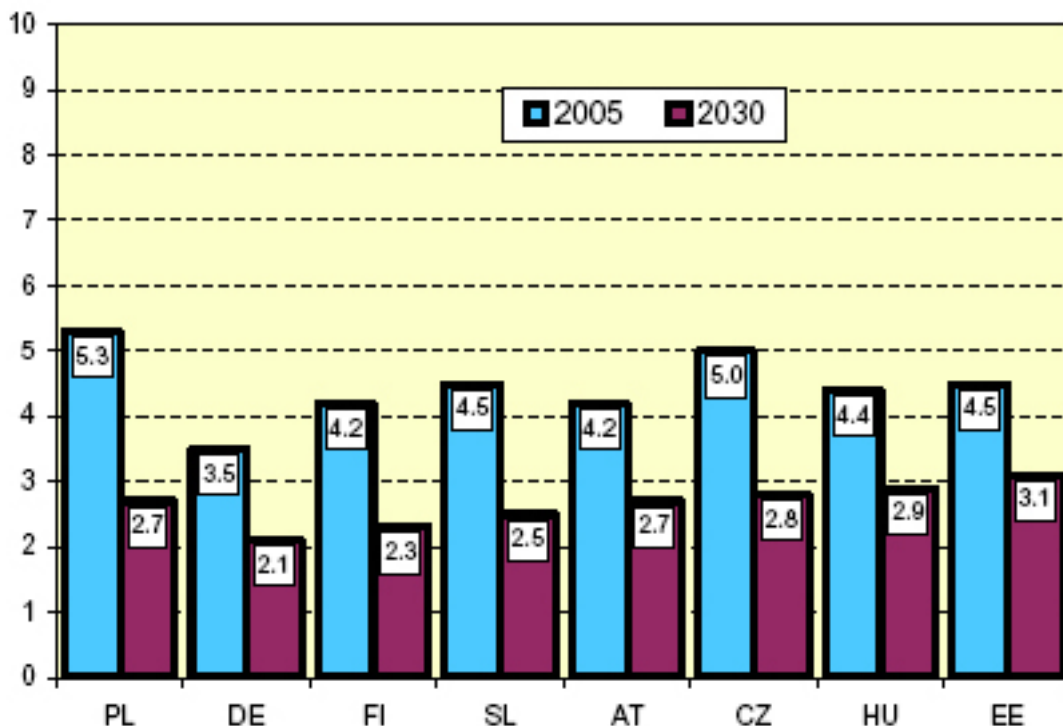
Estonian Interuniversity Population Research Centre
Tallinna, Viro
Kalev Katus (edesmenny)

Liite 2. Tilastotietoja FEMAGE-hankkeeseen osallistuneista maista.

Kuvio 1. Taloudellisesti aktiivisen väestönosan kehitysennuste 2005–2020 (prosentteina).

Selitys : AL=Itävalta, DE=Saksa, FI=Suomi, EE=Viro, HU=Unkari, SL=Slovenia, CZ=Tšekki, PL=Puola
Lähde: ILO (<http://www.laborsta.ilo.org>), teoksessa Dvořáková, Rabušic & Vašečka 2008.

Kuvio 2. Huoltosuhteen ennuste (15–64-vuotiaiden määrä suhteessa yli 65-vuotiaisiin).

Selitys : AL=Itävalta, DE=Saksa, FI=Suomi, EE=Viro, HU=Unkari, SL=Slovenia, CZ=Tšekki, PL=Puola
Lähde: Valtiolliset tilastokeskukset, teoksessa Dvořáková, Rabušic & Vašečka 2008.

Taulukko 1. Maassa asuvien ulkomaan kansalaisten määrä ja osuus FEMAGE-maissa.

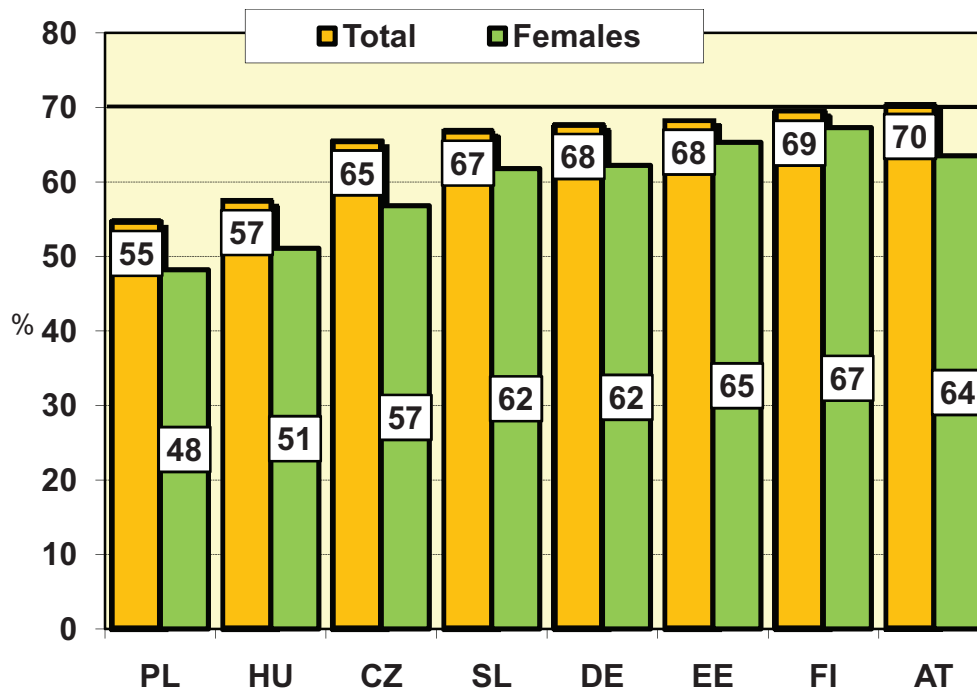
Maa	Väestö 2000 ¹	Ulkomaan kansalaisia 2000 ²	% ulkomaalaisia 2000	% ulkomaalaisia 2005
Tšekki	10 273 000	200 951	2.0	4.4
Saksa	82 192 000	7 296 000	8.9	12.3
Viro	1 477 000	381 066	25.8	15.2
Unkari	10 200 000	153 125	1.52	3.1
Itävalta	8 121 000	761 700	9.38	15.1
Puola	38 644 000	38 622	0.10	1.8
Slovenia	1 990 000	42 279	2.12	8.5
Suomi	5 181 000	98 600	1.90	2.2

Lähteet:

¹ Council of Europe (2001), Recent Demographic Developments in Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

² Dvořáková, Rabušic & Vašečka 2008.

Kuvio 3. Yleinen sekä naisten työllisyysaste Femage-maissa vuonna 2006.

Selitys : AL=Itävalta, DE=Saksa, FI=Suomi, EE=Viro, HU=Unkari, SL=Slovenia, CZ=Tšekki, PL=Puola
Lähde: Dvořáková, Rabušic & Vašečka 2008.

Taulukko 2. Suomalaisten ensimmäisenä ilmoittama ulkomaalaisryhmä (uudelleenluokiteltu avovastauksista) 2002. Lähde: PPAS tiedosto, Väestöntutkimuslaitos.

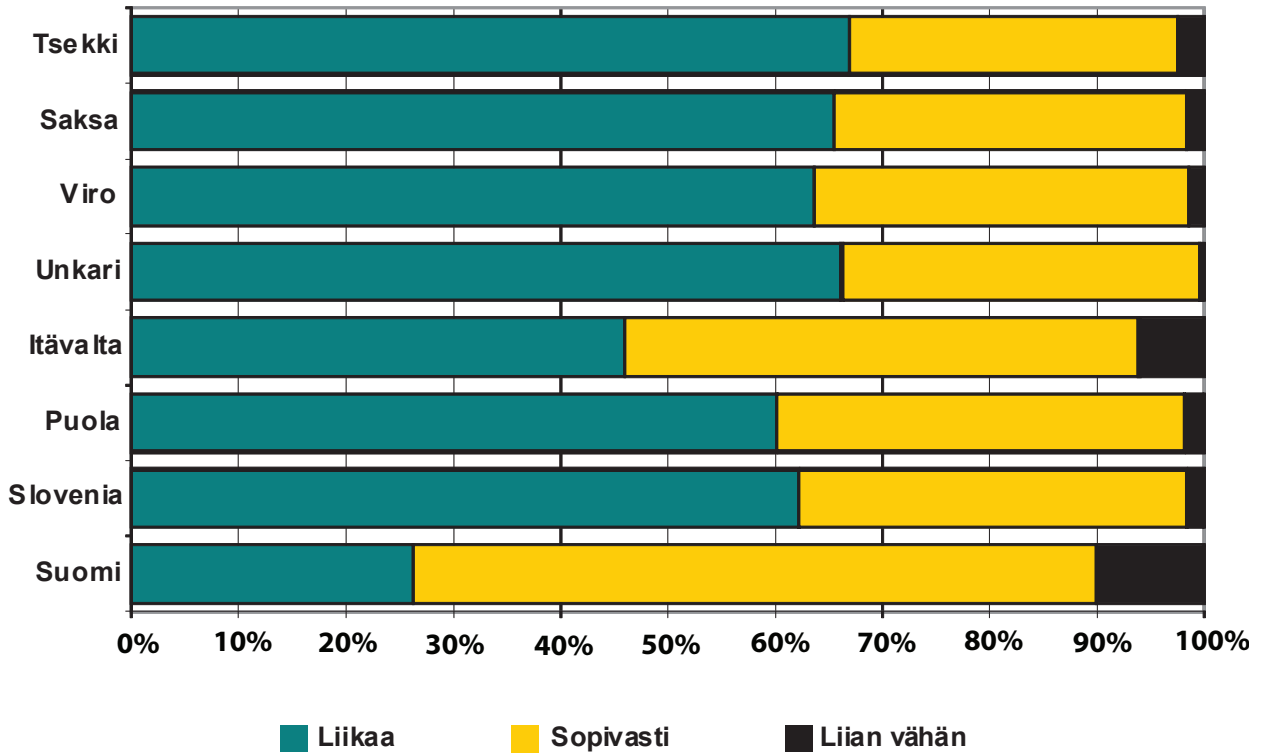
Ensimmäisenä mainittu ryhmä	N	Prosenttia vastaajista
Somali	1805	52
Venäläinen	733	21
Pakolainen	236	7
Kurdi/turkkilainen	153	4
Inkeriläinen	71	2
Entisestä Jugoslaviasta (kosovari, serbi, bosnialainen)	64	2
Vietnamilainen	57	2
Virolainen, latvialainen, liettualainen	54	2
Muu pohjoismaalainen	39	1
Kielteinen tai rasistinen ilmaus	34	1
Romani, mustalainen	30	1
Jokin uskonnollinen ryhmä (yleisimmin muslimi)	25	1
Siirtolainen	24	0.5
Ihonväriin liittyvä ilmaus (esim. 'musta')	24	0.5

Taulukko 3. Suomessa asuvien ulkomaan kansalaisten kansallisuudet, prosenttia kaikista ulkomaan kansalaisista 2002. Lähde: Tilastokeskus 2006, Taulukko 2.

Kansalaisuus	Prosenttiosuus Suomessa asuvista ulkomaan kansalaisista
Venäjä	24
Viro	12
Ruotsi	8
Somalia	4
Serbia & Montenegro	4
Irak	3
Iso-Britannia	2
Saksa	2
Iran	2
Turkki	2
Yhdysvallat	2
Kiina	2
Thaimaa	2

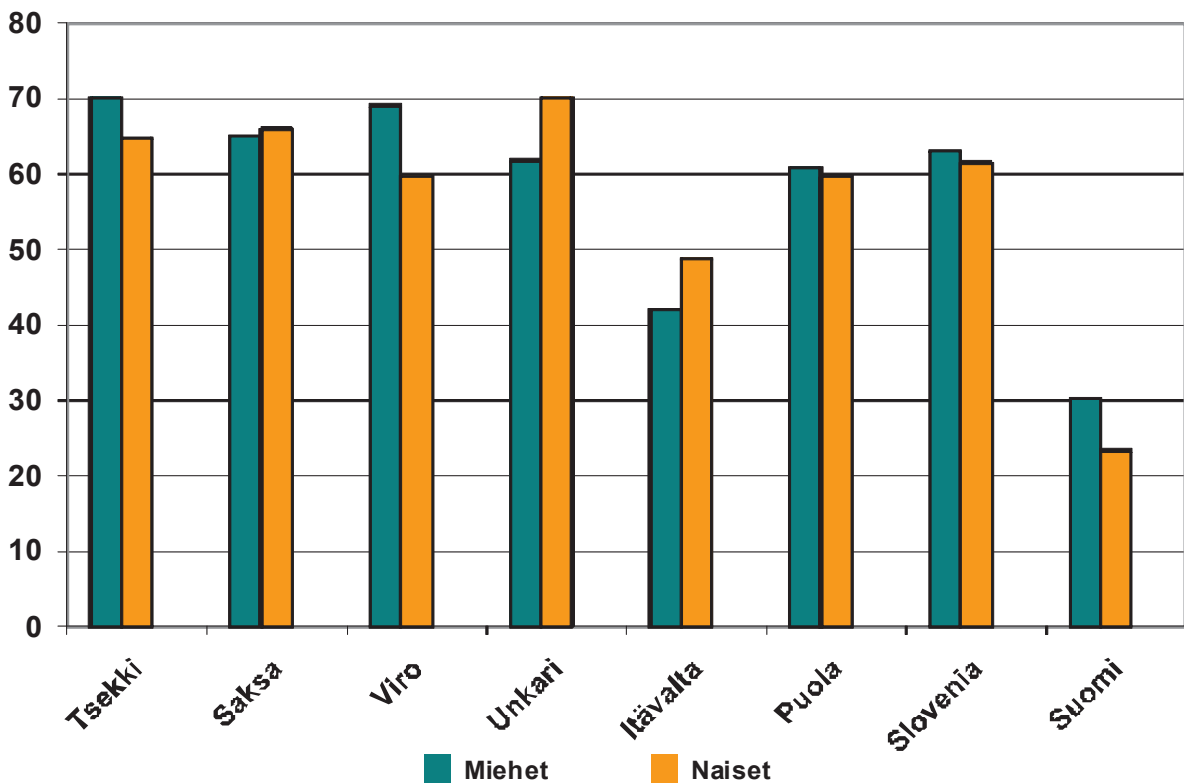

Kuvio 4. Mieli pide maassa asuvien ulkomaalaisten määrästä FEMAGE-hankkeen maissa.

Lähde: Säävälä 2008c.

Kuvio 5. Ulkomaalaisten määrää maassa liiallisena pitävien prosenttiosuus, sukupuolen ja maan mukaan FEMAGE-hankkeen maissa.

Lähde: Säävälä 2008c.

Taulukko 4. FEMAGE-hankkeessa haastateltujen naisten ryhmätausta.

Asuinmaa	Haastateltavien kansallisuus
Tšekin tasavalta	- ukrainalaiset - romanialaiset
Itävalta	- turkkilaiset - bosnialaiset
Viro	- venäläiset - tataarit ja muut keskiaasialaiset muslimit
Slovenia	- bosnialaiset - venäläiset
Unkari	- kiinalaiset - ukrainalaiset
Suomi	- venäläiset - kosovolaiset
Saksa	- venäläiset - turkkilaiset
Puola	- ukrainalaiset - vietnamilaiset

Taulukko 5. FEMAGE-hankkeessa haastatellut naiset asuinmaan, etnisen yhteisön ja muuttosyyntä mukaan.

	ITÄVALTA SAKSA SLOVENIA VIRO SUOMI PUOLA UNKARI TSEKKI																
	Turkkilaiset	Bosniakit	Venääläiset, ukrainalaiset	Turkkilaiset	Venääläiset, ukrainalaiset	Bosniakit	Venääläiset	Keski-aasialaiset	Kosovon albaanit	Venääläiset	Venääläiset, ukrainalaiset	Vietnamilaiset	Kiinalaiset	Venääläiset, ukrainalaiset	Venääläiset, ukrainalaiset	Romanialaiset	YHTEENSÄ
Muuttosyy																	
Työ			4	1	7	1			1	1	3	4	5	2	2	3	37
Pakolaisuus		15	5			5			13								38
Perhe	12		2	9	7	7	10	12		7	3	9		11	5	3	97
Paluumuutto				5						6							11
Turisti					2		1		1	1	9		3	1	5	1	24
Laiton												4	1	1			6
Yritys													4		1	2	7
Opiskelija			4				1	1			2	3	1		2	3	17

Lähde: Kovács-Meleg 2007b